

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASINA YÖNELİK
İLKELER: İSTANBUL BOĞAZIÇI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir Plancısı Mehmet Erdem ERYAZICIOĞLU

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Kentsel Koruma ve Yenileme Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY

MAYIS 2012

Mehmet Erdem ERYAZICIOĞLU tarafından hazırlanan KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASINA YÖNELİK İLKELER: İSTANBUL BOĞAZİÇİ ÖRNEĞİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY

Üye: Prof. Dr. Güzin KONUK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Nezih AYSEL

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

ÖNSÖZ

‘Kültürel Peyzaj Alanlarının Korunmasına Yönelik İlkeler: İstanbul Boğaziçi Örneği’ konulu çalışmamda, yol göstericiliği ve ayırdığı zaman için tez danışmanı hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY’e ayrıca sürekli yanımda olan ve beni destekleyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs 2012

M. Erdem ERYAZICIOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
TABLO LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
RESİM LİSTESİ	xii
KISALTMA LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
1. KÜLTÜREL PEYZAJ KAVRAMININ AÇILIMI.....	5
1.1. KÜLTÜREL PEYZAJ	5
1.1.1. Tanımlar	5
1.1.2. Sınıflamalar	12
1.2. KÜLTÜREL PEYZAJ ÇALIŞMALARININ TARİHÇESİ	13
1.3. KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ ÖNEMİ.....	15
2. KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASINDA KURUMSAL YAKLAŞIMLAR	20
2.1. KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASI İLE İLGİLİ FARKLI KURUM VE ORGANİZASYONLARCA HAZIRLANMIŞ BELGELER	20
2.1.1. Avrupa Konseyi.....	20
2.1.2. UNESCO	21
2.1.3. A.B.D. Milli Park Servisi	26
2.1.4. ‘Parks Canada’	27
2.2. KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASINDA ULUSLARARASI İLKELER	28
3. KÜLTÜREL PEYZAJ KAVRAMI BAĞLAMINDA İSTANBUL BOĞAZIÇI	31
3.1. İSTANBUL BOĞAZIÇI’NİN ÖZELLİKLERİ	31
3.1.1. Boğaziçi’nin Konumu ve Sınırları	31

3.1.2. Boğaziçi'nin Doğal Özelliklerinin Korunması Gerekli Bir Değer Olarak İncelenmesi.....	35
3.1.3. Boğaziçi'nin Kültürel Özelliklerinin Korunması Gerekli Bir Değer Olarak İncelenmesi.....	43
3.1.3.1. Tarih İçindeki Yerleşim Süreci ve Günümüze Etkileri.....	43
Antik Çağ ve Öncesi	43
Bizans Dönemi.....	44
Osmanlı Dönemi	47
Cumhuriyet Dönemi.....	52
3.1.3.2. Mevcut Yerleşim Özellikleri.....	56
Genel Yerleşim Yapısı.....	57
Köyü Yerleşimleri.....	62
Yeşil Alanlar	65
Anıt Eserler	69
Yalılar	71
Siluet	73
3.2. İSTANBUL BOĞAZİÇİ'NİN UNESCO'NUN KÜLTÜREL PEYZAJ KRİTERLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	80
4. BOĞAZİÇİ'NİN KORUNMASINA YÖNELİK YASAL VE YÖNETSEL YAPI.....	84
4.1. BOĞAZİÇİNİN MEVCUT YASAL VE YÖNETSEL YAPISI.....	84
4.1.1. Yasalar.....	84
4.1.1.1. Boğaziçi Kanunu.....	84
4.1.1.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.....	86
4.1.1.3. İmar Kanunu	87
4.1.1.4. Diğer Kanunlar.....	88
4.1.2. Kurumlar	89
4.1.2.1. Boğaziçi İmar Müdürlüğü.....	89
4.1.2.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları	90
4.1.2.3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri	90
4.1.3. Koruma Bölgeleri/Sit Alanları	91
4.1.4. Planlar.....	93
4.1.4.1. İstanbul Çevre Düzeni Planı	93
4.1.4.2. İmar Planları.....	98
4.2. TARİHİ YARIMADA YÖNETİM PLANI'NIN BOĞAZİÇİ'NE YÖNELİK KORUMA İLKELERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	101
5. BOĞAZİÇİ'NİN BİR KÜLTÜREL PEYZAJ ALANI OLARAK KORUNMASINA YÖNELİK İLKELER	106

SONUÇ	122
KAYNAKLAR	126

**KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASINA YÖNELİK
İLKELER: İSTANBUL BOĞAZIÇI ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

M. Erdem ERYAZICIOĞLU

**MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Mayıs 2012

ÖZET

Doğa ile insanoğlu ve yarattığı kültürün etkileşimi ile oluşan ve bu etkileşimin önemli somut ve soyut ürünlerini barındıran alanları tanımlamak için kullanılan kültürel peyzaj kavramı, ilk olarak kültürel coğrafyacılardan kullanılmaya başlanmış daha sonra birçok farklı çalışma alanının konusu haline gelmiş olan bir kavramdır.

Kültürel peyzajlar sahip oldukları, doğa ve insan etkileşimi ile şekillenmiş, istisnai ve özgün özellikleri ile doğal ve kültürel mirasın korunmasında ele alınan önemli bir konudur. Günümüzde koruma anlayışının yaygınlaşması ile birlikte ulusal ve uluslararası düzeylerde birçok kurum ve organizasyon, koruma ile ilgili kuramsal ve uygulamaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Kültürel peyzajlar da koruma bağlamında başta UNESCO olmak üzere birçok kurumun gündemine girmiştir. UNESCO 1992 yılında, sahip oldukları değerlerle kültürel peyzaj alanlarının Dünya Miras Listesi Kriterleri'ne uygun olduklarını kabul etmiş ve bu alanların korunmasına yönelik çalışmalarını arttırmıştır.

Kültürel peyzaj alanları, doğal, arkeolojik, tarihi, kültürel birçok değeri bir arada barındırabilen alanlar olarak, koruma konusunda belli açılardan farklılıklara sahiptir. Bunlardan en önemlileri, korumanın doğa-insanoğlu etkileşimi ve bu etkileşimin farklı niteliklerdeki ürünleri üzerinde odaklanması gerekliliği ve tarihsel sürekliliğin sağlanmasındaki bütüncül koruma yaklaşımının önemidir.

İstanbul Boğaziçi, sahip olduğu, konum, topografik yapı, iklim ve bitki örtüsü gibi doğal özellikleri ve tarihsel süreç içinde doğa ile uyumlu şekilde gelişmiş yerleşim

düzeni, kültürel yapının bir parçası olarak oluşturulup kullanılmış yeşil alanları, sivil mimarinin bir parçası olarak yalıları ile bir kültürel peyzaj alanı olarak UNESCO'nun Dünya Miras Listesi'ne aday ve üye olabilecek niteliktedir. Ancak Boğaziçi'nin Galata ve İstanbul'un Dünya Miras Listesi'ne girmiş olan Tarihi Yarımada alanları ile bir bütün olarak ele alınması gereklidir. Alanın kültürel ve doğal değerlerinin korunmasına yönelik planlama ve yönetim araçlarının yetersizliği gibi nedenler sahip olduğu üstün evrensel değerlerin yok olması tehlikesi yaratmaktadır. Boğaziçi'nin korunmasında ve sahip olduğu değerlerin sürekliliğinin sağlanmasında kültürel peyzaj alanları için belirlenen koruma ilkelerinin yol gösterici olarak kullanılması ve alanın bir Dünya Mirası olarak tescillenmesi gereklidir.

Bilim Kodu:

Anahtar Kelimeler: Kültürel peyzaj, Koruma, Dünya Mirası, Boğaziçi, İstanbul

Sayfa Adedi: 144

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY

**PRINCIPLES FOR THE CONSERVATION OF CULTURAL LANDSCAPE
AREAS: ISTANBUL BOSPHORUS SAMPLE**

(M. Sc. Thesis)

M. Erdem ERYAZICIOĞLU

**MIMAR SINAN FINE ARTS UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

May 2012

ABSTRACT

Cultural landscape concept is used for defining areas which are evolved by nature-human/culture interaction and have important tangible and intangible products of the interaction, it had been used firstly by cultural geographers afterwards it became the issue of many different areas.

Cultural landscapes, are an important issue regarding conserving cultural heritage, for which they have exceptional and unique specialities shaped with nature and human interaction. With increase in the understanding of conservation, many national and international institutions and organizations has been doing both theoretical and applied studies on the issue. Cultural landscapes within the concept of conservation are entered in many foundation's agenda especially in UNESCO's. In 1992, UNESCO had accepted cultural landscape areas, with the values they have, is suitable for the World's Heritage List Criteria's, and increased working for conserving these areas.

Cultural landscape areas consist of many values such as natural, archaeological, historical, cultural, have differences about conservation in many aspects. The most important ones are, nature-human interaction regarding conserving, and the need for focusing on different products of the interaction, and maintaining the historical sustainability.

Bosphorus Istanbul, with its natural features such as its location, topographical structure, climate and flora, its residential area which is developed in historical process naturally compatible, its green areas formed and used as a part of the cultural

structure, its waterside residences in the concept of civil architecture, as a candidate and member, has the qualifications for UNESCO's World's Heritage List. But the Bosphorus should be addressed as a whole with Galata and Istanbul Historical Peninsula areas which had entered the World Heritage List. Factors such as lack of planning and management tools for the conservation of cultural and natural values of the field, creates a danger of destruction of its outstanding universal values. The principles which designated for conservation of cultural landscape areas should be used as a guide for the conservation and providing sustainability of the values of the Bosphorus and Bosphorus should be registrate as a World Heritage.

Science Code:

Key Words: Cultural Landscape, Conservation, World Heritage, Bosphorus, Istanbul

Page Number: 144

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Dilek ERDEN ERBEY

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1.1: Seçilmiş Kültürel Peyzaj Tanımları ve Vurguladıkları Noktalar	11
Tablo 4.1: Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Tadilat Planları Sonrası Fonksiyon Alanlarının Değişimi	100
Tablo 5.1: Boğaziçi SWOT Analizi	114

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3.1: İstanbul Boğazı'nın Bölgesi ve İstanbul İçindeki Konumu.....	31
Şekil 3.2: Boğaziçi ve Çevresi Hava Fotoğrafı (2011)	32
Şekil 3.3: Boğaziçi Kanunu'na Göre Belirlenmiş Bölgeler	33
Şekil 3.4: Boğaziçi ve Haliç'e Dökülen Derelerin Havzalarına Göre Belirlenmiş Boğaziçi Sınırları	34
Şekil 3.5: Boğaziçi ve Çevresi Eğim Analizi.....	38
Şekil 3.6: Bizans Dönemi Boğaziçi Yerleşimleri	46
Şekil 3.7: Boğaziçi Kıyılarında Osmanlı Dönemi Yerleşimleri.....	49
Şekil 3.8: Melling'in Gravürlerinde 18. Yüzyıl Sonunda Boğaziçi'nden Çeşitli Görünümler	50
Şekil 3.9: Tarihsel Süreç İçinde İstanbul'da Yerleşimin Gelişimi.....	54
Şekil 3.10: 16. ve 20. Yüzyıllar Arasındaki Boğaziçi Yerleşim Yapısı Şematik Gösterim.....	58
Şekil 3.11: Boğaziçi Alanı'nı Oluşturan Alt Bölgeler	60
Şekil 3.12: Boğaziçi'ndeki Farklı Yerleşim Dokularına Örnekler.....	61
Şekil 3.13: Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Korum Alanları	67
Şekil 3.14: Boğaziçi'nin Görünüm ve Silüetini Etkileyen Başlıca Savunma/Askeri Amaçlı İnşa Edilmiş Anıt Eser Niteliğindeki Yapılar.....	69
Şekil 3.15: Boğaziçi'nin Görünüm ve Silüetini Etkileyen Anıt Eser Niteliğindeki Saraylar ve Kasırlar.....	70
Şekil 3.16: Boğaziçi'nin Görünüm ve Silüetini Etkileyen Anıt Eser Niteliğindeki Başlıca Dini Yapılar.....	71
Şekil 3.17: Boğaziçi'nde Bulunan Yalılardan Bazıları	73
Şekil 3.18: Boğaziçi'nde Nilüfer Ağat Tarafından Belirlenen Manzara Noktaları ...	78
Şekil 3.20: Boğaziçi'nin Göl Gibi Algılandığı Noktalardan Biri	79
Şekil 3.21: Boğaziçi'nin Göl Gibi Algılandığı Noktalardan Biri	79
Şekil 4.1: Boğaziçi ve Çevresi Sit Alanları.....	93
Şekil 4.2: İstanbul İl Çevre Düzeni Planı-İstanbul Mekânsal Sürdürülebilirlik Analizi	96
Şekil 4.3: İstanbul ÇDP Plan Paftası.....	97

Şekil 4.4: Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı ve Dünya Miras Alanları Sınırları	
.....	101

RESİM LİSTESİ

Sayfa

Resim 3-1: Boğaziçi'nde Eğim ve Engebeliliğin Yüksek Olduğu Alanlara Bir Örnek (Beykoz-Anadolu Kavağı Arası)	37
Resim 3-2: Beykoz Köyiçi Dokusu'ndan Geleneksel Yapılar ve Diğer Yapıların Oluşturduğu Sokak Görünümleri	64
Resim 3-3: Emirgan Korusu'ndan Görünümler (2010)	66
Resim 3-4: Huber Korusu (Nisan 2012)	66
Resim 3-5: Beykoz Çayırı Görünüm (2010)	68
Resim 3-6: Boğaziçi'nde Doğal Siluetin Korunduğu Alanlar (Beykoz-Anadolu Kavağı Arası-2012)	74
Resim 3-7: Rumeli Hisarı ve Çevresi 19. Yüzyıl	75
Resim 3-8: 19. Yüzyıl Sonu Büyükdere	75
Resim 3-9: Boğaziçi Sırtlarında Oluşan Düzensiz Yapılaşmanın Siluete Etkisi (Paşabahçe-2012)	76
Resim 3-10: Boğaziçi Sırtlarının Gerisinde Oluşan Yüksek Yapılaşmanın Siluete Etkisi (Beykoz'dan Avrupa Yakası'na Bakış-2012)	77
Resim 3-11: Boğaziçi Sırtlarının Gerisinde Oluşan Yüksek Yapılaşmanın Siluete Etkisi (Kuzguncuk'tan Avrupa Yakası'na Bakış-2012)	77

KISALTMA LİSTESİ

CE: Council Of Europe (Avrupa Konseyi)

EC: European Commission (Avrupa Komisyonu)

GEEAYK: Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu

ICOMOS: International Council On Monuments And Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)

IUCN: International Union For Conservation Of Nature (Uluslararası Doğa Koruma Birliği)

İBB: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

KAİP: Koruma Amaçlı İmar Planı

KTVKK: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

MİA: Merkezi İş Alanı

UNESCO: United Nations Educational, Scientific And Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu)

GİRİŞ

Doğal ve Kültürel Miras'ın korunması düşüncesi ve bunun bilimsel bir temele oturup gelişmesi, 19. Yüzyıl'la birlikte başlamış, tarihsel, simgesel, siyasal önemi olan ve anıt eserler olarak isimlendirilen yapılardan yani tek yapı ölçeğinden başlayarak, zamanla koruma bilincinin gelişip, derinleşmesi ve yaygınlaşması ile sivil mimarlık örnekleri, tek yapı ölçeği aşılarak yapı grupları, kentsel dokular ayrıca somut olmayan kültürel miras ve özellikle çevresel sorunların fark edilmesi ile birlikte doğal değerlerin korunması, koruma gündemine girmiştir.

Bu süreç içinde doğal ve kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak ulusal ve uluslararası kurum ve organizasyonlar ortaya çıkmış ve bunlar yaptıkları kuramsal ve uygulamaya yönelik çalışmalarla koruma politikalarını oluşturma ve yönlendirme görevi görmeye başlamışlardır. Bu kurumlardan en önemlisi Birleşmiş Milletlere bağlı olarak çalışan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO)'dur.

20. Yüzyıl'da kültürel coğrafya çalışmalarında doğa-insanoğlu ya da doğa-kültür etkileşiminin ortaya çıkardığı alanları tanımlamak üzere kullanılmaya başlanmış olan 'kültürel peyzaj' kavramı, zaman içinde korumanın gündemi ile birlikte UNESCO'nun da gündemine girmiş, kavramın tanımlanması ve bu kavram dâhilindeki alanların korunmasına yönelik çalışmalar başlamıştır. 1992 yılında UNESCO kültürel peyzajların 'üstün evrensel değer' kriterini sağladığını kabul etmiş ve bu tarihten itibaren Dünya Miras Listesi'ne 'kültürel peyzaj' niteliğine sahip alanlar alınmaya başlamıştır.

Günümüzde, kısaca 'doğanın ve insanoğlunun ortak çalışmalarının yansıması' olarak tanımlanabilecek, kültürel peyzaj niteliğinde 64 alan Dünya Miras Listesi'ne dâhil olmuş durumdadır. Dünya Miras Listesi'ne Türkiye'den aday olan alanlar içinde Mardin listeye kültürel peyzaj niteliğiyle adaydır. Ancak bunun dışında birçok alan doğa-insan/kültür etkileşiminin benzersiz somut ve soyut örneklerini taşıma açısından bu listeye kültürel peyzaj niteliği ile aday ya da dâhil olabilecek niteliktedir.

İstanbul Boğaziçi sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerin yanı sıra doğa-insanoğlu/kültür etkileşiminin özel örneklerini barındırması ile Türkiye’den bu listeye aday olabilecek başlıca alandır.

Çalışmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı, Boğaziçi’nin sahip olduğu değerler ile bir kültürel peyzaj alanı olarak değerlendirilmesi ve UNESCO’nun Dünya Miras Listesi’ne bu niteliği ile aday olma olasılığının tartışılması ve kültürel peyzaj alanlarının korunmasına yönelik olarak oluşturulmuş ilkelerden yola çıkılarak Boğaziçi’nin bütüncül olarak korunmasında uygulanabilecek sonuçlar çıkartılmasıdır.

Çalışmanın Kapsamı:

Çalışmanın temel sorusu;

‘İstanbul Boğaziçi, UNESCO kriterlerine göre dünya miras listesine ‘kültürel peyzaj’ niteliğiyle aday olabilecek bir alan mıdır ve bu alanın korunmasına yönelik olarak kültürel peyzaj çalışmalarından nasıl sonuçlar çıkartılabilir?’

Olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın tanımlanmış olan amacı ve temel sorusundan anlaşılacağı gibi tez;

- Kültürel peyzaj kavramının tanımlanmasını ve kültürel peyzaj çalışmalarının tarihçesini içeren kavramsal yaklaşım,
- Kültürel peyzaj alanlarının korunması ile ilgili yapılmış olan kuramsal çalışmalar ve bunlardan çıkartılan sonuçlar,
- Boğaziçi’nin doğal ve kültürel özelliklerinin, kültürel peyzaj kavramı bağlamında incelenmesi ve değerlendirilmesi,
- Boğaziçi’nin mevcut koruma ve yönetim yapısının incelenmesi,
- Boğaziçi’nin bir kültürel peyzaj alanı olarak korunmasına yönelik öneriler;

Şeklinde özetlenebilecek konuları kapsamaktadır.

Tezin yapısını, kapsamı oluşturan bu 5 alt konu belirlemektedir.

Birinci bölümde kültürel peyzaj kavramının farklı tanımları ele alınmış, bunlar karşılaştırılmış ve bu şekilde kavram detaylı olarak açıklanmıştır. Bunun yanı sıra kültürel peyzajlar için yapılmış farklı sınıflamalar ele alınmıştır. Kavramsal yaklaşımda ayrıca kültürel peyzaj çalışmalarının tarihçesi incelenmiş ve kültürel peyzaj alanlarının önemi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, Avrupa Konseyi, UNESCO, A.B.D. Milli Park Servisi, ‘Parks Canada’ gibi farklı kurumların kültürel peyzaj alanlarının korunmasına yönelik yaptıkları çalışmalar ele alınmış ve bu çalışmalarda kültürel peyzajların korunmasında önem verilen noktalar belirlenmiştir.

Üçüncü bölümde, İstanbul Boğaziçi’nin doğal ve kültürel özellikleri incelenmiş, bu özelliklerin kültürel peyzaj bağlamında ne ifade ettikleri ortaya konmuştur. İkinci olarak, belirlenen özelliklerden yola çıkılarak, Boğaziçi’nin bir kültürel peyzaj olup olmadığı ve bu niteliğiyle Dünya Miras Listesi’ne adaylık ve üyelik olasılığı tartışılmıştır.

Dördüncü bölümde Boğaziçi’nin planlaması, korunması ve yönetiminde belirleyici olan mevcut yasal ve kurumsal yapı incelenmiş, alanla ilgili yasalar, kurumlar, koruma alanları, hazırlanmış olan planlar ele alınmış, ayrıca önerilere yol göstermesi açısından Boğaziçi’nin bir parçası olan Tarihi Yarımada için hazırlanmış olan Yönetim Planı incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde ise Boğaziçi’nin karşı karşıya olduğu sorunlar ortaya konmuş, ikinci aşamada Boğaziçi’nin ve korunmasındaki mevcut durumun daha iyi anlaşılmasına yönelik olarak SWOT analizi yapılmıştır. Son olarak, elde edilen sonuçlara göre Boğaziçi’nin korunmasına yönelik, kültürel peyzajların korunması bağlamında öneriler yapılmıştır.

Tüm bunların yapılabilmesi için ‘Boğaziçi Alanı’ olarak adlandırılan alanın dolayısıyla çalışma alanı sınırlarının tanımlanması gereklidir.

Çalışma Alanının Sınırları:

‘Kültürel Peyzaj’ kavramı ve bu kavram kapsamına giren alanlar öncelikle doğa-insan/kültür ilişkisi üzerine ve bu ilişkinin şekillendirdiği ve somut ya da soyut ürünlerini ortaya koyduğu alanları kapsadığından, sınırların belirlenmesinde bu ölçüt gözetilmiştir. Bu niteliği ile Boğaziçi Kanunu’nda belirlenen sınırları dikkate almakla birlikte, bu alanın dışında olup alanla etkileşim halindeki yakın çevresi de kısmen ele alınmaktadır.

Bu çalışmada kültürel peyzaj alanı olduğu tezi savunulan alan, başta Boğaziçi ve çevresinde doğa-insan/kültür etkileşiminin en yoğun olduğu ve tarihsel bağlamda Boğaziçi’nin kalbini teşkil eden Öngörünüm Bölgesi olmak üzere Boğaziçi Kanunu’nda ‘Boğaziçi Alanı’ olarak tanımlanmış alandır. Ancak şunu da belirtmek

gerekir ki halen Boğaziçi Kanunu tarafından belirlenmiş sınırların, özellikle de Öngörünüm Bölgesi sınırlarının doğru olmadığı üzerinde fikir birliği vardır. Boğaziçi Kanunu’nda tanımlanan sınırlarının yeniden belirlenmesi gereklidir. Ancak Boğaziçi Alanı sınırlarının ve alt bölge sınırlarının yeniden belirlenmesi bu çalışmanın içeriğini aştığından, sınırların doğru olmadığı fikri saklı kalmakla birlikte, çalışmada ele alınacak, kültürel peyzaj olduğu savunulacak ve korunmasına yönelik öneriler getirilecek alan Boğaziçi Kanunu’nda tanımlanmış olan ‘Boğaziçi Alanı’dır.

Yapılacak analizlerde, öngörünüm bölgesine yoğunlaşmakla birlikte, Boğaziçi’nin kültürel peyzaj niteliğinin tamamlayıcısı ve devamı niteliğinde görülen, öngörünüm bölgesi ve ‘Boğaziçi Alanı’ sınırları dışındaki, bazı alanlar ve yapılar da analizler içine alınmıştır. Örneğin doğal yapının ve tarihsel gelişimin incelenmesi konuları daha üst ölçekte ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde, mevcut sorunların değerlendirilmesi ve korumaya yönelik ilkelerin belirlenmesinde yalnızca Boğaziçi Kanunu’nda tanımlanan Boğaziçi Alanı değil bu alan dışında kalan ve bu alanın bir parçası ya da tamamlayıcısı niteliğinde görülen yakın çevresindeki sit alanları da ele alınmıştır.

Çalışmanın Yöntemi:

Çalışmada kültürel peyzaj kavramının açıklanması ve kültürel peyzaj alanlarının korunması ile ilgili olarak, tez, makale ve kurum raporlarının incelenmesi şeklinde literatür taraması yapılmış ve bunların sonucunda kavramsal kısım hazırlanmıştır.

Boğaziçi ile ilgili olarak, Boğaziçi ve ilişkili konularda yazılmış olan kitap, tez, makale, yasa metinleri, plan raporları, kurum kararları gibi farklı nitelikteki kaynaklar incelenmiş ve bu kaynaklar 3. ve 4. Bölümlerin oluşturulmasında kullanılmıştır.

Bunların yanı sıra çalışmada çeşitli kaynaklardan alınan şekil, harita, fotoğraf, gravür gibi farklı nitelikteki görsel veriler incelenmiş ve kullanılmış, ayrıca tezin içeriğine yönelik yeni görsel veriler oluşturulmuştur.

1.KÜLTÜREL PEYZAJ KAVRAMININ AÇILIMI

1.1.KÜLTÜREL PEYZAJ

1.1.1.Tanımlar

Koruma anlayışı, tarihsel gelişim süreci içinde anıt eserlerin korunmasından ve tek yapı ölçeğinden başlayarak önce alan ölçeğinde korumaya daha sonra da çeşitli yeni kavramlar üzerinden içeriği genişleyerek somut olmayan kültürel mirasın korunmasına kadar bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme sırasında koruma literatürüne birçok yeni kavram dahil olmuştur. Bu kavramlardan biri de ‘kültürel peyzaj’ kavramıdır.

Kültürel peyzaj kavramı göreceli olarak yeni bir kavram olduğundan, üzerinde tam olarak fikir birliğine varılmış ve tek bir tanım oluşturulmuş değildir. Bu bakımdan birçok farklı tanım bulunmaktadır. Kavram, ilk olarak kültürel coğrafya alanında çalışma yapan kişiler, daha sonra da diğer bilim dalları ile doğal ve kültürel mirasın korunması ile ilgili olarak çalışan ulusal ve uluslar arası kurumlar tarafından ele alınmıştır. Birbirinden çeşitli yönlerden farklı olan bu tanımlardaki ortak nokta ‘kültürel peyzaj’ın, insanın doğa üzerindeki değiştirici etkisi sonucu oluştuğu ve ‘doğa’ ile ‘kültür’ olmak üzere iki bileşeni barındırdığıdır.

Bugüne kadar yapılmış olan kültürel peyzaj tanımlarından bir kısmı kurumsal organizasyonlar tarafından yapılmıştır, bunlar aynı zamanda konuyla ilgili farklı boyutlarda çalışmaları olan kurumlardır. Günümüzde kültürel peyzajla ilgili çalışmalar yapan uluslararası kurumlar olarak, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO), Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), Avrupa Konseyi (CE), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) sayılabilir. Farklı ülkelerin ulusal düzeydeki kurumlarından, A.B.D. Milli Park Servisi (USANPS), Kanada’nın ulusal düzeydeki kurumu olan ‘Parks Canada’, Kültürel Peyzaj Vakfı (TCLF), Kültürel Peyzaj Çalışmaları Enstitüsü (ICLS) kültürel peyzaj çalışmaları yapan kurumlar olarak sayılabilir. Bu kurumlar ‘kültürel peyzaj’ kavramının çeşitli tanımlarını yapmışlardır.

Genel kabul görmüş tanımların tamamında kültürel peyzajın, kültür ve doğa kavramlarının kesişimi olan bir kavram şeklinde ortaya konduğu görülmektedir.

Kültürel peyzaj ile ilgili çalışma yapan kurumlardan, ‘Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu’ (UNESCO) ‘kültürel peyzaj’ kavramının kısa ve ayrıntılı iki ayrı tanımını yapmıştır. UNESCO’nun yaptığı kısa tanımlamaya göre kültürel peyzaj;

‘doğanın ve insanoğlunun ortak çalışmalarının yansıtılmasıdır’. (UNESCO, 2003a:22)

Ayrıntılı tanım ise;

‘Kültürel peyzajlar, insan toplumu ve yerleşmesinin, fiziksel kısıtlamaların ve/veya doğal çevreleri tarafından sunulan fırsatların, ardışık iç ve dış sosyal, ekonomik ve kültürel güçlerin etkisi altında, zaman içindeki evrimini açıklamaktadır’ şeklindedir. Ayrıca, kültürel peyzajlar için *‘insanoğlu ile onun doğal çevresi arasındaki etkileşimin çeşitli belirtilerini kapsar’* denilmektedir.(UNESCO, 2003a:22)

Bu tanımlamaya göre UNESCO, kültürel peyzaj alanlarını bir toplum ve onun kültürünün etkisiyle şekillenen doğal alanlar olarak kabul etmekte ve kültürel peyzajların kültürel izler ve etkiler taşıdığını belirtmektedir.

Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) ise yaptığı tanımda kültürel peyzajı;

‘kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikte birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlar’(URL-1, 2011) olarak tanımlanmaktadır. IUCN’nin tanımında UNESCO’nun tanımından farklı olarak, kültürel ve doğal kaynaklara sahip olma özelliğine vurgu yapılmakta, bunun yanı sıra tarihi bir olay yaşanmış olması ya da kültürel ve estetik değerler içermesi gerektiği belirtilmektedir. Bu bakımdan IUCN’ye göre bir alanın kültürel peyzaj olarak kabul edilebilmesi için daha belirgin özelliklere sahip olması gereklidir.

Bir diğer uluslar arası organizasyon olan Avrupa Konseyi 1995 yılında yaptığı tanımda kültürel peyzaj alanlarını;

‘yapay ve doğal faktörlerin birlikte oluşturduğu, beşeri toplumun evrimine ve toplumsal yerleşmenin zaman ve mekân içindeki karakterine tanıklık eden, geçmişteki arazi kullanımı ve faaliyetleri ile sosyal beceri ve gelenekleri tanıtarak, tarihsel olaylara tanıklık eden fiziksel izler taşımasından dolayı, tarihsel süreç içerisinde ve farklı sosyal değerlerle özdeşleştirilmiş olan tanımlı arazi parçaları’ (CE, 1995:2)

olarak ayrıntılı bir şekilde tanımlamıştır. Bu tanımda kültürel peyzajlar için doğa ögesine göre kültür ögesinin daha çok vurgulandığı görülmektedir. Ayrıca tanımdaki ‘toplumsal yerleşmenin zaman ve mekân içindeki karakterine tanıklık eden’ bölümü bir mekânın belli bir dönemdeki özelliklerini kaybetmeden ve fazla değişmeden korumuş bir alanın kültürel peyzaj sayılabileceği bunun yanı sıra ‘farklı sosyal değerlerle özdeşleştirilmiş olan arazi parçaları’ olma özelliği ile de yalnızca somut değil somut olmayan kültürel mirası içerme ve yansıtma özelliğine vurgu yapılmıştır.

Uluslararası organizasyonların dışında, farklı ülkelerde bulunan ulusal düzeydeki ve çalışma alanları içerisine kültürel peyzaj alanları dâhil olan kurumlar da kavramın tanımını yapmıştır. Bunlardan, A.B.D. Milli Park Servisinin kültürel peyzaj tanımı;

‘kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikte birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlar’ (URL-2, 2011) şeklindedir ve Uluslararası Doğa Koruma Birliği’nin tanımı ile aynıdır.

Kanada’nın doğal ve kültürel miras ile ilgili kurumu olan ‘Parks Canada’, kültürel peyzaj konusunda çalışmalar yapan diğer bir kurumdur ve kültürel peyzajı;

‘insanlar tarafından değiştirilmiş, etkilenmiş ya da özel kültürel anlamlar yüklenmiş herhangi bir coğrafi alan’ (URL-3, 2011) olarak tanımlamıştır. Ayrıca bu terim, *‘insanlarla, yaşadıkları alan arasındaki uzun ve karmaşık ilişkiler sonucu ortaya çıkan peyzajları’* tanımlamak için kullanılmaktadır. (Robert W.J., 2005)

Belli başlı kurumların yaptığı tanımların dışında, konu ile ilgili çalışan kişilerinde farklı kültürel peyzaj tanımlarının ele alınması gereklidir. Kültürel peyzaj tanımları, ilk olarak kültürel coğrafya alanında çalışan kişiler tarafından yapılmaya başlanmıştır, bunlardan en önemlisi, aynı zamanda kültürel peyzaj çalışmalarının da başlangıcı kabul edilen coğrafyacı Carl Orwin Sauer’in yaptığı tanımdır. Sauer’e göre;

‘Kültürel peyzaj bir kültürel topluluk tarafından doğal bir peyzajdan şekillendirilmektedir. Bu şekillendirmede, kültür etken, doğal alan araç, kültürel peyzaj ise sonuçtur.’ (UNESCO,2003a:22)

Yine kültürel coğrafya alanında çalışan, P. L. Wagner ve M. W. Mikesell tarafından 1962 yılında yayınlanmış olan ‘Readings In Cultural Geography’ isimli kitapta başka

bir kültürel peyzaj tanımı bulunmaktadır. Bu tanımda daha çok, insan ile doğa arasındaki etkileşimin sonucu olmasına vurgu vardır. Tanım;

‘Kültürel peyzaj, belirli kültürel tercihleri ve potansiyelleri barındıran belli bir insan topluluğu ile belli bir doğal koşullar kümesinin etkileşiminin somut ve karakteristik ürünüdür. Doğal evrimin çeşitli dönemlerinin ve insan nesillerinin çabalarının mirasıdır’(UNESCO, 2003a:22) şeklinde yapılmıştır.

Bir diğer tanım ise Melnick tarafından 1984 yılında yapılmış ve ‘Kültürel Peyzajlar: Milli Park Sistemindeki Kırsal Tarihi Bölgeler’ isimli raporda yer almıştır. Burada insanın doğa üzerindeki etkisine vurgu yapılarak;

‘... Kültürel peyzaj, doğal peyzaja karşı ve onun çerçevesinde olan, insan eylemlerinin ve fikirlerinin somut tezahürüdür’(UNESCO, 2003a:22) şeklinde bir tanım yapılmıştır.

J. B. Jackson’da 1984 yılında kültürel peyzajı,

‘kolektif olarak varoluşumuza, bir altyapı ya da temel olarak hizmet etmek üzere, insan yapısı ya da insanın değiştirdiği mekânların bir kompozisyonu’ olarak tanımlamıştır.(Tümertekin, Özgüç, 2004:94)

Almo Farina, kültürel peyzajı,

‘insan faaliyetleri ve çevre arasındaki ilişkilerin, türler topluluklarının varlığını, dağılımını ve bolluğunu yöneten, ekolojik, sosyoekonomik ve kültürel kalıplar ile geri besleme mekanizmaları yaratmış olduğu coğrafi bölgelerdir’ (Farina, 2000) şeklinde tanımlamıştır.

Marc Antrop ise, 2005 yılında yazdığı bir makalede peyzajların, çevredeki doğal ve kültürel güçler arasındaki dinamik etkileşimin ifadesi olduklarını ve bu nedenle sürekli değişime uğradıklarını belirttikten sonra, kültürel peyzajları;

‘alanın kullanım biçimi ve mekânsal yapısının, değişen toplumsal talepleri karşılamak amacı ile yeniden düzenlemesi süreçlerinin bir sonucu’ olarak tanımlamıştır. (Antrop, 2005)

Marina Kuleshova tarafından 2004 yılında yapılmış kültürel peyzaj tanımında ise kültürel peyzajın işlevi üzerinde durulmuş ve

‘kültürel peyzaj, hedeflenen kültür ve doğa etkileşiminin bir çıktısıdır ve bu nedenle doğa ve toplum arasındaki sorunların çözümü için ideal bir model olarak hizmet vermektedir’(Kuleshova, 2004) denilmektedir.

Rainer Müssner, kültürel peyzaj alanlarında doğayı koruma yaklaşımlarını konu alan doktora tezinde kültürel peyzaj kavramını;

‘insanlar ve kültürleri ile doğal bileşenler ve süreçler arasındaki etkileşim ile karakterize edilen mekânsal birimler’ olarak kabul edilmiştir. (Müssner, 2005:15-16)

Türkiye’de konuyla ilgili ilk çalışma yine coğrafya alanında yapılmıştır. Önsözünde ‘coğrafyanın beşeri yönünü ele alan kitap’ olarak tanımlanmış, Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç tarafından yapılmış çalışmada, kültürel peyzaj kavramı, kültür coğrafyası başlığı altında incelenmekte ve *‘kültürel coğrafi görünüm’* olarak Türkçeleştirilmektedir. Burada kültürel peyzaj;

‘kültürlerin yeryüzüne yerleşirken yarattıkları yapay görünüm’ (Tümertekin, Özgüç, 2004:92) olarak tanımlanmıştır ve yerleşilen her alanın bir kültürel görünümü olduğu ve bunların kendilerini yaratan kültürleri yansıttığı söylenmiştir.

Yapılmış olan tanımlardan görüldüğü üzere, kültürel peyzaj bir doğal alanın insan etkisiyle yeniden şekillenmesi ile oluşmaktadır ve bu durumdan dolayı özel nitelikli bir peyzaj alanı olarak kabul edilmektedir. Ancak tüm bu tanımların yanı sıra, kültürel peyzaj terimini peyzajın bir alt türü olarak kabul etmeyip farklı bir şekilde ele alan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Buna neden olarak da bütün peyzajların bir ölçüde de olsa insan eylem ve algılarından etkilendiği, dolayısıyla kültürel etki gördüğü söylenmektedir.

Bu görüşü savunan Kültürel Peyzaj Çalışmaları Enstitüsü (ICLS), A.E.Ingerson’un çalışmasında belirttiği üzere, kültürel peyzaj ifadesini, *‘peyzajın özel bir türünü belirtmek için değil, insanoğlu ile doğa arasındaki etkileşimi vurgulayan peyzajları incelemenin bir yolu olarak’* kullanmaktadır. (Ingerson, 2003)

Şimdiye kadar yapılmış olan kültürel peyzaj tanımlamalarında, daha genel ya da daha ayrıntılı olma dolayısıyla kapsam bakımından farklılıklar görülebilmektedir. Bazı tanımlarda, daha genel ifadeler kullanıldığından, bu tanımlara göre daha fazla sayıda alan kültürel peyzaj alanı sayılabilecekken, bazı tanımlar daha ayrıntılıdır ve bu nedenle bir alanın kültürel peyzaj alanı sayılabilmesi için daha çok özelliğe sahip olması gerekmektedir. Ancak tüm bu tanımlardaki ortak nokta, tanımlarda

vurgulanan özellikler az ya da çok da olsa doğa üzerinde insanın ve kültürün etkisinin mekânda somut bir hale gelmiş olmasıdır. Ancak görüldüğü gibi bu etkinin derecesi ve içeriği detaylandırılmadıkça kavram daha soyut ve içeriği belirsiz hale gelmektedir.

İncelenen tanımların kültürel peyzajlarla ilgili belirttikleri ortak noktaların karşılaştırması yapıldığında, (Bkz. Tablo-1) tüm tanımlarda doğrudan ya da dolaylı olarak kültürel peyzajların şu özelliklere sahip oldukları vurgulanmaktadır:

- 1- Doğal ve kültürel unsurların karşılıklı etkileşimi ile şekillenmesi ve bu etkileşimin önemli ürünler vermesi;
- 2- Kültürel ve doğal kaynaklara ya da değerlere sahip olması;
- 3- Tarihi ve/veya toplumsal izler taşıması.

Sonuç olarak kültürel peyzajlarla ilgili farklı tanımlamaların var olmasına rağmen, bir alanın kültürel peyzaj alanı olarak tanımlanabilmesi için bu üç temel özelliğe sahip olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, çalışma alanı olarak seçilen İstanbul Boğaziçi için UNESCO'nun kültürel peyzaj alanları için oluşturduğu koruma ilkelerinden sonuçlar çıkartılmaya çalışıldığından, diğerleri de dikkate alınmakla birlikte UNESCO'nun kültürel peyzaj tanımı esas alınacaktır.

Tablo 1.1: Seçilmiş Kültürel Peyzaj Tanımları ve Vurguladıkları Noktalar

TANIMIN KAYNAĞI	TANIM	VURGULANAN NOKTALAR
UNESCO	<i>‘Kültürel peyzajlar, insan toplumu ve yerleşmesinin, fiziksel kısıtlamaların ve/veya doğal çevreleri tarafından sunulan fırsatların, ardışık iç ve dış sosyal, ekonomik ve kültürel güçlerin etkisi altında, zaman içindeki evrimini açıklamaktadır’</i>	Doğal ve kültürel unsurların karşılıklı etkileşimi ile şekillenmesi
Uluslararası Doğa Koruma Birliği	<i>‘kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikte birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlar’</i>	Kültürel ve doğal kaynaklara sahip olması Tarihi bir olay/etkinlik yaşanmış olması
Avrupa Konseyi	<i>‘yapay ve doğal faktörlerin birlikte oluşturduğu, beşeri toplumun evrimine ve toplumsal yerleşmenin zaman ve mekân içindeki karakterine tanıklık eden, geçmişteki arazi kullanımı ve faaliyetleri ile sosyal beceri ve gelenekleri tanıtarak, tarihsel olaylara tanıklık eden fiziksel izler taşımasından dolayı, tarihsel süreç içerisinde ve farklı sosyal değerlerle özdeşleştirilmiş olan tanımlı arazi parçaları’</i>	Toplumsal evrimin aşamalarının izlerine sahip olması
A.B.D Milli Park Servisi	<i>‘kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikte birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlar’</i>	Kültürel ve doğal kaynaklara sahip olması Tarihi bir olay/etkinlik yaşanmış olması
Parks Canada	<i>‘insanlar tarafından değiştirilmiş, etkilenmiş ya da özel kültürel anlamlar yüklenmiş herhangi bir coğrafi alan’</i>	Özel kültürel anlamlar yüklenmiş olması
Carl Sauer	<i>‘Kültürel peyzaj bir kültürel topluluk tarafından doğal bir peyzajdan şekillendirilmektedir. Bu şekillendirmede, kültür etken, doğal alan araç, kültürel peyzaj ise sonuçtur.’</i>	Doğal ve kültürel unsurların karşılıklı etkileşimi ile şekillenmesi
Wagner & Mikesell	<i>‘Kültürel peyzaj, belirli kültürel tercihleri ve potansiyelleri barındıran belli bir insan topluluğu ile belli bir doğal koşullar kümesinin etkileşiminin somut ve karakteristik ürünüdür. Doğal evrimin çeşitli dönemlerinin ve insan nesillerinin çabalarının mirasıdır’</i>	Kültürel ve doğal kaynaklara sahip olması Doğal ve kültürel unsurların karşılıklı etkileşimi ile şekillenmesi
Melnick	<i>‘... Kültürel peyzaj, doğal peyzaja karşı ve onun çerçevesinde olan, insan eylemlerinin ve fikirlerinin somut tezahürüdür’</i>	Doğal ve kültürel unsurların karşılıklı etkileşimi ile şekillenmesi

(Kaynak: Tablo Tez Kapsamında Hazırlanmıştır)

1.1.2.Sınıflamalar

Kültürel peyzaj kavramının kapsamının genişliği nedeniyle özellikle konuyla ilgili çalışmalar yapan kurumlar, kültürel peyzaj niteliğine sahip alanların belirlenmesinde kolaylık sağlaması açısından sahip oldukları özellikler üzerinden kültürel peyzajların sınıflandırmasını yapmışlardır. Bunlardan UNESCO'nun ve A.B.D. Milli Park Servisi'nin yaptığı sınıflamaların ele alınması gereklidir.

UNESCO'nun yaptığı sınıflama, bir tanesi kendi içinde iki alt türe ayrılmak üzere üç tür kültürel peyzaj tanımlamıştır. Bunlar;

1- Açık Tanımlı Peyzajlar/Açıkça Tanımlanabilen Peyzajlar (Clearly Defined Landscapes): İnsanoğlu tarafından tasarlanarak oluşturulmuş kültürel peyzaj alanlarını kapsamaktadır.

2- Organik Olarak Gelişmiş Peyzajlar (Organically Evolved Landscapes): Bu tür peyzajlar sosyal, ekonomik, yönetsel ve/veya dini zorunlulukların sonucunda ortaya çıkmış ve şimdiki formunu bulunduğu doğal çevrenin etkisiyle oluşturmuşlardır. Bu türdeki peyzajlar formlarında ve özelliklerinde süreç içinde oluşan değişimleri de yansıtmaktadırlar

2.a-Relikt/Kalıntı/Fosil Peyzajlar (Relict (Or Fossil) Landscape): Geçmişte belli bir zamanda gelişmeleri sona ermiş ve o dönemdeki formlarını koruyan alanlardır.

2.b-Gelişimi Devam Eden Peyzajlar (Continuing Landscape): Evrimsel olarak gelişimlerini hala sürdürmekte olan, günümüz topluluklarının yaşamında aktif sosyal rol oynayan, halkın geleneksel yaşam tarzıyla sıkı ilişkileri bulunan dinamik peyzajlardır. Bu peyzajlar aynı zamanda kendi gelişim sürecine ve evrelerine ait sahip oldukları veriler ile belge niteliği taşımaktadır.

3- Yardımcı Kültürel Peyzajlar (Associative Cultural Landscapes): Bu peyzajlar kültürel yönden üstün özellikleri ve etkileri olmamasına rağmen, güçlü dinsel, sanatsal ya da kültürel bağlar taşıyan doğal elemanlar olması özellikleri nedeniyle Dünya Kültür Mirası listesine eklenmiştir.

Şeklindedir. (UNESCO,2009:20)

Diğer önemli sınıflama olan A.B.D. Milli Park Servisi'nin yaptığı sınıflama ise dört tür kültürel peyzaj tanımlamıştır. Bunlar; (Özsüle, 2005)

- 1- Tarihi Sitler (Historic Sites): Önemli bir olay, etkinlik ya da kişi nedeniyle önem kazanmış alanlardır. Ait oldukları zaman periyodu içinde peyzajın fiziksel görünüşüne katkıları olabilecek karakter belirleyici özellikleri taşımaları gerekmektedir
- 2- Tarihi Tasarlanmış Peyzajlar (Historic Designed Landscapes): Bir peyzaj mimarı, mimar, mühendis, uzman bahçıvan veya horikültürist tarafından bilinçli bir biçimde tasarım ilkelerine veya bir bahçe sanatı stili ve geleneğine dayandırılarak tasarlanmış, tanınmış stilleri ve sanat akımlarını yansıtan, sanatsal yaratıcılık sonucunda oluşmuş alanlardır.
- 3- Tarihi Yöresel Peyzajlar (Historic Vernacular Landscapes): İnsanların bir alanda yerleşimleri ve aktiviteleri sonucunda şekillenen peyzajlardır. İnsanların taşıdığı değer ve tavırları arazi kullanımına yansıtmaları sonucunda belirli bir zaman içinde oluşan yerleşim dokusu ve alan kullanımı ile bunlardaki gelişim ve değişimi ifade etmektedir
- 4- Etnografik Peyzajlar (Ethnographic Landscapes): ‘Miras Coğrafyalar’ olarak tanımlanan ve çeşitli insan topluluklarının ardındaki kültürlere miras olarak bıraktığı doğal ve kültürel kaynakları içeren, aynı zamanda yaşamış olan insan gruplarının geleneksel değerlerine göre biçimlendirdiği peyzajlardır.

1.2.KÜLTÜREL PEYZAJ ÇALIŞMALARININ TARİHÇESİ

Kültürel peyzaj terimi ilk defa 1890’larda Alman coğrafyacı Friedrich Ratzer tarafından *‘insan faaliyetleri ile değiştirilmiş peyzaj’* olarak tanımlanmıştır. (Wu, 2010) Bu çok genel ve günümüzdeki tanımlara göre içeriği daha belirsiz bir tanımlamadır.

Kültürel peyzajla ilgili çalışmaların ise ilk olarak, Alman kökenli Amerikalı coğrafyacı Carl Orwin Sauer tarafından 1925 yılında yayınlanan ‘The Morphology Of Landscape’ isimli çalışma ile başladığı kabul edilmektedir. Burada ‘kültürel peyzaj’ kavramının tanımı da yapılmıştır. Sauer’in yaklaşımı kültürel peyzajı, tanımı daha önce verildiği üzere, kültürel güçler tarafından etkilenmiş ve değiştirilmiş bir doğal alan olarak kabul etmektedir. (UNESCO, 2009)

20. Yüzyılın ortalarında Carl Sauer ve Berkeley Okulu tarafından, peyzajlardaki insan öğelerine artan bir ilgi ile ‘kültürel peyzaj’ kavramı geliştirilmeye devam etmiştir. Sauer, morfolojik analizler ve kültürel tarih gibi büyük ölçüde ampirik bir

yöntem kullanarak, peyzajların evriminde insanın rolünü anlamak için çalışmıştır. (Stephenson, 2008) Bu dönemde kavram ve ona ait çalışmalar daha çok kültürel coğrafyanın çalışma alanına dâhildir.

Daha sonraki dönemde ise özellikle 1960'lı yıllardan itibaren kültürel peyzaj kavramı, kültürel coğrafyanın yanı sıra antropoloji, çevre bilimleri gibi ilgili diğer alanlarda da kullanılmaya başlamıştır. (Wu,2010) Bu dönemlerde hümanizm ve postmodernizmden kaynaklanan etkilerin coğrafya ve diğer disiplinleri yeniden şekillendirmeye başlamış olması, insanlar ile çevreleri arasındaki ilişkilerde dikkatleri insan aktivitelerinin sembolik boyutlarına çevirmeye başlamıştır.(Stephenson, 2008)

Kültürel peyzajın kavram ve bir çalışma alanı olarak önem kazanması ise, kültürel peyzaj çalışmalarında bir kırılma noktası niteliğinde olan, 1992 yılında 'Dünya Mirası Komitesinin' kültürel peyzajların 'üstün evrensel değer' kriterlerine uygun olduklarının kabulünden ve topluluğun kılavuzunda yer almasından sonra gerçekleşmiştir.(Özsüle, 2005)

Kavramın 'Dünya Mirası Sözleşmesi'nde yer alması ile sözleşme, kültürel peyzajların tanınması ve korunması konusunda, ilk uluslararası yasal araç haline gelmiştir.(Rössler, 2006) Aynı yıl içinde Dünya Mirası Komitesi kültürel peyzajları, daha önceki bölümde anlatıldığı şekilde, 3 kategori olarak sınıflandırmıştır.

1992 yılındaki gelişmeden sonra,1993 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilen ilk kültürel peyzaj alanı, Yeni Zelanda'daki 'Tongariro Milli Parkı' olmuştur. İkinci olarak da 1994 yılında Avustralya'daki 'Uluru Kata Tjuta Milli Parkı' Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Bu tarihten sonra dünyanın çeşitli yerlerindeki birçok alan kültürel peyzaj alanı niteliği ile Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiştir. Bunlar dışında da listeye girmeye aday kültürel peyzajlar belirlenmiştir.

Kültürel peyzaj kavramının 1992'de Dünya Mirası Sözleşmesi'ne dâhil edilmesi ve 1993'ten itibaren Dünya Mirası Listesi'ne kültürel peyzaj alanlarının girmeye başlaması ile bu alanların korunması ve yönetimi sorunu yeni bir konu olarak uluslararası organizasyonların gündemine girmiştir.

1995 yılında Avrupa Konseyi, ‘Kültürel Peyzaj Alanlarının Bütüncül Korunmasına İlişkin Tavsiye’ adıyla kültürel peyzaj alanlarının korunmasına yönelik bir belge yayınlamıştır.

2000 yılında imzalanan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi de, içeriği itibari ile kültürel peyzajları da kapsayan, diğer bir önemli belgedir.

Bunun dışında UNESCO tarafından 2003 yılında yayınlanan ‘Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar, 1992-2002’ isimli belge ile kültürel peyzaj alanlarının analizi yapılmış ve geleceğe yönelik önerilerde bulunulmuştur. Yine aynı yıl içinde yayınlanan ‘Kültürel Peyzajlar: Koruma Zorlukları’ isimli belgede de, 14-16 Kasım 2002 tarihleri arasında kültürel peyzaj konusu ve ilişkili konular ile ilgili olarak 9 tema etrafında düzenlenmiş çalıştaydaki tartışmalar ve sonuçları değerlendirilmiştir. Yine UNESCO tarafından 2009 yılında yayınlanan ‘Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar: Koruma ve Yönetim İçin El Kitabı’ kültürel peyzaj alanlarının korunması ve yönetimi ile ilgili ilke ve kurallar getirilmiştir. Bu belgelerin içeriği *‘Kültürel Peyzaj Alanlarının Korunması İle İlgili Farklı Kurum ve Organizasyonlarca Hazırlanmış Belgeler’* başlığı altında incelenecektir.

1.3.KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ ÖNEMİ

Kültürel peyzajlar, doğa’nın insanoğlu ve onun ürettiği kültür üzerindeki etkisini, insanoğlu’nun da doğayla mücadele ederken onu yeniden şekillendirmesi şeklinde ifade edilebilecek, iki yönlü bir etkinin sonucunda oluşmuş alanlar niteliğindedirler.

Bu nedenle kültürel peyzaj alanları, sahip oldukları doğal değerler ile ekolojik korumanın konusu haline gelirken, kültürel değerler ile de somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunun kapsamına girmektedir. Bu bakımdan kültürel ve doğal korumanın arakesitinde bulunurlar.

Kültürel peyzaj alanlarında bulunan doğal bileşenlerin korunması çeşitli açılardan önemlidir. Örneğin, küresel çevre hareketi, kültürel peyzajların birçoğunun doğanın korunması açısından önemli olması nedeniyle birçoğunun da biyolojik çeşitlilik açısından önemli habitatları içermesi nedeniyle kültürel peyzaj alanları ile ilgilenmektedir. Hatta bazı kültürel peyzaj alanları önemli gen havuzları sayılmaktadır. Kültürel peyzajlar sıklıkla, içinde bulundukları doğal çevrenin sınırlarını ve özelliklerini dikkate alan, kendilerine özgü sürdürülebilir arazi kullanım

tekniklerini yansıtmaktadır. Bu açıdan, UNESCO'nun kültürel peyzaj alanlarının korunması ve yönetimi ile ilgili raporunda, kültürel peyzajların korunmasının, modern sürdürülebilir arazi kullanım tekniklerine katkıda bulunabileceği ve sahip olduğu doğal değerlerin korunmasına ve geliştirilmesini sağlayabileceği şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca geleneksel kültürel peyzajların korunması, bu alanlarda devam eden geleneksel arazi kullanım biçimleri nedeniyle biyolojik çeşitliliğin korunmasında yararlı olmaktadır. (UNESCO, 2009: 22)

Kültürel peyzaj alanları, somut kültürel değerler olan arazi kullanımı, binalar, yollar gibi öğelerin yanı sıra, kültürel peyzajların diğer tamamlayıcı öğeleri olan somut olmayan kültürel değerleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bunlar alandaki günlük yaşam, insan ilişkileri, hukuki sistemler, kullanılan dil ve dini ritüeller gibi somut olmayan kültür öğeleridir. Bu bakımdan bu alanlar, kültürlerin kökeni, yayılması ve gelişmesi hakkında değerli kanıtları içermektedir. (Tümertekin, Özgüç, 2004) Bu özellikleri nedeniyle, kültürel koruma açısından, kültürel peyzaj alanları kolektif hafızanın muhafazaları olarak görülebilir ve korunmaları sayesinde bu alanlar 'geçmişin kalıcı bir anıtı' olarak kalmaktadır. (UNESCO, 2009:22)

Kültürel peyzajların neden önemli olduğunu açıklayan çalışmaların içinde, kültürel peyzaj alanlarına özelliklerini kazandıran temel bileşenleri, doğal ve kültürel bileşenler şeklinde yapılan analizlerden farklı olarak detaylandırarak ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Paul Selman ve Melanie Knight'ın 2006 yılında yayınladıkları makalede, kültürel peyzajların sahip oldukları temel bileşenler 4 gruba ayrılmıştır.

Bunlar;

- 1-Doğal Sermaye: Fiziksel, çevresel ve ekolojik nitelikteki varlık, kaynak ve işlevler;
 - 2-Kültürel Sermaye: Fiziksel çevre ve ilişkiler üzerinde insan etkisi ile oluşmuş, gelenekler, arazi kullanımları, yapılar gibi etkiler;
 - 3-Sosyal Sermaye: Bireyleri ve grupları karşılıklı güven ilişkileri içinde bağlayan ağlar ve organizasyonlar;
 - 4- Ekonomik Sermaye: Zenginlik ve istihdam yaratan ürün ve hizmetler;
- Şeklinde sayılmıştır. (Selman, Knight, 2006)

Bu noktada, bir alanın UNESCO'nun Dünya Miras Listesi'ne kültürel peyzaj alanı olarak kabul edebilmesi için, bir veya daha fazlasına, sahip olması gereken özelliklere değinmek kültürel peyzaj alanlarının neden önemli olduklarını açıklamakta yardımcı olacaktır.

UNESCO tarafından herhangi bir alanın Dünya Miras Listesi'ne alınabilmesi için, Dünya Kültür Mirası Sözleşmesi'nde Dünya Mirası'nın belirlenmesinde kullanılacak kriterler olarak tanımlanmış olan;

- 1- Yaratıcı insan dehasının başyapıtı olması;
- 2- Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde, mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere ilişkin insani değer alışverişine tanıklık etmesi;
- 3- Yaşayan ya da kaybolmuş bir kültürel gelenek ya da uygarlığın tek veya en azından istisnai örneği olması;
- 4- İnsanlık tarihinin bir veya birden fazla anlamlı dönemini temsil eden yapı tipinin ya da mimari veya teknolojik topluluğunun veya peyzajın istisnai bir örneği olması;
- 5- Özellikle geri dönülmez bir değişimin etkisi altında hassaslaşmış olan çevre ile insan etkileşiminin veya bir kültürün/kültürlerin temsilcisi olan, geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olması;
- 6- İstisnai evrensel önem taşıyan sanatsal veya edebi eserler, inançlar, fikirler, yaşayan gelenekler veya olaylarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olması;

özelliklerinden bir ya da daha fazlasına sahip olmalıdır.

Bunun dışında şimdiye kadar Dünya Miras Listesi'ne alınan 64 kültürel peyzajdan sadece 5 tanesinde doğal kriterler de kullanılmıştır.

Bunlar;

- 1- Yeryüzü tarihinin önemli aşamalarını betimleyen önemli örnekler olması;
- 2- Yeryüzü temiz su, kıyı ya da deniz ekosistemleri, bitki ya da hayvan topluluklarının evrim ve gelişiminde devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçlerin nitelikli örnekleri olması;
- 3- Üstün bir doğal oluşumu içermek veya ayrıcalıklı doğal güzellik ve estetik önem arz etmek;
- 4- Biyolojik çeşitliliğin yerinde korunmasında çok önemli ve dikkate değer yaşam alanı içermek;

Şeklinde belirlenmiştir.

Dünya Miras Listesine dâhil olabilmek için bunların dışında, alan özgün olmalı, tek olmalı ve ayırt edici karakter ve bileşenlere sahip olmalıdır. (UNESCO, 2003a:16) Sayılan niteliklerden görüldüğü üzere özgünlük ve sıra dışılık temel aranan özelliklerdir.

Kültürel Peyzajlar, ayrıca ‘üstün evrensel değerleri’ ile bölgelerinin önemli ve farklı özelliklerini temsil etme kapasiteleri temelinde seçilmelidir. (WHC, 2011:88)

Son olarak, kültürel peyzajların diğer korunması gerekli varlık ve alanlardan üstün olan yönüne vurgu yapmak gerekmektedir. Kültürel peyzajlar, doğa ile insan ve onun yarattığı kültürün karşılıklı etkileşimi sonucunda oluştuğundan, hem doğanın insan ve kültür üzerinde belirleyici etkisini, örneğin yaşanan çevre şartlarına göre yerleşim özelliklerinin değişmesi gibi, hem de insanın doğa ile mücadele ederken doğayı/çevreyi şekillendirmesi gibi karşılıklı iki etkileşimi içermektedir. Bu karşılıklı etkileşim sonucu yaratılan çevreler ise doğal ve kültürel mirası bir arada içermektedir. Bu nedenle, bir kültürel peyzaj alanı, bünyesinde aynı anda doğal, tarihi, arkeolojik sit özellikleri gibi farklı türde korunması gerekli varlıkları bir arada içerebilir ve bu çevre aynı zamanda çoğunlukla yaşayan/kullanılan bir çevre özelliği de gösterir. Bu özelliğinden dolayı korumanın konusu olan doğal ve kültürel unsurları bir araya getirir. Dolayısıyla kültürel peyzaj alanlarının korunması ve yönetiminde de farklılıklar görülmesi doğaldır.

Yirminci yüzyıl boyunca, daha önceden başlayan ve çeşitli evrelerden geçerek gelişen kültürel ve doğal çevreyi koruma hareketi, önce kültürel varlıkların, daha sonra da çevresel sorunların ortaya çıkmaya başlaması ile doğal varlık ve kaynakların korunmasına giderek artan bir şekilde önem vermeye ve bu konuda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Geline aşamada bunlara ek olarak somut olmayan kültürel değerlerin korunması da gündeme gelmiştir. Kültürel peyzaj alanları nitelikleri gereği sayılan tüm bu somut ve somut olmayan değerlere sahip olabilecek alanlar olarak, korunması ve belirli stratejiler çerçevesinde yönetilmesi gerekli alanlar niteliğindedir. Ayrıca günümüz koşulları altında;

‘yaşanmakta olan hızlı sosyal ve ekonomik gelişme ile birlikte, kültürel peyzajlar yeryüzündeki en kırılgan ve tehdit altındaki alanlar haline gelmişlerdir’. (Von Droste, Plachter, And Rössler 1995).

Bu nedenle, kültürel peyzajların sahip oldukları çok yönlü değerlerini ve özgün niteliklerini gözetken ve yaşanan değişim süreçlerinde kültürel peyzajların temel karakter özelliklerini değişime karşı koruyan koruma ilkelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Koruma ve yönetime yönelik politika, strateji ve modellerin de bu ilkelerden yola çıkarak oluşturulması gerekmektedir.

2.KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASINDA KURUMSAL YAKLAŞIMLAR

2.1.KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASI İLE İLGİLİ FARKLI KURUM VE ORGANİZASYONLARCA HAZIRLANMIŞ BELGELER

Kültürel peyzaj kavramının ve sahip olduğu niteliklerin uluslararası kurumlarca tanımlanması ve gündeme alınması, kültürel peyzaj alanlarının giderek daha çok korumanın konusu haline gelmesini sağlamıştır. Bu aşamadan itibaren çeşitli kurumlar bu alanların korunması ve yönetimi ile ilgili çalışmalar yapmaya ve belgeler yayınlamaya başlamıştır. Özellikle 1992 yılında UNESCO’nun kültürel peyzaj alanlarının Dünya Miras Listesi’ne girebilme kriterlerine sahip olduğunu belirlediği toplantıdan sonra bu nitelikteki çalışmalar hız kazanmıştır. Konuyla ilgili tavsiye niteliğinde ya da hukuki olarak bağlayıcı belgeler hazırlamış olan kurumlar arasında, Avrupa Konseyi, UNESCO, A.B.D Milli Park Servisi, ‘Parks Canada’ sayılabilir.

2.1.1.Avrupa Konseyi

Kültürel peyzaj alanlarının korunması ile ilgili hazırlanmış belgelerden ilki daha önce belirtildiği gibi Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan ve hukuki bir bağlayıcılığı olmayan tavsiye niteliğindeki, ‘Kültürel Peyzaj Alanlarının Bütüncül Korunmasına İlişkin Tavsiye’ isimli belgedir. Bu belgenin iki amacı olduğu belirtilmiştir. Bunlar;

- 1- Avrupa’nın kültürel kimliklerinin bakımı ve geliştirilmesi ile ilgili peyzaj politikaları için kılavuz sağlamak;
- 2- Kültürel peyzaj alanlarının korunması için tedbirler önermek ve bu alanlarının evrimini yönetmek;

Olarak belirtilmiştir.

Belgede ayrıca, kültürel peyzaj alanlarının ve bunların korunması ve geliştirilmesinin, mekânsal planlamanın, ulusal peyzaj ve koruma politikalarının parçası haline gelmesi gerekliliği ile uygun ve etkili araçlarla sürekliliğinin sağlanması gereği vurgulanmıştır.

Belgede kültürel peyzaj alanlarının korunması ve yönetiminde göz önünde tutulması gereken ilkeler olarak;

- 1- Bu alanların yerel gelişme için kullanılabilecek sosyo-ekonomik kaynaklar olduğu, bu nedenle kullanılmaları sürecinde bütünlükleri ve niteliklerinin bozulmamasının gerektiği;
- 2- Toplumlar tarafından kullanılmaları için gerekli önlemlerin alınması ancak bu kullanımın kontrol altında tutulması gerektiği;
- 3- Tarihsel ve kültürel önemlerinin çeşitli araçlarla geniş halk kitlelerine duyurulması ve bu konuda gerekli duyarlılığın gösterilmesinin sağlanması gerektiği;

vurgulanmıştır. (Madran, Özgönül, 2005:37)

2.1.2.UNESCO

UNESCO'nun, 1992 yılında kültürel peyzaj alanlarının Dünya Miras Kriterleri'ne uygun olduğunu kabul etmesinden ve Dünya Miras Listesi'ne kültürel peyzaj alanlarının alınmaya başlanmasından itibaren konu ile ilgili çalışmaları yoğunlaşmıştır.

UNESCO'nun 2003 yılında yayınladığı, 'Kültürel Peyzajlar: Koruma Zorlukları' isimli belgenin sonuç bölümünde kültürel peyzaj alanlarının korunmasına yönelik olarak çeşitli konulara değinilmiştir.

Belgede 1992-2002 yılları arasında kültürel peyzajların korunması ve yönetiminde karşılaşılan zorluklar ve yetersizlikler olarak; (UNESCO, 2003b:160)

- Ülkeler arasındaki işbirliğinin yetersizliği;
- Dengeli bir Dünya Miras Listesi için gerekli küresel stratejinin sınırlı uygulanması;
- Bölgesel dengesizlikler;
- Etkin bir yönetim için gerekli olan kaynakların sınırlılığı ve kurumların zayıflığı;
- Geleneksel arazi kullanımlarını sürdürmede güçlükler;
- Kültürel peyzaj kavramı ile UNESCO Biyosfer Rezervi Ağı benzeri, korumaya yönelik oluşturulmuş, diğer sistemler arasındaki bağların güçlendirilmesi ihtiyacı;

Başlıkları sayılmıştır.

Ayrıca kültürel peyzajların korunması ile ilgili değinilen konular arasında; (UNESCO, 2003b:160-161)

- Kültürel peyzajlar için sağlam bir yasal çerçeveye ihtiyaç olduğu ve bunun özellikle sınır ötesi girişimler için ve yerel yönetimler ile diğer ilgili taraflar arasında işbirliği için temel oluşturacağı;
- Kültürel peyzajların birçoğu gelişmeye devam eden alanlar olduğundan, bu alanların korunması ve yönetimindeki zorluğun, bu alanların özgün niteliklerini koruyacak şekilde değişim sürecine rehberlik edilmesi olduğu;

Bulunmaktadır.

Kurumun 2009 yılında yayınladığı; ‘Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar, Koruma ve Yönetim Rehberi’ isimli belgenin de, kültürel peyzajların korunması ve yönetimi ile ilgili getirdiği ilkeler bakımından ele alınması gereklidir.

Belgede ilk olarak kültürel peyzaj alanlarının sahip olduğu kültürel ve doğal değerler tanımlanmıştır. Daha sonra bu alanların korunması ve yönetiminde uygulanması gerekli görülen 6 ana ilke tanımlanmıştır. Bu ilkeler;

İlke-1: Kültürel peyzaj alanlarında yaşayan halk idarede birincil paydaşlardır;

İlke-2: Başarılı yönetim, kapsayıcı ve şeffaftır, önemli paydaşlar arasında diyalog ve anlaşma yoluyla şekillenir;

İlke-3: Kültürel peyzajın değeri, insanlar ve çevreleri arasındaki etkileşime dayanmaktadır ve yönetimin odağı bu ilişki üzerinedir;

İlke-4: Yönetimin odak noktası, kültürel peyzajın değerlerini korumak üzere değişime rehberlik etmektir;

İlke-5: Kültürel peyzajların yönetimi, daha geniş bir peyzaj bağlamı içine entegre edilmiştir;

İlke-6: Başarılı yönetim, sürdürülebilir bir topluma katkıda bulunur;

Şeklindedir. (UNESCO, 2009: 35-36)

Bu ilkeleri kısaca yorumlamak gerekirse, birinci ilkeye göre, halen kullanılan alanlarda kuşaklar boyu yaşamış olan insanların, kültürel peyzaj alanlarının korunması ve yönetiminde öncelikli paydaş olarak ele alınması anlayışı bulunmaktadır. Bu yönüyle bu alanların katılımcı yönetim modeliyle yönetilmesi kabul edilmektedir. İkinci ilke birinci ilkenin devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir

ve bir yönetim anlayışını ortaya koymaktadır. Üçüncü ilke ile kültürel peyzaja değerini kazandıran somut ve soyut kültürel değerler ile yerel kültürün ve bilginin korunmasının önemi vurgulanmaktadır. Dördüncü ilke ile kendilerinde değişime sebep olan dinamik etkenler barındıran kültürel peyzajların, bu etkenler nedeniyle zaman içinde gerçekleşecek değişimlerin, kültürel peyzaja özelliğini kazandıran değerlerin korunmasını engellemeyecek sınırlar içinde tutulması amaçlanmaktadır, yani yaşanacak değişim bu değerleri bozmayacak sınırlar içinde kalmalıdır. Bu ilke özellikle günümüzde yaşanan hızlı ekonomik ve sosyal değişimlerin etkisi ile kültürel peyzaj alanlarının sahip olduğu değerlerin aşınmasının engellemek amacını gütmektedir. Beşinci ilke ile özerk bir kültürel peyzaj yönetimi yaklaşımı yerine, konunun bütüncül bir peyzaj yönetimi modelinin bir parçası olarak ele alınması gerekliliği vurgulanmaktadır. Altıncı ilke ile kültürel peyzaj yönetiminin başarılı sayılabilmesi için sürdürülebilir kaynak kullanımı ve sürdürülebilir gelişmeye katkıda bulunma gibi, sürdürülebilir gelişmenin ilke ve hedeflerine uygun olmasının gerektiği belirtilmektedir.

Kültürel peyzaj alanlarının korunması ve yönetimi ile ilgili belirlenmiş olan ilkelerin yanı sıra aynı belgede, bu alanların yönetim süreci ile ilgili 8 aşama tanımlanmış ve bu aşamaların kapsamaları detaylandırılmıştır. Buna göre bir kültürel peyzaj alanının yönetim süreci 8 temel aşamadan oluşmaktadır:

Aşama-1: Yaklaşım ve çalışma planlaması üzerinde anlaşmaya varılması;

Aşama-2: Kültürel peyzajın ve sahip olduğu değerlerinin anlaşılması/belirlenmesi;

Aşama-3: Gelecek için ortak bir vizyon geliştirilmesi;

Aşama-4:Yönetim hedeflerinin tanımlanması, fırsatların ve zorlukların değerlendirilmesi;

Aşama-5: Seçeneklerin belirlenmesi ve yönetim stratejisi üzerinde anlaşılması;

Aşama-6: Yönetim stratejisinin uygulanmasının koordine edilmesi;

Aşama-7: İzleme, değerlendirme ve uyarlanabilir yönetim uygulaması;

Aşama-8: Yönetim stratejileri ve yönetim planı üzerinde revizyona gidilmesi;
(UNESCO, 2009:38)

Belirlenmiş olan aşamalardan görüldüğü üzere, kültürel peyzaj alanlarının stratejik planlama mantığıyla oluşturulan ve uygulanan bir yönetim planlaması ile ele

alınması tavsiye edilmektedir. Yine tanımlanan aşamalarda, katılımcı ve gelişen şartlara göre revize edilebilecek esnek bir yönetim modeli ve süreci önerilmektedir.

UNESCO Almanya Komisyonu tarafından 2008 yılında yayınlanan ‘Dünya Miras Alanları İçin Yönetim Planları, Rehber’ isimli çalışmada, kültürel peyzaj alanları da dâhil dünya miras alanları için bir koruma ve yönetim modeli oluşturulması için bir deneme yapılmıştır.

Bu çalışmada, bir dünya miras alanının yönetim planının nasıl olması ve neleri içermesi gerektiği ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. Buna göre, bir yönetim planı 7 temel bölümden oluşmalıdır.

Bu bölümler ve bölüm içerikleri şu şekilde tanımlanmıştır:

- 1- *Temel Sorunun Tanımlanması:* Bu bölüm yönetim planının, temel sorununu, planın amacını, içeriğini, yapısını, muhataplarını ve bağlayıcıları açıklamalıdır.
- 2- *Yönetim Planının Ait Olduğu Dünya Miras Alanının Niteliklerinin Tanımlanması:* Bu bölümde alanın dünya miras listesine dâhil edilme nedenleri verilmeli, bunlar kriterler üzerinden gerekçelendirilmelidir. Burada özellikle alanın ‘üstün/sıradışı evrensel değeri’ açıklanmalıdır.
- 3- *Koruma Konusunun, Hedeflerinin ve Araçlarının Tanımlanması:* Bu bölüm kısa ve net bir şekilde koruma konusu ve hedeflerini tanımlamalı, planın göz önünde bulundurması gereken uluslararası belgeler ile ulusal düzeydeki yasalar, planlama sistemi gibi bağlayıcı yasal yapısal unsurlar tanımlanmalıdır.
- 4- *Koruma Alanının Tanımlanması:* Bu bölüm, alanın sınırlarını, tampon bölgeleri, perspektif, silüet, panorama gibi özelliklerini içermelidir.
- 5- *Yönetim Sistemi:* Bu bölüm beş önemli alt başlığı içermelidir.

İlk olarak, söz konusu alandaki yetkili kurumlar, uyulması gereken prosedürler, mülkiyet yapısı, ayrıca kurumlar, paydaşlar gibi aktörler arasında koordinasyon sağlayacak organizasyonlar tanımlanmalı böylece yönetsel yapı ortaya konmalıdır. İkinci alt başlıkta, yönetim planının amaç, hedef, strateji ve kararları açıklanmalıdır. Üçüncü alt başlık, dünya miras alanına yönelik tehditleri (gelişme baskısı, doğal afetler, aşırı nüfus vb.) ve bunlara yönelik önleyici koruma tedbirlerini içermelidir. Dördüncü alt başlık, planın uygulamasına yöneliktir ve izleme ve kalite kontrolünü içerir.

Beşinci alt başlık ise bilgilendirme, eğitim, turizm rehberliği, uluslararası koordinasyon gibi tanıtıma yönelik içeriği kapsamalıdır.

- 6- *Sürdürülebilir Kullanım*: Koruma alanlarının sürdürülebilir kullanımına yönelik önemli noktaları içermelidir.
- 7- *Personel ve Bütçe*: Dünya Mirasının korunması açısından gerekli olan insan kaynağı ve mali kaynağın ne olacağı yönetim planında açıklanmalıdır. (Ringbeck B., 2008:14-54)

Ele alınmış olan kaynak, yönetim planının hem yapısını hem de içeriğini vererek, daha önce ele alınan ve kültürel peyzaj alanlarının yönetim aşamalarını tanımlayan çalışmanın uygulamada nasıl hayata geçirilmesi gerektiğini açıklayan, daha somuta indirgenmiş hali gibi kabul edilebilir.

Kültürel peyzajlara özel hazırlanmış belgelerin yanı sıra UNESCO'nun tüm Dünya Miras Alanları için geçerli olan, uygulamaya yönelik olarak hazırlanan ve düzenli olarak güncellenen 'Operational Guidelines' kılavuzu da kültürel peyzaj alanlarının koruma ve yönetimi açısından ele alınması gereken bir belgedir. 2011 yılında yayınlanan kılavuzda, Dünya Mirası'nın korunması ve yönetimi için önemli ilkelere yer verilmiştir. Bunlar;

- 1- Dünya mirasının yönetimi, özgünlük, bütünlük, üstün evrensel değerlerinin korunmasını sağlamalıdır.
- 2- Bu korumayı sağlamak için gerekli yasal ve kurumsal koruma ve yönetimin var olması ve bunun yeterli derecede tanımlı olması gereklidir.
- 3- Ulusal ve yerel düzeylerdeki yasal ve düzenleyici önlemlerin, Dünya Miraslarının üstün evrensel değerlerini, özgünlüklerini ve bütünlüklerini, gelişme ve değişime karşı korumaları gereklidir.
- 4- Dünya miras alanlarının sınırları tam ve etkin korumayı sağlayacak şekilde belirlenmelidir.
- 5- Tam ve etkin bir korumanın sağlanması için gerekli durumlarda tamamlayıcı nitelikte yasal tampon bölgeler oluşturulmalıdır.
- 6- Her dünya mirası ya da adayının sahip olması gereken yönetim sisteminin amacı, dünya mirasının şimdiki ve gelecek nesiller için etkin bir şekilde korunmasını sağlamak olmalıdır.
- 7- Etkin bir yönetim sistemi, dünya mirasının türü, karakteristiği, ihtiyaçları ile doğal ve kültürel bağlamına bağlıdır. Yönetim sistemleri, farklı kültürel bakış açıları, mevcut kaynaklar ve diğer faktörlere göre değişebilir. Geleneksel uygulamalar,

mevcut kentsel ve bölgesel planlama araçları ve resmi ve gayri resmi diğer planlama kontrol mekanizmaları içerebilir.

- 8- Etkin yönetim, kısa, orta ve uzun vadeli eylem döngüsü içermelidir.
- 9- Bütünsel bir planlama ve yönetim, korunan alanların, zaman içindeki değişimine ve evrimine yol gösterici nitelikte olmalıdır. (WHC, 2011:25-27)

Şeklinde belirtilmiştir.

Tüm Dünya Miras alanları ve Dünya Mirası Listesi'ne aday olan alanlar için geçerli olan bu ilkeler kültürel peyzaj alanlarının yönetiminde de öncelikli olarak kabul edilmesi gereken veriler niteliğindedir.

2.1.3.A.B.D. Milli Park Servisi

Avrupa Konseyi ya da UNESCO gibi uluslararası organizasyonların yayınladığı belgeler dışında, çeşitli ülkelerdeki ulusal kurumların yayınladıkları belgeler, farklı ülkelerde kültürel peyzaj alanlarının korunması ve yönetimine nasıl yaklaşıldığını görmek açısından önemlidir.

A.B.D. İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir kurum olarak çalışan A.B.D. Milli Park Servisi, kültürel peyzajların yönetimine dair hazırlamış olduğu, 'Kültürel Peyzajlar İçin Rehber: Koruma Planlaması ve Kültürel Peyzajlara Yapılacak İşlemler' isimli belgede kültürel peyzajlara yapılacak müdahalelerde uyulması gereken ilkeler geliştirmiştir.

Öncelikle kültürel peyzajlarla ilgili genel bir kural olarak, kültürel peyzajların, doğal kaynaklardan evrimleşerek ve onlara bağımlı olarak geliştiği belirtilmektedir. Bu sebeple, kültürel peyzajların diğer kültürel kaynaklardan ayrıldığını, sahip oldukları doğal ve kültürel niteliklerinin birbirine bağlı ve dinamik bir sistem oluşturduğu, bu nedenle bu alanların belgelenmesi, korunması ve yönetiminin çok disiplinli bir yaklaşım gerektiği belirtilmiştir. Bu alanların, korunması, planlanması ve yönetiminde, çalışacak ekiplerde, eğitim, akademik geçmiş ve profesyonel deneyim açısından bulunması gereken kişilerin, mimarlık, planlama, peyzaj mimarlığı, tarih, arkeoloji, etnografya, tarım, ormancılık, pomoloji, mühendislik (inşaata, statik, mekanik, trafik), kültürel coğrafya, vahşi doğa, ekoloji gibi çok çeşitli bilim dallarından oluşabileceği belirtilmiştir. (URL-5, 2011)

Rehberde, kültürel peyzaj alanları ile ilgili çalışmalar için belirlenmiş ilkelerden bazıları;

1-Proje ya da çalışmaya başlanılmadan önce kültürel peyzajın araştırılması ve analizi ile elde edilecek araştırma bulgularının projenin içeriğini şekillendirmesi bakımından gerekli olduğu;

2-Kültürel peyzajın envanterinin çıkarılması ve yapılan dokümantasyonun hedefinin, kültürel peyzajın o andaki durumunun, yapılacak çalışmaya temel hazırlaması için kayıt altına alınması olduğu;

3-Bir kültürel peyzajın tarih boyunca olan sürekliliğinin değerlendirilmesinin, kültürel ve tarihi değerinin belirlenmesi bakımından kritik önemde olduğu;

4-Kültürel peyzajlar için yapılan koruma planlamasının bir dizi dinamik değişkeni içerdiği; şeklindedir. (URL-4, 2011)

Bunun dışında kurum, herhangi bir kültürel peyzaj hakkında hazırlanması gerekli olan ‘Kültürel Peyzaj Raporu’nun neleri içermesi gerektiğini de belirlemiştir. Özellikle bir kültürel peyzaj alanında değişime sebep olabilecek, turizm yatırımları gibi müdahalelere karşı, alanın karakterini belirleyen özelliklerinin aşınmasına veya kaybına karşı yararlı bir araç görevi göreceği söylenen bu raporların, yöneticiler ve diğer ilgililer için de gerekli bilgileri sağlayacağı belirtilmiştir. Ayrıca kültürel peyzaj alanları için yapılacak koruma planlamasının hangi aşamalardan oluştuğunu da belirlemiştir. Kültürel peyzaj alanlarının niteliğine göre esnek ve değişebilir olabileceği belirtilen bu sürecin aşamaları;

- 1- ‘tarihsel araştırma’;
- 2- ‘mevcut koşulların belgelenmesi ve envanter çalışması’;
- 3- ‘sit analizleri: bütünlük ve öneminin değerlendirilmesi’;
- 4- ‘koruma yaklaşımının geliştirilmesi’;
- 5- ‘yönetim planı ve yönetim felsefesinin geliştirilmesi’;
- 6- ‘sürekli koruma için strateji geliştirilmesi’;
- 7- ‘geleceğe yönelik öneriler’;

şeklinde belirlenmiştir. (URL-5, 2001)

2.1.4.‘Parks Canada’

Kültürel peyzaj konusunda çalışma yapan bir başka ülke örneği, Kanada’nın doğal ve kültürel miras alanlarının korunması ile ilgili ulusal düzeydeki kurumu olan ‘Parks Canada’ dır. Kurum, kültürel peyzaj kavramına, *‘yerli halkın dünya görüşü ile*

koruma kuramı arasında kavramsal bir köprü işlevi görecektir (URL-6, 2011) bir araç olarak bakmaktadır. Bu nedenle, kültürel peyzajları yorumlamada yerli kültürlerin yaşam şekillerine önem veren antropolojik bir bakış açısı hâkimdir.

Parks Canada, kültürel peyzaj alanlarının korunmasında dikkate alınması gereken önemli noktaları belirlemiştir. Bunlar; ‘Yerli Kültürel Peyzaj Alanları İçin Kılavuz’ isimli belgede sayılmaktadır. Buna göre, Kanada’nın kültürel peyzaj alanlarının sahip olduğu, koruma ve yönetimde dikkate alınması gereken noktalar;

1- Kültürel peyzaj alanlarında yaşayan toplulukların sahip olduğu kültürel, ekonomik, sosyal, çevresel ve geleneksel özellikler alanın tarihsel sürekliliğini ve anlamını ortaya koyar.

2- Kültürel peyzaj alanlarının sahip olduğu birbirinden ayrılmaz nitelikteki kültürel ve doğal özellikler bu alanları önemli hale getirir.

3- Kültürel peyzaj alanlarına önem kazandıran doğal ve kültürel değerler, bu alanlarda yaşayan toplulukların geleneksel bilgileri ile desteklenmelidir.

4- Kültürel peyzaj alanlarının önemini somutlaştıran kültürel ve doğal özelliklerin tüm boyutlarıyla anlaşılabilmesi için akademik çalışmalar gereklidir.

Olarak belirlenmiştir. (URL-7, 2011)

Burada özellikle kültürel peyzajların sahip olduğu doğal ve kültürel özelliklerin birlikteliği, sosyal yapının ve geleneksel bilginin korunması üzerinde durulmakta ve genellikle kırsal nitelikli olan bu alanların korunmasında, alanda tarihsel olarak varlığını sürdürmüş toplulukların önemine değinilmiştir. Bu açıdan doğal değerler ve somut kültürel miras değerlerinin yanı sıra somut olmayan kültürel mirasın korunmasına önem verildiği görülmektedir.

2.2.KÜLTÜREL PEYZAJ ALANLARININ KORUNMASINDA ULUSLARARASI İLKELER

Kültürel peyzaj alanlarının korunması ve yönetimi ile ilgili farklı kurumların yaptığı ve uygulamalara yön gösterici nitelikteki kuramsal çalışmalardan bu konuya yönelik ortak sonuçlar çıkartmak mümkündür.

Öncelikle kültürel peyzaj alanlarının korunması ve buna bağlı olarak yönetimi konusunun makro ölçekte oluşturulmuş koruma politikaları, planlama sistemi ve

peyzaj politikalarının bir parçası ve uzantısı şeklinde ele alınması ve bunlarla uyumlu olması gerekliliği ortaya konmuştur. Özellikle uluslararası kurumların konuya değinmelerinin, konunun uluslararası ölçekte oluşturulan ve ulusal ölçeğe yön vererek kademe kademe alt ölçeklere inen yaklaşım ve ilkelerin bir parçası haline gelmesi gerektiğini düşündürmektedir.

İkinci önemli sonuç, kültürel peyzaj alanlarında uygulanacak koruma modellerinin yine makro ölçekte ortaya konmuş bir hedef olan sürdürülebilir gelişmenin bir parçası olması gerektiğidir. Bu sebeple bu alanların korunması ve yönetiminin sürdürülebilir gelişmenin/kalkınmanın/planlamanın ilkelerini kabul etmiş olması ve sonuçları ile de ona katkıda bulunması gerekmektedir.

Üçüncü önemli sonuç, kültürel peyzaj alanlarının korunması yaklaşımının dayanması gereken temel mantığın, kültürel peyzajların hem insan eylemleri ile değişime uğramış doğal alanlar, hem de bu doğal alanların, içerisinde yaşayan insanların yaşam biçimini ve kültürünü şekillendirmesi ile oluşmuş ve bunun sonucunu temsil eden somut ve soyut belirtiler taşımalarından dolayı, tüm koruma yaklaşımlarının, doğa-insan/doğa-kültür arasındaki karmaşık ilişki ve etkileşimi odak ve hareket noktası kabul etmesi gerekliliğidir.

Kültürel peyzaj alanlarının korunmasına yönelik olarak çıkartılabilecek en önemli sonuç olarak korumanın, bu alanlarının en önemli özelliği olan bütünlüğünün ve özgünlüğünün kaybolmasına ve yıpranmasına engel olmasıdır. Buradan hareketle alınacak her türlü stratejik ve uygulamaya yönelik kararın öncelikli olarak bu hedefi gözetmesi gerekmektedir.

Korumayla ilgili bir diğer sonuç önceki sonucun devamı niteliğinde, bu alanların kullanımı ile ilgilidir. Çoğu zaman kullanılan ve yaşayan alanlar olan kültürel peyzaj alanlarında uygulanacak olan koruma ve yönetim sistemleri, bütünlüğün, özgünlüğün ve varolan üstün evrensel niteliklerinin korunmasına ve bunların yıpranmasına engel olacak şekilde bir kullanıma izin vermeli ve bu şekildeki bir kullanımdan kaynaklanan kontrollü bir değişime rehberlik etmelidir.

Koruma ile ilgili bir diğer önemli nokta kültürel peyzaj alanlarının tarihsel sürekliliğinin korunmasıdır. Bunun sağlamak için de yalnızca fiziksel bir korumayı değil somut olmayan kültürel mirasın korunmasını da içermelidir.

Bundan sonraki sonuçlar daha çok korumanın yöntemine yöneliktir. Öncelikle koruma yaklaşımı, katılımcı, yönetişim anlayışına dayalı ve özellikle kültürel peyzaj alanlarında yaşayan yerli halkı sürece mutlaka dâhil eden bir yapıda olmalıdır. Bu bakımdan ortak bir amaç ve vizyon belirlenmeli, koruma ve yönetim yaklaşımı üzerinde anlaşmaya varılmalıdır.

Yönteme yönelik bir diğer önemli nokta korumanın yerel verilere açık, alanın niteliğine göre değişebilen esnek bir yapıda olmasıdır. Burada özellikle üzerinde durulması gereken nokta geleneksel bilgi ve varsa koruma yöntemlerinin dikkate alınma zorunluluğudur. Bu özellik kültürel peyzaj alanlarının korunması ve yönetimini diğer korunması gerekli alanlardan ayırmaktadır. Geleneksel yönetim mekanizmaları ve yöntemleri korumada kabul edilebilir veriler haline gelmiştir.

Korunacak alanların fiziksel sınırlarının belirlenmesinden başlamak üzere yasal ve kurumsal yapısının net bir şekilde belirlenmesi yetki çatışması ve belirsizliklere ortam oluşturmayacak şekilde tam ve net olarak tanımlanması gerekmektedir.

Bunun dışında koruma modelinin yapı ve işleyiş olarak çok çeşitli ve birbiriyle karmaşık ilişkilere sahip olan dinamik değişkenlerine adapte olacak şekilde çok disiplinli ve bu değişkenlere uyumlu olması gerekmektedir.

Son olarak, koruma ve yönetim modeli kısa, orta ve uzun vadeli hedef ve kararları içeren bir yapıda olmalıdır. Bunları gerçekleştirmeye yönelik olarak araçlar ve kaynaklar net bir şekilde tanımlanmalı, belirsizliğe yer vermeyecek şekilde hazırlanmalıdır.

3.KÜLTÜREL PEYZAJ KAVRAMI BAĞLAMINDA İSTANBUL BOĞAZIÇI

3.1.İSTANBUL BOĞAZIÇI'NIN ÖZELLİKLERİ

İstanbul Boğaziçi'nin sahip olduğu özellikler, kültürel peyzaj kavramı bağlamında, doğal özellikler ve kültürel özellikler olmak üzere iki ana başlık halinde incelenecektir. İnceleme yapılırken bu özelliklerin Boğaziçi'ne kazandırdığı 'korunması gerekli değer' niteliklerine ve Boğaziçi'nin kültürel peyzaj vasfına yaptıkları katkı üzerinde durulacaktır. Boğaziçi'nin doğal özellikleri, 'kültürel peyzajın doğal bileşenleri', kültürel özellikleri ise 'kültürel peyzajın kültürel bileşenleri' anlayışı ile değerlendirilecektir.

3.1.1.Boğaziçi'nin Konumu ve Sınırları

Boğaziçi, Karadeniz ile Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan, Çatalca ve Kocaeli Yarımada'larını aynı zamanda da Asya ve Avrupa kıtalarını birbirinden ayıran bir su yolu olan İstanbul Boğazı ve bu su yolunun iki yanındaki alanları kapsamaktadır. Bu bakımdan, İstanbul Boğazı bir su yolunu ifade ederken, Boğaziçi ise, bu su yolu ve çevresindeki alandan oluşan bir coğrafyayı ifade etmektedir.

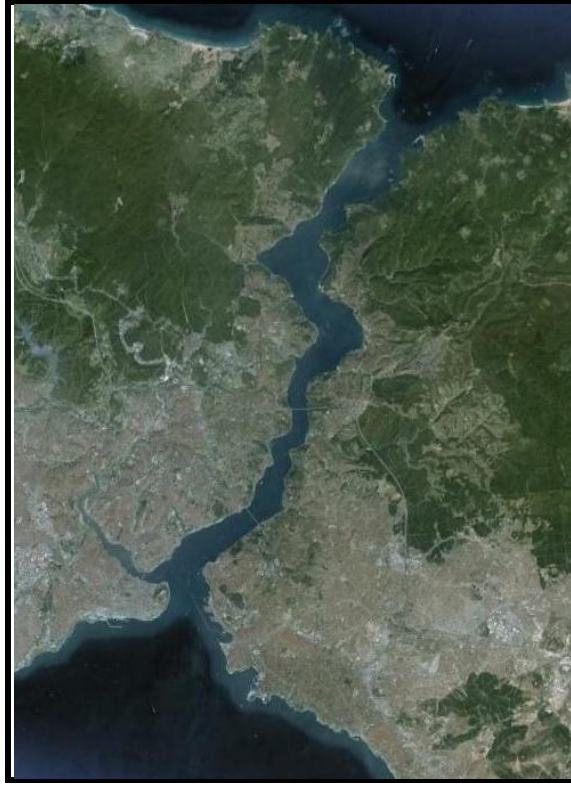

Şekil 3.1: İstanbul Boğazı'nın Bölgesi ve İstanbul İçindeki Konumu

İstanbul Boğazı, Karadeniz Havzası ile Marmara Denizi üzerinden Akdeniz Havzasını birbirine bağlarken, aynı zamanda Balkan Yarımadası ile Anadolu Yarımadası arasındaki, Çanakkale Boğazı ile birlikte, iki temas ve geçiş noktasından biridir. Bu sebeple hem coğrafi hem de stratejik olarak tarihin her döneminde önem

arz etmiştir. Bu özelliği dolayısıyla da doğal ve kültürel açılarından bir kavşak niteliğindedir.

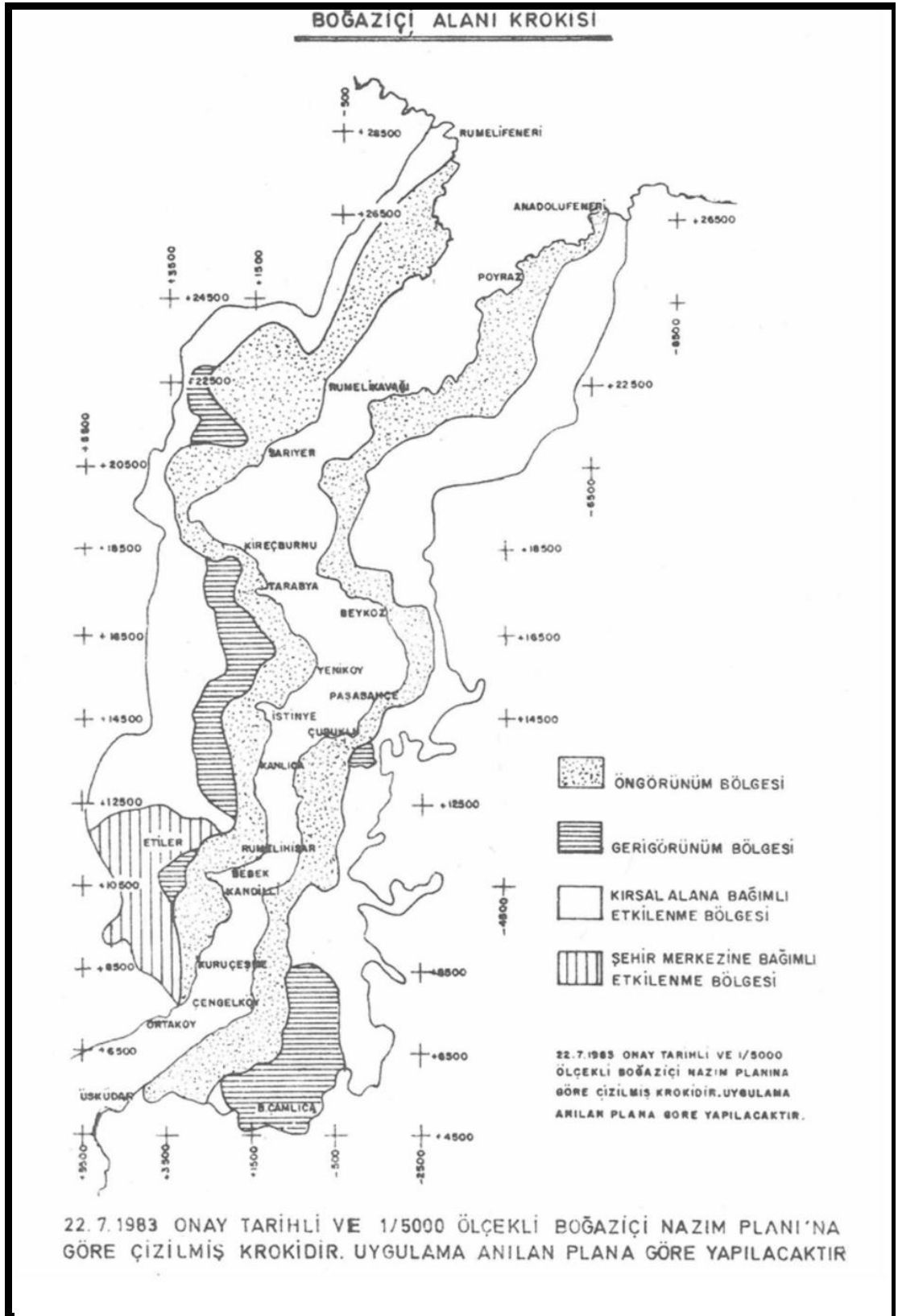
Boğaziçi Alanı; İstanbul Boğazı ve çevresini kapsayan bir ifade olduğundan, bu alanın tanımlanması ve bu tanıma göre alanın sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Boğaziçi'nin sınırlarının belirlenmesinde farklı ölçütlere göre farklı sınırlar çizilebilmektedir.

Şekil 3.2: Boğaziçi ve Çevresi Hava Fotoğrafı (2011)

Boğaziçi için genel kabul gören sınırlar, 2960 sayılı ve 1983 tarihli Boğaziçi Kanunu'nun getirdiği sınırlardır. Bu kanunda, 'Boğaziçi Alanı' olarak geçen alan, niteliklerine göre 4 ayrı bölgeye ayrılmıştır. Bunlar Boğaziçi sahil şeridi, öngörünüm bölgesi, geri görünüm bölgesi ve etkilenme bölgeleridir.

Ancak bu kanun ile belirlenmiş olan sınırlar üzerinde de tartışmalar bulunmaktadır. Özellikle öngörünüm bölgesi sınırına bu noktada değinilmesi gerekir. Boğaziçi öngörünüm bölgesi sınırı, genel hatları ile Boğaziçi'nde her iki yakadaki tepe ve sırtların Boğaz'a bakan yönlerini içine alacak şekilde çizilmiştir. Ancak sınırın bu kurala uymadığı ve topografya ile örtüşmediği noktalar bulunmaktadır.

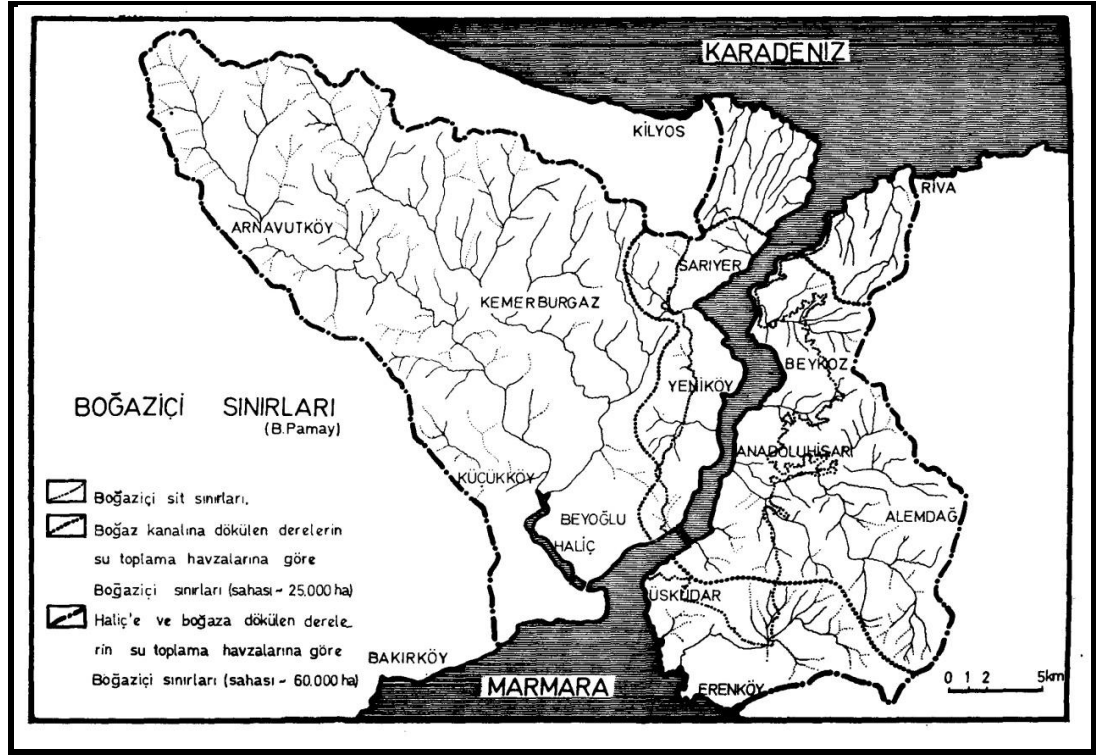

Şekil 3.3: Boğaziçi Kanunu'na Göre Belirlenmiş Bölgeler

(Kaynak: 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu'na Ekli Kroki)

Boğaziçi Kanunu'nun belirlediğinin dışında, Boğaziçi'nin sınırlarını farklı yaklaşımlarla daha geniş alanları kaplayacak şekilde belirlemiş olan çalışmalar da mevcuttur.

Bunlardan biri, Boğaziçi alanı sınırını, Boğaziçi'ndeki su toplama havzalarını esas alarak, Boğaziçi'ne ve Haliç'e dökülen derelerin havzalarını içerecek şekilde kabul etmektedir.¹ Bir başka çalışma da, Boğaziçi alanını işlevler üzerinden geniş anlamda ele alarak, doğal kullanımdaki mekânlar, nüfus, ekonomik faaliyetler, yapı ve morfolojik kriterler göz önüne alınarak yapılan sınırlandırmada kuzeyde Karadeniz ağzından başlayan, iki yanından güneye doğru genişleyen Tuzla ve Küçükçekmece arasında kalan doğru ile sınırlanan üçgen alan olarak tanımlamıştır.²

Şekil 3.4: Boğaziçi ve Haliç'e Dökülen Derelerin Havzalarına Göre Belirlenmiş Boğaziçi Sınırları

(Kaynak: Pamay,1975)

Ayrıca Nilüfer Ağat'ın 1963 yılında, 'Boğaziçi'nin Turistik Etüdü' adlı çalışmasında Boğaziçi'nin sınırları ile ilgili olarak;

"Boğaziçi'ne ait çalışmaların sınırını çizerken, Tophaneden itibaren Haliç'in girişi ve şehrin kesif ticari kısmı başladığından Rumeli Sahili'nin güney başlangıcı olarak

¹ Besamet Pamay'ın 1975 tarihli 'Tabii ve Tarihi Sit Olarak Boğaziçi' isimli makalesinde Haliç ve Boğaziçi'ne dökülen derelerin havza sınırları Boğaziçi Sınırı olarak kabul edilmiştir.

² Lütfi Yazıcıoğlu'nun 1980 tarihli 'Boğaziçi Kıyı Yapıları Tarihsel Biçimlenişleri, Çağdaş Biçimlenişlerde Temel İlkeler Önerisi' isimli çalışmasında bu şekilde bir alan tanımlanmıştır.

Tophane'yi kabul edip, Galata ve Suriçi konu dışında tutulmuştur. Anadolu Sahilin'de Boğaz-Marmara sınırı olarak Haydarpaşa-Kadıköy'ü aldık..... Kara sınırlarını Boğaz silüetine girebilen sırtlardaki su bölümü çizgilerinden geçirdik. Böylece heriki sahilde de genişlikleri her noktada değişik (300-5400m arası) bölgeler Boğaziçi'nin turistik etüdünün bugünkü durum tespitine konu oluyor.” (Ağat,1963:74)

şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.

Bu çalışmada esas alınan sınırlar ise çalışmanın 'Giriş' bölümünde ayrıntılı olarak tanımlanan 'Boğaziçi Alanı' sınırlarıdır.

3.1.2. Boğaziçi'nin Doğal Özelliklerinin Korunması Gerekli Bir Değer Olarak İncelenmesi

Boğaziçi'nin doğal özellikleri başlığı altında alanın, jeolojik oluşum süreci ile ilgili genel bilgilere, başlıca jeolojik özelliklerine, topografik yapısına, hidrolojik yapı bileşenlerinden İstanbul Boğazı'na ve Boğaz'a akan derelere, Boğaziçi'nin iklim ve bitki örtüsü özelliklerine ve bu tüm bu doğal özelliklerden kaynaklanan, alanın korunması gereken bir değer niteliğine değinilecektir.

İstanbul Boğazı'nın oluşumu ile ilgili olarak, boğazın jeolojik devirler içinde deniz tarafından doldurulan bir akarsu vadisi olduğu kabul edilmektedir. Başlangıçta bir akarsu olarak gelişmeye başlayan İstanbul Boğazı'nın daha sonraki evrelerde bölgeyi etkileyen tektonik faktörlerin de yardımıyla günümüzdeki şekline kavuşmuş olduğu son dönemde yapılan sismik çalışmalar sonucu öne sürülmektedir. (Göktaş ve diğ., 2006)

Trakya-Kocaeli Peneplen'i denilen ve İstanbul Metropolen Alanı'nın da içinde olduğu alanın biçimlenişi 1., 2. ve 3. jeolojik zamanlara ait tektonik hareketlerden kaynaklanmaktadır ve bir plato özelliği gösteren bu alan İstanbul Boğazı tarafından ikiye bölünmektedir. (İBB, 2003:138-139)

İstanbul Boğazı ve çevresinde, stratigrafik anlamda en yaşlı formasyon, kumtaşı-çakıltası-şeyl'den oluşan Kurtköy-Aydos-Gözdağı Formasyonu, Boğaz ve çevresinin temel kayasını oluşturmaktadır. Bu formasyonun üzerinde bindirme şeklinde ve kireçtaşıdan oluşan Dolayoba-Kartal formasyonu ile grovak, şeyl ve çörtten oluşan Kartal-Tuzla-Baltalimanı-Trakya formasyonu bulunmaktadır. Boğaz'ın doğu yakasında granodiyorit ve kuzeyde andezitik sokulumlar yer almaktadır. Bu birimler,

çakıl, kum, kil, kireçtaşı ve linyitten oluşan neojen yaşlı birimlerle örtülmüştür. En genç birim olarak, alüvyonlar, akarsu yataklarında ve Boğaz'ın kıyılarında yer almaktadır. Deniz tabanında yapılan sondajlarda gevşek alüvyon tabakanın oldukça kalın olduğu görülmektedir. (Aydan, 2001:3)

Boğaziçi'nin jeolojik oluşum süreci sonucunda ortaya çıkan topografik yapısı, Boğaziçi'nin belirleyici doğal parametresi ve özgün yapısının başlıca kaynağıdır.

Boğaziçi'nin topografik yapısı incelenirken, bir su yolu olarak İstanbul Boğazı'nın yapısı, kıyı şeridi, yükseklik, eğim ve engebelilik gibi özelliklerine bakmak Boğaziçi'nin topografik özelliklerini anlamak açısından gereklidir.

İstanbul Boğazı, başlangıç ve bitiş noktaları arasında düz bir çizgi çizildiği takdirde, kuzeydoğu-güneybatı ekseninde uzanan bir su yolu özelliği göstermektedir.

Boğaziçi yapısal olarak, bir plato özelliği gösterir ve bu plato başta İstanbul Boğazını oluşturan vadi olmak üzere birçok vadi ile bölünmüştür. Boğazı oluşturan vadi ise, hâkim kuzeydoğu-güneybatı eksenini içinde yön değiştirmektedir. Kıyı şeridi, bu yapının sonucu olarak, birbirini takip eden koylar ve burunlar oluşturacak şekilde oldukça girintili çıkıntılı bir yapıya sahiptir ve sürekli yön değiştirmektedir. Bu kıyı şeridi yapısının gerisinde, burunların gerisinde hızla yükselen sırtlar, koylarda ise vadiler ve vadi ağızlarında düz alanlar şeklinde belirleyici ve Boğaziçi geneline hâkim bir topografik yapı mevcuttur.

Boğaziçi kıyı şeridinin uzunluğu bu belirleyici yapı nedeniyle İstanbul Boğazı'nın uzunluğundan daha fazladır. İstanbul Boğazı'nın, Karadeniz'e açıldığı nokta olan Rumeli Feneri-Anadolu Feneri arası ile Marmara Denizi'ne açıldığı nokta olan Sarayburnu-Kız Kulesi arası uzaklık 29,9 km olmasına rağmen, kıyı şeridinin uzunluğu Avrupa Yakası'nda 55 km, Anadolu Yakası'nda ise 35 km'dir. (BİMTAŞ, 2008)

İstanbul Boğazı'nda karşılıklı kıyılar arasındaki kıyı çizgisi ilişkisinin değişkenliği nedeniyle, Boğaz genişliği sürekli değişkenlik gösterir. Örneğin Boğaz'ın en dar yeri olan Kandilli-Aşıyan arasında genişlik 672 metreye kadar düşerken, en geniş yeri olan Büyükdere Koyu-Umuryeri arasında 3420 metreye kadar yükselir, ortalama genişlik ise 1500 metredir. İstanbul Boğazı'nın derinliği de genişliğine benzer şekilde sürekli değişkenlik göstermektedir. Derinlik, Boğaz'ın en sığ yeri olan Tophane-Şemsipaşa arasında 34 metreye kadar düşerken, en derin yeri olan Kandilli-

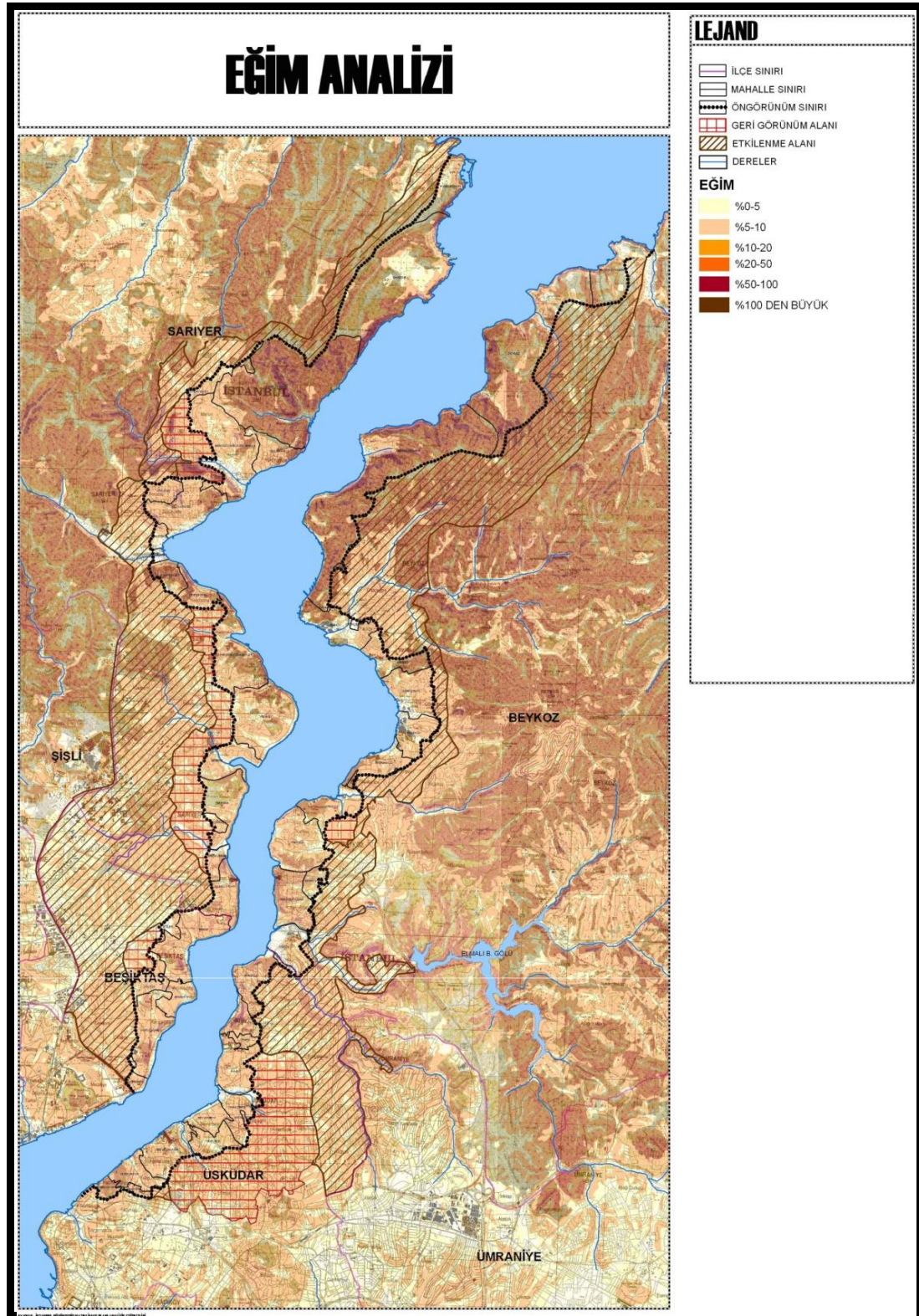
Bebek arası 110 metreye kadar yükselir, ortalama derinlik ise 36,3 metredir. (Özben, 2006)

Boğaziçi'nin topografik yapısı, eğim ve yükseklik açısından incelendiğinde kendi içinde hem eğim oranları hem de yükseklik açısından sürekli değişen bir özellik gösteren bu alan için iki önemli genelleme yapılabileceği görülmektedir. Bunlardan birincisi Boğaziçi'nde güneyden kuzeye doğru gidildikçe eğim oranlarının ve deniz seviyesinden yüksekliğin belirgin bir şekilde artış gösterdiği'dir. İkincisi ise, Boğaz'dan iç kesimlere doğru deniz seviyesinden yüksekliğin artmasıdır.

Eğim oranları özellikle Avrupa Yakası'nda Sarıyer'in, Anadolu Yakası'nda ise Beykoz'un kuzeyinde belirgin bir artış gösterir. Ayrıca dere yataklarını da barındıran vadilerin iki yanındaki sırtlarda da yüksek eğim oranları ve bunun sonucu olarak ani yükseklik değişimleri görülmektedir.

Resim 3-1: Boğaziçi'nde Eğim ve Engebeliliğin Yüksek Olduğu Alanlara Bir Örnek (Beykoz-Anadolu Kavağı Arası)

Şekil 3.5: Boğaziçi ve Çevresi Eğim Analizi

(Kaynak: Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Analitik Etüd İşi, BİMTAŞ, 2008)

Boğaziçi ‘engebelilik’ açısından değerlendirildiğinde, sırtlar ve vadiler şeklinde ve bu yapının gerisinde varolan tepelerle sürekli değişen bir yüzey yapısına sahip bu alan, bu yapı nedeniyle son derece engebeli bir topografik özellik göstermektedir.

Engelibelik özellikle Boğaz’ın Karadeniz girişine doğru artar ve kıyılarda yerleşime uygun olmayan bir niteliğe bürünür. Ancak Boğaziçi’ndeki bu engebeli yapı Boğaziçi’ne kendine has doğal yapısını kazandıran en önemli etkidir. Hem vadiler ve sırtların birbirini takip edecek şekilde sıralanmış olması hem de Boğazın karşılıklı iki tarafındaki kıyı çizgisindeki değişkenlik Boğaziçi’ni topografik olarak dinamik bir alan haline getirmektedir. Bu durum ise, daha sonraki bölümlerde görüleceği üzere, yerleşim alanlarının dağılımını ve dokusunu belirleyen ve şekillendiren en önemli doğal özelliktir.

İstanbul Boğaziçi’nin doğal yapısını oluşturan diğer önemli özellikler hidrolojik yapı kaynaklıdır. Hidrolojik yapının bir parçası olan Boğaziçi’ndeki su ortamlarının mevcut yapısı ve diğer doğal bileşenlerle ilişkisi alanın şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Boğaziçi’ndeki en önemli su ortamı İstanbul Boğazı’dır. Bunun dışında, Boğaz’a dökülen dereler de diğer önemli su ortamlarını oluşturmaktadır.

İstanbul Boğazı, tuzluluk ve yoğunlukları farklı iki denizi birleştiren ve bunlar arasında su akışını sağlayan bir su yolu olarak biri yüzey diğeri ise dip akıntısı olmak üzere, zıt yönlü iki akıntıya sahiptir. Karadeniz’den Marmara’ya doğru olan yüzey akıntısı deniz yüzeyi ile yüzeyden 15 m derinlik arasında, Marmara’dan Karadeniz’e doğru olan dip akıntısı ise 15 m ile 45 m derinlik arasında etkilidir.

Boğaz’da var olan bu akıntıların hızları, Boğaz’ın çeşitli kesimlerinde, daha önce anlatılan topografik yapı nedeniyle farklılık göstermektedir. Özellikle Boğaz’ın darlaştığı kesimlerde yüzey akıntısının hızı artmaktadır. Boğaziçi’nde yüzey akıntısının hızı, Rumeli Hisarı-Anadolu Hisarı ve Arnavutköy-Vaniköy arasında en yüksek değerine ulaşır ve 9-10 km/sa’i bulur. (Artüz, 2007: 20)

Kıyı şeridi yapısı, Boğaziçi’ndeki yüzey akıntısının da etkisiyle kıyı şeridindeki yapılaşma niteliğini belirleyen bir doğal veri olarak ortaya çıkmaktadır.

Boğaziçi’nin diğer önemli su ortamlarını oluşturan dereler, Boğaz’a açılan vadileri izleyerek vadi ağızlarında Boğaz’a dökülmektedirler. Bu dereler, vadi ağızlarında

küçük deltalar oluşturmuşlar, ancak bu deltalar Boğaz'daki akıntı nedeniyle fazla gelişmemişlerdir. (Kılıç, 2006:12)

Günümüzde, Boğaziçi'nde, Haliç'e dökülen Kağıthane ve Alibeyköy dereleri ile kuru dereler ve debisi çok düşük olan dereler dışında, 14 dere bulunmaktadır. Bunlar fiziksel durum ve çevresi içindeki konumları bakımından çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir niteliktedirler. Üzerlerinin açık, kapalı ya da kısmen kapalı olmasına göre 3 farklı fiziksel durum, çevresi içindeki konum itibari ile de açık alandan, yerleşik alandan, yerleşik ve açık alanların her ikisinden geçenler olmak üzere 3 farklı türde sınıflandırılabilirler. Boğaziçi'ndeki derelerden, fiziksel durum itibari ile Beykoz Çubuklu, Beykoz Akbaba, Göksu, Kurbalıdere, Baltalamanı ve Büyükdere, üzerleri açık, Üsküdar İstavroz, Seyyid Ahmet, İhlamur, Ortaköy Dereleri üzerleri kapalı, Küçüksu, Sarıyer, Tarabya ve İstinye Dereleri ise kısmen açık olarak Boğaz'a dökülmektedir. (Alhanlıoğlu,2006:22-23)

Boğaziçi'nin iklim özellikleri incelendiğinde, Boğaziçi ve daha genel olarak İstanbul'da hâkim olan iklim yapısının, coğrafi konum nedeniyle Akdeniz İklimi ile Karadeniz İklimi arasında bir geçiş iklimi özelliği gösterdiği görülmektedir. Bu genellemeden sonra Boğaziçi'nin iklimi açısından değinilebilecek en önemli özelliği güneyinden kuzeyine doğru gidildikçe, Akdeniz iklimine ait özelliklerin azalıp Karadeniz iklimine ait özelliklerin artmasıdır. Bu nedenle Boğaziçi'nde topografyaya da bağlı olarak farklı mikroklima alanları oluşmaktadır.

İki deniz arasında bir geçiş alanı olan Boğaz'da hava kütleleri, bir oluk içine sıkışmış gibi daima hareket halindedir. (Ağat, 1963:75)

İklim yapısını ortaya koyan sıcaklık, yağış, rüzgâr gibi temel verilere bakıldığında İstanbul Boğazı ve çevresinin iklimi daha iyi anlaşılabilir.

Her iki iklimin etkileşimi ile oluşan Boğaziçi ve İstanbul'a özgü iklim yapısı bu iklimlerde oluşan uç seviyelerdeki sıcak ve soğuk değerlerin önlenmesine sebep olmaktadır. Ayrıca Boğaziçi'nde güneyden kuzeye gidildikçe ortalama sıcaklıklarda düşme görülmektedir. İstanbul Boğazı ve çevresinde sıcaklık ortalamaları ele alındığında en sıcak ay ortalamaları 23°C-25°C, en soğuk ay ortalamaları ise 5°C-7°C arasında olduğu görülmektedir. (Çubuk, 1994)

Boğaziçi'nde yağış miktarı, İstanbul ortalaması olan 850 mm civarındadır. Bu Boğaz'da bulunan ölçüm istasyonlarında yapılan ölçümlerle de görülebilir.

Boğaz'daki Kireçburnu istasyonunun ortalaması 864mm iken Kandilli istasyonun ortalaması 846mm'dir. (İBB, 2009:99)Yine kuzeye doğru gidildikçe Karadeniz ikliminin etkisinin artışından dolayı yağış miktarının arttığı görülmektedir. Yağışın yıl içindeki dağılımına bakıldığında yağışın Ekim ve Mart ayları arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dönemde özellikle Aralık ile Şubat ayları arasında aylık ortalama yağışlı gün sayısı 15 gün civarındadır.³ Sıcaklık ve yağış özellikleri alanın bitki örtüsünü şekillendirmesi açısından önemli bir belirleyicidir.

Boğaziçi'nin rüzgâr durumu incelendiğinde, Boğaziçi'ndeki hâkim rüzgârların ekseninin Boğazın eksenine uyumlu şekilde kuzey-kuzeydoğu ve güney-güneybatı olduğu görülmektedir. İstanbul Boğaziçi için iki önemli rüzgâr, kuzeydoğu yönlü Poyraz ve güneybatı yönlü Lodostur. Bunlardan kuzeydoğu yönlü Poyraz İstanbul'un ve Boğaziçi'nin hâkim rüzgârıdır. Rüzgâr hızı, Boğaziçi'nde iç kesimlere göre daha yüksektir. (İBB, 2009:99) Boğaz'da yıllık ortalama fırtınalı gün sayısı Kireçburnu Sarıyer Meteoroloji İstasyonunun verilerine göre 25, Kandilli Rasathanesi verilerine göre ise 20.4'tür. Fırtınanın en çok görüldüğü aylar Sarıyer'de 3.6gün ile Aralık ayıdır. Kandilli'de ise, 3.5'ar gün ile Ocak ve Şubat aylarıdır. (Özben, 2006:17) Boğaziçi'nin iklim özellikleri, tarihte bu alanın kullanım şeklini belirleyen başlıca özelliklerden biri durumunda olmuştur.

İstanbul Boğaziçi'nin bitki örtüsü, iklimik yapıya benzer bir şekilde bir geçiş bölgesi özelliği gösterir ve bu nedenle çeşitlilik olarak zengindir. İstanbul Boğazı ve çevresindeki bitki örtüsü, Karadeniz ve Akdeniz bitki örtüsüne dâhil bitki türlerini bir arada barındırmaktadır. İklim özelliklerinde görüldüğü gibi bitki örtüsünde de kuzeyde Karadeniz, güneyde ise Akdeniz etkisi görülmektedir.

İstanbul Boğazı'nın her iki yakasında kuzeydeki platolarda, Karadeniz etkisi altındaki alanlarda 'nemli orman' formasyonu ile karşılaşılır. Bu orman formasyonunun dışında maki ve yalancı maki toplulukları yer alır. Orman alanlarının tahribi sonucu maki ve yalancı maki alanları oluşmuştur. Güneye ve içi kesimlere doğru gidildikçe maki elemanlarının oranları artmaktadır. Boğazın sığ topraklı yamaç ve sırtlarında Akdeniz bitki örtüsünü karakterize eden maki elemanları görülür. Bu bitkiler tahrip görmemiş alanlarda boylu ve sık bir örtü oluşturur. Boğaziçi'ndeki baskın türlerden bazıları, Kocayemiş (*Arbutus Unedo*), Funda çalıları (*Erica Arborea* ve *Erica Manipuliflora*), Kermes Meşesi (*Quercus Coccifera*),

³ <http://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=ISTANBUL>

Akçakesme (*Phillyrea Latifolia*), Menengiç (*Pistacia Terebinthus*), Ladenler (*Cistus Salvifolius*, *Cistus Creticus*), Katran Ardıcı (*Juniperus Oxycedrus*), Abdestbozan (*Sarcopoterium Spinosum*), Ateş Dikeni (*Pyracantha Coccinea*), Katır tırnağı (*Spartium Junceum*), Karabaş (*Lavandulla Stoechas*), Defne (*Laurus Nobilis*), Keçiboğan (*Calycotome Villosa*) olarak sayılabilir. (Yaltırık ve diğ., 1997)

Bu türlerin yanı sıra, Boğaziçi'nin doğal yerel türleri dışında olan ancak Boğaziçi'nin iklim özelliklerine uygunlukları ile bu bölgeye uyum sağlamış ve zamanla özellikle koruluk alanlara dikilmeleri ve yaygınlaşmaları sonucu Boğaziçi Kimliği'nin bir parçası haline gelmiş türler de bulunmaktadır. Bunlar, Fıstık Çamı (*Pinus Pinea*), Mezarlık Selvisi (*Cupressus Sempervirens*) ve özellikle de Erguvan (*Cercis Siliquastrum*)'dır. (Kap, 2006)

Boğaziçi'nin mevcut bitki örtüsü, kuzeydeki orman alanlarının dışında, güneye doğru inildikçe tarihsel süreç içinde oluşmuş ya da oluşturulmuş korular, parklar ve mesire alanlarından oluşmaktadır.

Boğaziçi'nin doğal yapısına dair sayılmış olan özellikleri iki türlü değerlendirmek yerinde olacaktır. Bunlardan biri alanın sahip olduğu doğal özelliklerin değerlendirilmesi, diğeri ise doğal özelliklerin alanın insanlar tarafından kullanımını ve yerleşmeyi yani kültürel peyzaj kavramı açısından söylenirse kültürel özellikleri nasıl etkilediğidir.

Doğal özellikler değerlendirildiğinde en önemli noktaların jeolojik ve topografik verilerden kaynaklandığı görülmektedir. Boğaziçi bulunduğu konumu ve oluşumu sonucu sahip olduğu doğal özellikler ile çok önemli ve benzersiz bir yapı ortaya koymaktadır. İstanbul Boğazı'nın jeolojik devirlerde oluşmuş bir platoyu ikiye ayıran bir vadi olma özelliği ve bu ana vadiye açılarak platoyu çeşitli şekillerde parçalayan diğer vadilerin varlığı sonucu, Boğaziçi alanı, kıyı şeridi, yükseklik, eğim, engebелilik gibi birçok doğal veri bakımından son derece değişken ve hareketli hale gelmiştir. Boğaziçi'nin değişken nitelikteki vadi ve sırtlarla örülmüş topografik yapısı ve bunun sonucu olarak oluşan kıyı şeridinin sergilediği dinamik yapı alanın en önemli özelliğidir.

Bu dinamik topografik yapının üzerine, vadilerdeki derelerin varlığı ve Boğaziçi'nin konumundan kaynaklanan, Karadeniz ve Akdeniz Havzalarının geçiş alanı olması özelliği, iklim ve bitki örtüsüne kendine özgü özelliğini vermiş ve Boğaziçi'nin

özgün doğal yapısını tamamlamıştır. Bu özgün doğal yapı siluet, panorama gibi görsel nitelikler açısından Boğaziçi'ni benzersiz hale getirmektedir.

Doğal yapının, kullanım ve yerleşme düzenini nasıl etkilediğinin değerlendirmesine gelinirse, topografik yapıyı şekillendiren vadiler, çevresel şartlara karşı korunaklı yapıları, vadi ağızlarındaki düz alanların varlığı ve içlerinden geçen derelerin de tatlı su kaynağı olması dolayısıyla, yerleşim alanı olarak kullanılmışlar. Özgün Boğaziçi yerleşim düzeni, bu vadiler çevresinde oluşan ve birbirlerinden yeşil alanlarla ayrılan Boğaz köylerinden oluşmuştur. Boğaziçi kuzey rüzgârlarına ve Karadeniz iklimine açık yapısı nedeniyle, 20. Yüzyıla kadarki süreçte, küçük köyler dışında, daimi yerleşim alanı olmak yerine daha çok sayfiye alanı niteliğine sahip olmuştur. Bu özellik dar kıyı şeridi üzerinde Boğaziçi'ne özel bir yapılaşma örneği olarak yalıların oluşumunun da yolunu açmıştır.

3.1.3. Boğaziçi'nin Kültürel Özelliklerinin Korunması Gerekli Bir Değer Olarak İncelenmesi

3.1.3.1. Tarih İçindeki Yerleşim Süreci ve Günümüze Etkileri

Boğaziçi'ndeki yerleşim sürecini incelerken Boğaziçi'nin hangi kısımlarına neden yerleşildiği ya da yerleşilmediği ve bu yerleşimlerin İstanbul/Suriçi ile olan ilişkisi değinilmesi gereken asıl önemli noktalardır. Çünkü Boğazın yerleşim dokusunu oluşturan önemli unsurlar alanın doğal yapısının dışındaki bu iki nedendir. Bunun dışında tarihsel süreç içinde alanda yerleşimin gelişimi ve bunu etkileyen faktörler de ele alınacaktır.

Antik Çağ ve Öncesi

İstanbul'da ilk yerleşimin, Tarihi Yarımada'nın güneyinde Yenikapı çevresinde gerçekleştiği, Marmaray Projesi kapsamında gerçekleştirilen arkeolojik kazıların sonucu ortaya çıkmıştır ve bu alanda günümüzden 8.000 yıl geriye giden yerleşme izleri bulunmuştur.

Daha sonraki dönem yerleşimleri olarak, Küçük Çekmecenin kuzeyindeki Yarımburgaz Mağarası'nda bulunan kalıntılardan bu alanda, bunun dışında Fikirtepe'deki kalıntılardan ise sözü geçen alanda M.Ö 4000 sonrasına tarihlenen yerleşimler olduğu belirlenmiştir. (Kuban, 2010a:9)

Boğaziçi'nde ise, ilk çağ ve öncesinde bulunan yerleşimlerle ilgili yapılan çalışmalarda, var olan yerleşmelerin tespitine çalışılmış, yazılı kaynaklardan varlığı ve isimleri tespit edilmiş ancak bu yerleşimlerle ilgili çok az sayıda buluntuya rastlanmıştır. (Eyice, 2007:19) Yalnızca Boğazın Anadolu Yakasının güney ucu olan Üsküdar'da, yine Marmaray kazılarında bulunan kalıntılardan, Üsküdar'da yerleşimin M.Ö. 7. Yüzyıl'a kadar gittiği ortaya çıkmıştır. Yine Boğaz'ın Anadolu Yakası'nda Kadıköy Kurbalıdere kıyılarında yerleşim izlerine rastlanmıştır.

M.Ö. birinci 1000 yılda Traklar, Frigler ve Bitinyalılar Boğaz ve çevresine yerleşmişlerdir. M.Ö. 8. Ya da 7. Yüzyılda Megaralılar Ege ve Marmara kıyılarını izleyerek İstanbul Boğaz'ına ulaşmışlar ve Boğaz'ın girişinde önce Kadıköy'e (Halkedon), kısa bir süre sonra da Sarayburnu'na (Akra) yerleşmişlerdir. (Kuban, 2010a:10-13) Sarayburnu'na yerleşen Megaralılar, Bizantion kentini kurmuş ve İstanbul'un (Tarihi Yarımada) oluşumunu başlatmışlardır. Bugünkü Kadıköy bölgesine yerleşenler ise burası ile birlikte, günümüzde Üsküdar'ın merkezinin bulunduğu alanı tersane ve liman olarak kullanıp buradaki yerleşimi de başlatmışlardır. Dolayısıyla Boğaziçi'nde yerleşimin Boğaz'ın güney ucundaki kıyılarda karşılıklı olarak başladığı söylenebilir.

Tarihi yarımada'da yerleşimin başladığı ve ilk aşamada bir kent devleti niteliği gösteren Bizantion'un var olduğu İlkçağ'da, Boğaziçi yerleşimleri ise daha çok, deniz yolu ile ulaşılan birkaç yapıdan oluşan çok küçük yerleşimler niteliğindedir. Bunlar mabetler, ayazmalar, adak yerleri, küçük barınak, balıkçı iskeleleri ve ikmal yerleri ile Boğaz ağzlarında gümrük binalarıdır. (Çubuk, 1971)

Boğaziçi'ndeki bu ilk oluşan yerleşimlerin, yer seçimlerinin doğal şartlar tarafından belirlendiği, korunaklı akarsu vadilerinde oluştuğu üzerine görüşler bulunmaktadır. (Eyice, 2007:19)

Bu dönemden günümüze Boğaziçi'nin yapısını etkileyen, büyük oranda doğa şartlarının belirlediği yerleşme yeri tercihleri dışında, somut bir değer kalmamıştır.

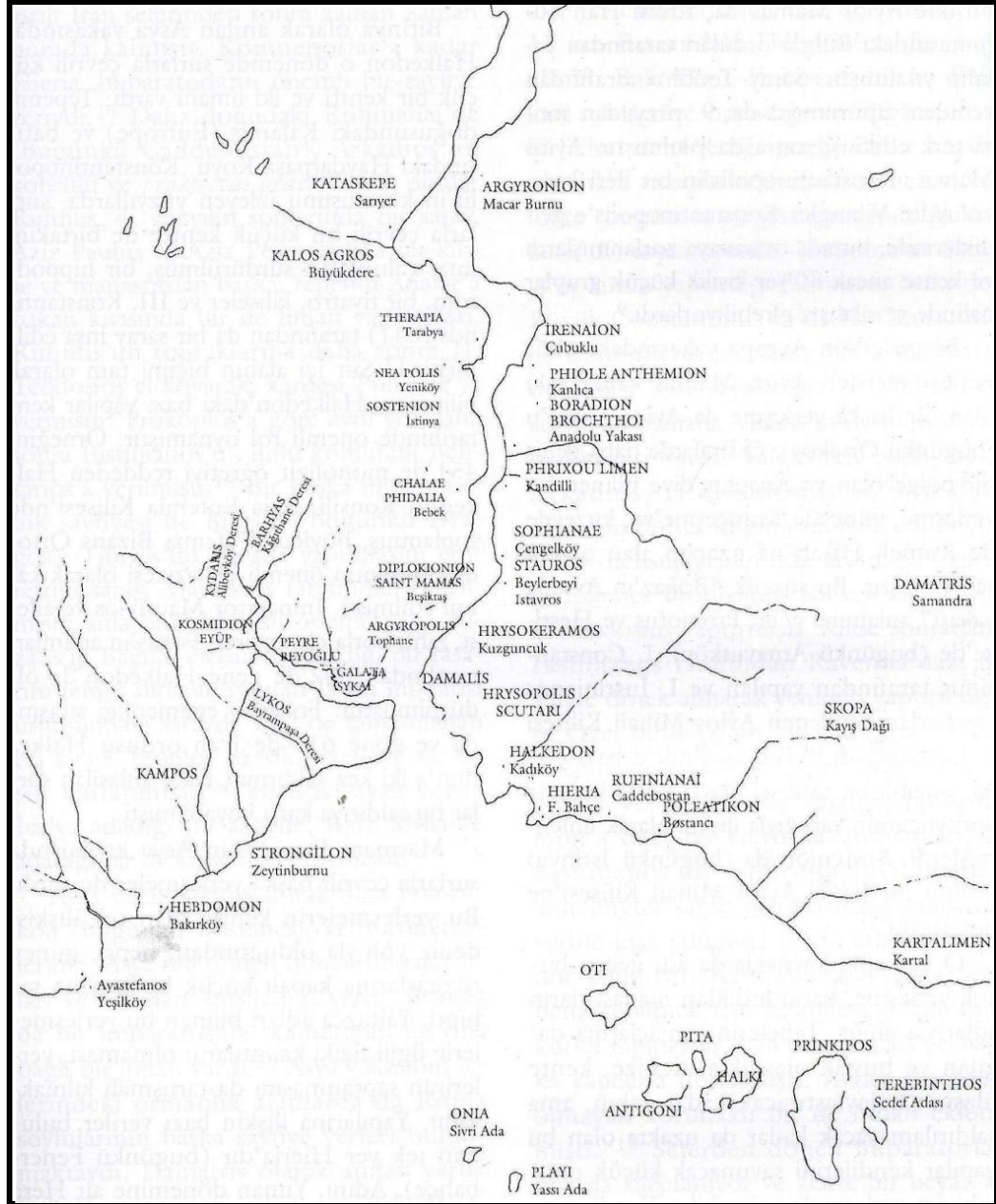
Bizans Dönemi

Bizans Döneminde, Boğaz'daki yerleşimlerin önemli özelliklerinden biri bu yerleşimlerin İstanbul'un (Suriçi'nin) devamı niteliğinde olmayıp ayrı yerleşim birimleri olma nitelikleridir. Boğaziçi'nde Bizans Döneminde varolan yerleşimler, Galata ve Bizans'ın Scutarion isimli garnizonunun bulunduğu Üsküdar

(Chrysopolis/Scutari) dışında, Beşiktaş (St. Mamas/Hagios Mamas), Ortaköy (St. Phocas), Kandilli veya Vanıköy (Broctoi) ve Çengelköy (Sophianos) olarak sayılabilir. (Kuban, 2010b:253) Ancak bununlar dışında da kıyı köyleri olduğu bilinmektedir.

Bizans döneminde Boğaziçi kıyılarında yalnızca Hagios Mamas önemli bir yerleşim olarak gelişmiş, diğerleri ise daha önceki dönemlerde olduğu gibi çok küçük yerleşimler olarak kalmışlardır. Bugünkü Dolmabahçe-Beşiktaş civarında bir yerde olduğu kabul edilen Hagios Mamas'ın M.S. 5. Yüzyılda bir yerleşim olarak adı geçmeye başlamıştır. Burada bir saray, hipodrom, kilise, liman ve köprü olduğu bilinen bu yerleşimin diğer Boğaziçi yerleşimlerinden farklı olarak kendi başına bir kent özelliği gösterdiği ve özellikle 8. ve 9. Yüzyıllarda geliştiği görülmektedir. Ancak bazı görüşlere göre Hagios Mamas'ın Boğaz kıyısında değil daha iç kısımlarda olma ihtimali de vardır. (Eyice, 2007:36)

Bizans Dönemi'nde, özellikle de 7. Yüzyıldan itibaren İstanbul, imparatorluğun başkenti olarak, sürekli askeri tehditlere maruz kaldığı ve kuşatıldığı için bu kuşatmalar sırasında Boğaziçi Bölgesi ve buradaki yerleşimler sürekli tahribata uğramıştır. Bu yüzden bu bölgede yerleşimler fazla gelişmemiş, gelişmiş olduğu bilinen Hagios Mamas da daha sonra bu özelliğini kaybetmiştir.

Şekil 3.6: Bizans Dönemi Boğaziçi Yerleşimleri

(Kaynak: Kuban, 2010a)

Boğaz'daki Bizans Dönemi yerleşimleri doğanın şekillendirmesi ile daha çok vadiler, dere kenarları ve koylarda oluştuğundan daha sonra Osmanlı Dönemi'nde net bir şekilde tanımlanabilecek olan ormanlık/koruluk alanlarla kesilen, kıyıda gelişen parçalı ve küçük yerleşim dokusunun ilk şekillenmeye başladığı dönem olarak tanımlanabilir.

Osmanlı Dönemi

Boğaziçi'nde Osmanlıların yerleşmeye ve burayı şekillendirmeye başlaması 14. Yüzyıl sonlarından itibaren başlamıştır. Dolayısıyla Boğaziçi, İstanbul'dan daha önce Osmanlı etkisi ve zamanla yönetimine girmiştir.

İstanbul'un, Osmanlılar tarafından ilk defa kuşatıldığı 1391 yılından sonra, Haliç'in kuzeyinde belli bir alanın yönetimi Türklere geçmiştir. 1395'te ikinci defa İstanbul kuşatılmıştır. Aynı yıl içinde Boğaziçi'nin Türkler tarafından şekillendirilmesinin başlangıcı olarak sayılabilecek olan Anadolu Hisarı'nın yapımı gerçekleşmiştir. Bu yapı, Boğaz geçişlerini kontrol altında tutmak için Boğaziçi'nin en dar noktasında yapılmıştır. 1452'de ise Anadolu Hisarı'nın karşısına Rumeli Hisarı yaptırılmış ve İstanbul'a Boğaz yoluyla Karadeniz'den gelebilecek olan saldırılar engellenmiştir. Bu iki yapı, hem Osmanlıların Boğaziçi'ne yaptıkları ilk önemli somut etkiler hem de varlıklarını halen koruyan önemli nirengi noktalarıdır. Bunun dışında da Boğaziçi'nin dış saldırılara karşı güvenliğinin sağlanması görevi gördüğünden Boğaziçi'nin daha çok kullanımına da katkıda bulunmuşlardır gibi bir yorum da yapılabilir.

İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olduktan sonra, İstanbul'un içi ve çevresinde önemli bir iskân politikası uygulanmaya başlamıştır. Bunun temel sebebi, Bizans'ın son döneminde gerilemekte olan bir imparatorluğun başkenti olarak İstanbul'un hem nüfus kaybetmesi hem de kuşatmalar, yağmalamalar, bakımsızlık gibi nedenlerle fiziki olarak köhnemiş olmasıdır.

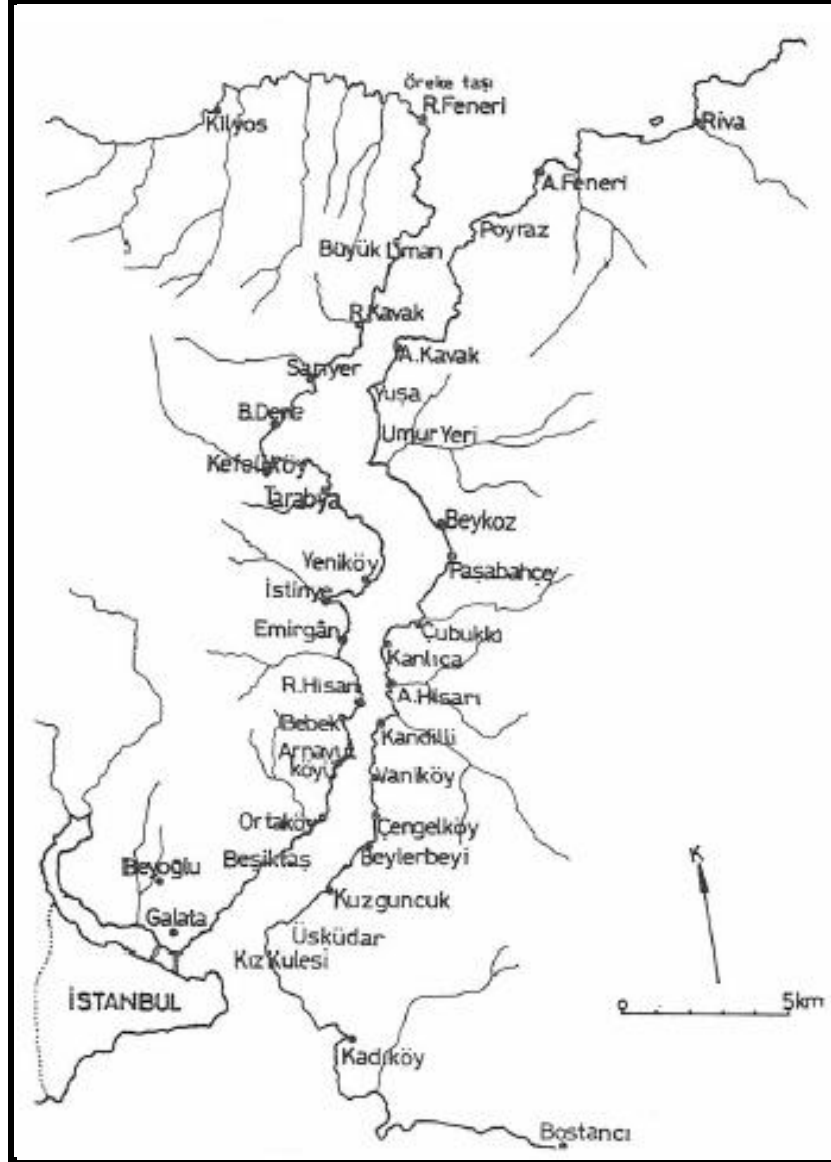
İstanbul'un alınmasından önce Türklerin Üsküdar'a yerleşmeye başladığı bilinmektedir, alınmasından sonra uygulanmaya başlanan iskân politikası ile birlikte, İstanbul'a, Eyüp'e, Galata'ya ve Boğaziçi'ne çeşitli yerlerden yeni nüfus getirilmiştir. Bunlardan, Galata'ya İzmir çevresinden getirilen Rumlar, Boğaziçi'ne ise Karadeniz'den, Sinop ve Samsun'dan gelen Türkler yerleştirilmiştir. (Kuban, 2010a:229-232)

İstanbul ve çevresi, 15. Yüzyıl'ın ikinci yarısında nüfus ve fiziksel yapı olarak yeniden şekillendirilirken, Boğaziçi'nde de özellikle 16. Yüzyılla birlikte önemli gelişmeler görülmüştür. İstanbul'da 1509'da gerçekleşen büyük deprem ve yıkım sonucu yeniden imar faaliyetlerine başlanmış, bu dönemde yerleşimlerde Haliç ve Boğaziçi'ne doğru bir gelişme de görülmüştür. Doğan Kuban, İstanbul'un Bizans ve

Osmanlı Dönemlerindeki farkını anlatırken Boğaziçi ile ilgili önemli bir noktaya vurgu yapmış, İstanbul'un Bizans Döneminde bir suriçi yerleşimi olduğu, Osmanlı Döneminde ise çevreye doğru yayılmaya başladığı, Boğaziçi'ne doğru yayılmanın ise esas olarak 16. Yüzyıl'da Kanuni Sultan Süleyman devrinde başladığını söylemiştir. Bunun temel nedeni olarak ise, Bizans Dönemi'nde var olan güvenlik kaygısının bu dönemde ortadan kalkmasını göstermiştir. (Kuban, 2010b:254)

16. Yüzyıl'da Boğaziçi'ndeki gelişmeye verilecek en önemli örnekler, tipik bir Türk yerleşimi haline gelen Üsküdar ile karşı kıyıdaki Beşiktaş'tır. Üsküdar, Kanuni Sultan Süleyman döneminde şimdiki Selimiye Kışlası'nın olduğu yere yakın bir alanda Kavak Sarayı'nın yapılması ayrıca Üsküdar Meydanı olan alanda ise iskele ve çevresine yapılan külliye ve kervansarayların da etkisiyle büyümeye başlamış, birçok yeni mahalleler kurulmuştur. Bu dönemde mahalle sayısı 8'den 18'e yükselmiştir. (Güneş, 2003) 1565 yılında Üsküdar ile İstanbul arasında düzenli kayık seferleri başlamış, 17. Yüzyıla gelindiğinde nüfusu 50000'e yaklaşmıştır. (Vidinlioğlu ve diğ., 1996) Bu nitelikleri ile Galata ile birlikte İstanbul'la bütünleşmeye başlayan ikinci Boğaz yerleşimi niteliğini kazanmıştır. Beşiktaş da Üsküdar'a geçen sefer yolunun başı olması ve Osmanlı'nın donanma komutanlarının saraylarının burada olması sebebiyle gelişme göstermiştir. Bu iki önemli yerleşim dışında Boğaziçi boyunca, her iki yakada, köy yerleşimleri ayrıca saraylar ve yalılar ile hasbahçeler bulunmaktadır. Doğan Kuban Boğaziçi'ndeki yerleşme düzeninin aristokratik bir yerleşme düzeni olduğunu ve bunun başlangıcının ise 16. Yüzyıl olduğunu söylemektedir. (Kuban, 2010b, 254)

17. Yüzyıl'da Boğaziçi'nde 16. Yüzyıl'da başlayan nüfus artışı ve yerleşme eğilimi devam etmiştir. Bir taraftan Boğaziçi'nin daha çok kuzey kesimlerinde kıyılarda tarım ve balıkçılık yapan köyler bulunurken, güneyde köylerin yanı sıra devlet erkânına ait saray ve yalılar Boğaziçi'nin yerleşim düzenini oluşturmuş durumdadır. 'Boğaziçi Uygarlığı' olarak tanımlanabilecek bu yerleşim ve yaşam düzeni bu sırada ortaya çıkmıştır. (Kuban, 2010b, 255)

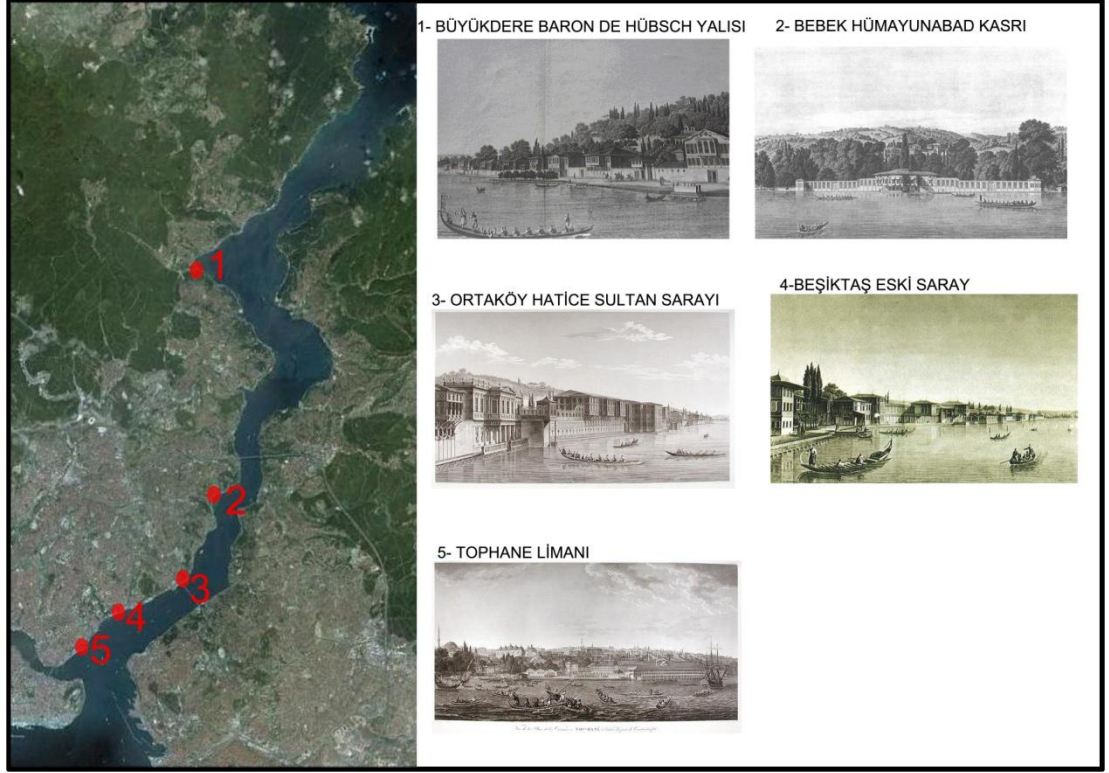

Şekil 3.7: Boğaziçi Kıyılarında Osmanlı Dönemi Yerleşimleri

(Kaynak: Eyice S., 2007:14)

18. Yüzyıl'da Boğaziçi'nde yerleşmenin artışı, saray ve yalıların yapımı devam etmiş, özellikle yüzyıl başında yaşanan Lale Devri'nin etkisiyle, ilk defa mimaride Batılı stilde yapılar yapılmaya başlanmıştır. Bunların içinde yalıların yanı sıra Batılı stille yapılmış camiler de bulunmaktadır. 1730 yılında çıkan isyanla Lale Devrinde yapılmış olan birçok yapı yok olmuş olsa da 18. Yüzyıl sonuna kadar Boğaziçi'nde saraylar ve yalıların yapımı ile yeni mahallelerin kurulması devam etmiştir. Bu dönemdeki Boğaziçi'ndeki yerleşme düzeni, Boğaz'daki eski köyler çevresindeki kümeleşmeler dışında, sadece su kenarların kullanılması amacıyla inşa edilmiş, sahil boyunca su çizgisini takip eden, sınırlı ve doğrusal bir yerleşme düzeni olarak tanımlanabilir. (Kuban, 2010b:254-256)

18. Yüzyıl sonu ve 19. Yüzyılın ilk yıllarında İstanbul ve Boğaziçi ile ilgili görsel nitelikte bilgi edinilebilecek önemli bir kaynak, bu dönemde İstanbul’da yaşamış ve çalışmış olan Antoine Ignace Melling’in yapmış olduğu gravürlerdir. Bu gravürlerde Boğaziçi’nin özgün yerleşim ve mimari özellikleri görülebilmektedir.

Şekil 3.8: Melling’in Gravürlerinde 18. Yüzyıl Sonunda Boğaziçi’nden Çeşitli Görünümler

(Kaynak: Şekil Tez Kapsamında Erdem Eryazıcıoğlu Tarafından Hazırlanmıştır)

19. Yüzyıl İstanbul ve Boğaziçi için önemli bir gelişme dönemi olmuştur. Özellikle 1839 Tanzimat Fermanı sonrası devlet yapısında gerçekleşen modernleşme ve Batılılaşma girişimlerinin mekânsal yansıması olarak, İstanbul ve Boğaziçi’nde önemli değişimler gözlenmiştir.

19. Yüzyıl İstanbul’un Galata ve Tophane üzerinden hızla kuzeye doğru büyüyerek, Boğaziçi’nin bugünkü Beyoğlu ve Beşiktaş bölgelerinin kentleşmeye başladığı dönemdir. Özellikle modernleşme hareketleri ve buna bağlı olarak yaşanan kurumsallaşma, mekânda da somut yansımalar oluşturmaya başlamış birçok yeni kamusal yapı ortaya çıkmıştır.

En önemli ve kendinden sonra çevresinin gelişimini getiren olay, İstanbul içindeki yönetim merkezinin Topkapı Sarayı’ndan çıkarak Dolmabahçe’de 1850’lerde yaptırılan Dolmabahçe Sarayı’na taşınmasıdır. Eski Beşiktaş Sahil Saraylarının

yerine yapılan Dolmabahçe Sarayı ve sarayda çalışanlar için yapılan birçok ek yapı 16. Yüzyıl'dan itibaren önemli bir alan olan Beşiktaş'ı yönetim merkezi haline getirmiştir. Aynı yıllarda daha kuzeyde yaptırılan Yıldız Sarayı da yüzyıl sonlarında yönetim merkezi işlevini üstlenecektir. Bunun dışında yazlık saray niteliğinde Beylerbeyi ve Çırağan Sarayları ile Küçüksu Kasrı gibi birçok yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılar günümüzde varlığını sürdürmekte 19. Yüzyıl'da yaşanan Batılılaşma hareketinin somut örneklerini teşkil etmektedirler.

19. Yüzyılda, Osmanlı'nın saray ile birlikte en önemli gücü olan ordunun merkezi de, Tarihi Yarımada'dan Boğaz hattına taşınmıştır. İlk olarak 1800-1801 yıllarında Üsküdar'da eski Kavak Sarayı'nın yerine 3. Selim tarafından Selimiye Kışlası yaptırılmış, daha sonra bu kışla yıktırılarak, 1829 yılında bugünkü kışla yapılmıştır. İlk kışla inşa edilirken, kışlanın yanına Melling tarafından grid sistemde bir mahalle de kurulmuştur. Bu mahalle İstanbul'da yapılmış ilk modern planlama örneğidir. Bunun yanı sıra Taksim, Maçka, Ertuğrul, Orhaniye ve Kuleli kışlalarının yapılması ile askeri birimler de Boğaziçi'ne doğru yer değiştirmiştir.

19. Yüzyıl'da ulaşım da Boğaziçi'ni etkileyen önemli değişimler olmuş, Galata köprüsünün yapılması ile Tarihi Yarımada ile Beyoğlu ve Beşiktaş birbirinin devamı niteliğinde yerleşimler haline gelmiştir. Ulaşım ile ilgili bir diğer önemli nokta Şirket-i Hayriye'nin kurulması ve Boğaziçi'nde düzenli vapur seferlerinin başlamasıdır. Boğaziçi'ne erişilebilirliği arttırmış olan bu olay Boğaziçi'nin yerleşim açısından daha çok tercih edilen bir yer olmasını sağlamıştır.

Yönetimin etkisiyle oluşmuş ve Boğaziçi'nin giderek İstanbul kentinin bir parçası haline gelmesi sürecini başlatmış bu etkilerinin dışında, İstanbul'da Tanzimat sonrası Batılı ve Levantenlerin etkilerinin artışı oranında Rumeli Yakasında Yeniköy, Tarabya, Büyükdere büyümüş, kalabalıklaşmış, yabancı elçilik mensuplarının ve azınlıkların yerleştiği bir alan halini almıştır ve buna bağlı olarak yapılaşmıştır. (Kuban, 2010b:258)

Bu noktada, yeşil alanların özel bir türü niteliğinde ve bir kısmı bugünkü yeşil alanların olduğu hasbahçelerin ele alınması gerekmektedir. Osmanlı Döneminde İstanbul Boğazının çeşitli yerlerinde hasbahçeler oluşturulduğu bilinmektedir. Bunlar, Avrupa Yakasında, Beşiktaş Sarayı ve Bahçesi-Dolmabahçe, Çırağan Sarayı ve Bahçesi, Bebek Bahçesi, Baltalimanı Sarayı ve Bahçesi, Emirgan Bahçesi, Kalender Bahçesi, Büyükdere-Kırkağaç-Feridun Bahçesi, Anadolu Yakasında ise,

Üsküdar Sarayı Bahçesi-Kavak Sarayı, İstavroz Bahçesi-Beylerbeyi, Kuleli Bahçesi, Kandil Bahçesi, Göksu ve Küçüksu Mesireleri, Çubuklu Bahçesi, Tokad Bahçesi ve Beykoz Kasrı, Sultaniye Bahçesi'dir. (Atasoy, 2002: 294-329)

Osmanlı Dönemi'nde, Boğaziçi'nin gelişimine ve bugünkü yapıya olan etkisine genel olarak bakarsak, Osmanlı Döneminde Boğaziçi daha çok bir sayfiye yeri olarak gelişmiştir. 19. Yüzyılda özellikle Beyoğlu ve Beşiktaş çevresinin kentin bir parçası haline gelmesi ve Anadolu Yakasında Üsküdar'ın önemli bir yerleşim özelliği göstermesine rağmen Boğaziçi kentleşmemiş ve genel olarak üç ögeden oluşan bir alan özelliği göstermiştir. Bunlardan birincisi, Bizans Dönemi'nden beri var olan ve Osmanlı Döneminde yenileri kurularak büyüyen Boğaz köylerinin oluşturduğu vadi ağzlarındaki ve kıyıdaki yerleşimlerdir. İkincisi dar kıyı şeridinde genelde zengin ve yönetici sınıfın yaptırıp kullandığı, saray/yalı gibi yapıların oluşturduğu konutlar, üçüncüsü ise halkın ya da yönetici sınıfın kullandığı, koru, çayırılık gibi farklı türlerdeki sayfiye alanlarını da içinde barındıran yeşil alanlardır.

Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet Döneminde Boğaziçi'nin tarihsel gelişim sürecini incelerken, bu dönemi Türkiye'deki kentleşme sürecinin genel özelliklerini yansıtan üç alt döneme ayırarak incelemek yerinde olacaktır.

Birinci Dönem 1923-1950 arasını kapsayan ve 'cumhuriyetin kuruluş dönemi' olarak isimlendirebileceğimiz, yeni modern devletin yasal ve kurumsal yapısının oluşturulduğu, ekonomik politika olarak devletçilik politikasının kabul edildiği ve bu temel belirleyicilere göre bir mekânsal politikanın izlendiği dönemdir. İkinci dönem 1950-1980 arasını kapsayan, kırsaldan kentlere olan yoğun göçün sonucu olarak hızlı kentleşmenin yaşandığı ve 1960'tan itibaren karma ekonominin ve planlı kalkınmanın uygulandığı dönemdir. Üçüncü ve halen devam etmekte olan dönem ise küreselleşme dönemi olarak isimlendirilebilecek neoliberal ekonomi politikaların hâkim olduğu ve buna göre mekânsal politikaların uygulamaya konduğu dönemdir. Bu üç dönemin her birinin, Türkiye kentlerinde ve İstanbul'da belirgin etkileri olduğu gibi aynı durum Boğaziçi için de geçerlidir.

Cumhuriyet döneminin ilk alt dönemi olan 1923-1950 arasındaki dönemde uygulanan mekânsal politikaların temel özellikleri, ülke çapında kurulacak olan bir demiryolu ağıyla içi pazarın bütünleştirilmesi, İstanbul yerine Ankara'nın modern bir

başkent olarak kurulması, kentlerin yeni ulus devletinin mekânsal yansıması olacak şekilde planlanması ve Anadolu’da yeni gelişme odaklarının oluşturulmasıdır. (Tekeli, 2009:110-112) Bu özelliklerden ikisinin, İstanbul’daki ve Boğaziçi’ndeki tarihsel gelişmeyi etkileyen iki ana unsur olduğu görülmektedir. Bunlar, Ankara’nın başkent olması ile kentlerde uygulanan modern planlama hareketidir.

Bu dönemin ilk yıllarındaki yani İstanbul’un, İtilaf Devletleri’nin işgalinden kurtulmasından sonra, Boğaziçi de dâhil İstanbul’daki durumu Doğan Kuban *‘kozmpolit yaşamın sona erdiği, kentin perişan ve yoksul olduğu’* (2010a,:501) şeklinde tanımlamaktadır. Bu dönem çok sınırlı kaynakların olması ve bu kaynakların da büyük oranda ülke çapında kalkınmaya, Batı Anadolu’da işgal ve Kurtuluş Savaşı sırasında zarar görmüş kentlerin onarımına ve Ankara’nın geliştirilmesine harcadığından İstanbul ve dolayısıyla Boğaziçi durağan bir dönem yaşamıştır.

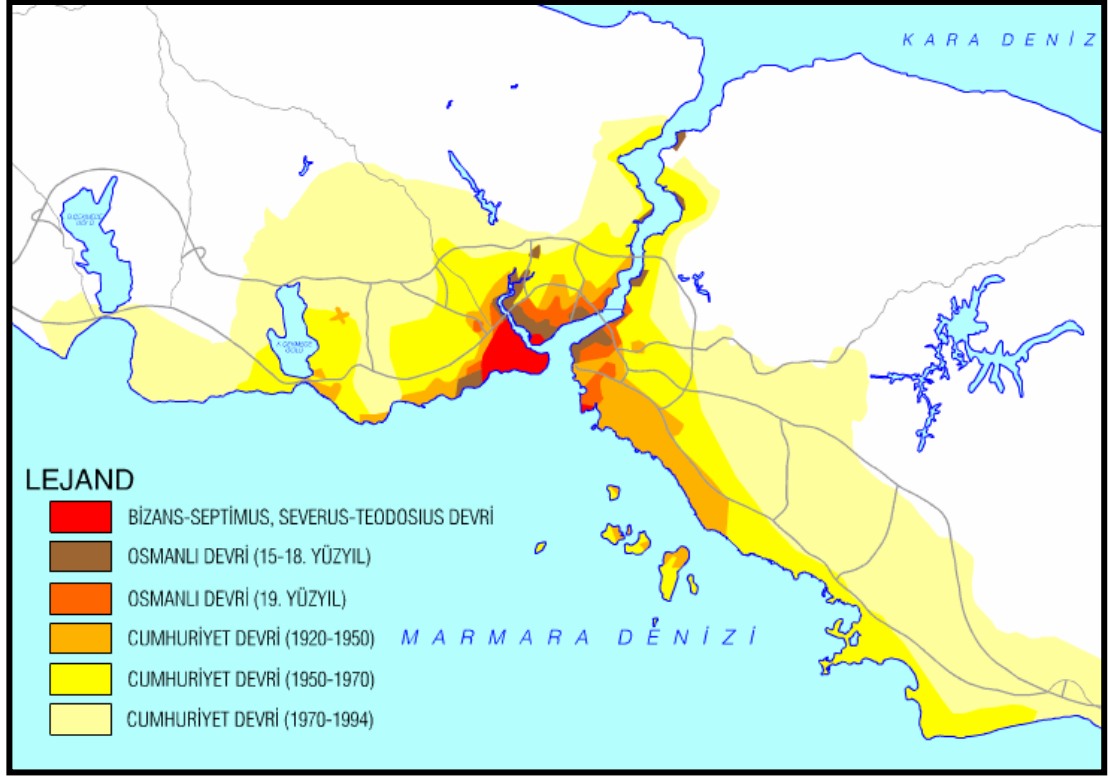
Bu dönemde Boğaziçi, konut işlevi açısından gerilemiş, özellikle kıyı şeridinde yer alan ve bir bakıma Osmanlı aristokrasisi ile levantenlerin konut alanı olan yalılar ve çevresindeki yerleşmelerde boşalmalar görülmüştür.

Ancak konut işlevi açısından bir gerileme görülmekle birlikte, Boğaziçi’nde sanayi ve kamusal kullanımlar açısından gelişme başlamıştır. Sanayi tesisleri olarak Beykoz ve Paşabahçe çevresinde birçok fabrika kurulmuştur. Bunun yanı sıra rekreasyona ve eğitime yönelik kullanımlar bu dönemde artmıştır. Ayrıca 1940’ların sonlarına doğru Boğaziçi’nde gecekondulaşma başlamıştır.

1923-1950 arasında Boğaziçi’ni etkileyen bir diğer önemli olay, İstanbul için Henri Prost tarafından hazırlanan Nazım Planıdır. Bu plan İstanbul’un genelini kapsayan bütüncül bir plan olmaktan çok, Tarihi Yarımada, Beyoğlu, Üsküdar-Kadıköy, Boğaziçi’nin Rumeli ve Anadolu Sahilleri için olmak üzere ayrı ayrı planlar niteliğindedir. Bu plan Boğaziçi’nin şekillenmesinde etkili bir rol oynamıştır. Buna daha sonraki bölümlerde değinilecektir.

İkinci alt dönem olan, 1950-1980 arasındaki dönem, Türkiye’de yaşanan hızlı göç, kentleşme ve gecekondulaşma sonucu kentlerin hızla yağ lekesi şeklinde büyümeye başladığı dönemdir. Bu dönemde Boğaziçi’nde yerleşimin gelişimini etkileyen önemli faktörler, göç ile nüfusun artışı ve buna bağlı olarak gelişen gecekondulaşma, Boğaziçi’nde sanayi alanlarının gelişimi ve 1970’li yıllardaki en önemli etken hatta

kırılma noktası niteliğindeki olay olan İstanbul Boğazı'na köprü yapılmasıdır. Buna 1965 yılında çıkarılan Kat Mülkiyeti Kanunu ile eski yerleşim bölgelerinde apartmanlaşmanın başlaması da eklenebilir.

Şekil 3.9: Tarihsel Süreç İçinde İstanbul'da Yerleşimin Gelişimi

(Kaynak: İBB, 2009)

Bu dönemde Boğaziçi ile ilgili söylenmesi gereken en önemli nokta, alanın artık sayfiye alanı niteliğinden iskan alanı niteliğine dönüşmesidir.

Boğaziçi'nde dönemin konut işlevi gelişimine bakıldığında ikili gelişen bir oluşum görülmektedir. Yasal ve yasadışı olarak ayrılabilen bu konut alanları bir taraftan, sanayi alanlarının çevresinde gecekondu bölgeleri olarak yasadışı olarak gelişirken, bir yandan da özellikle orta ve üst gelir gruplarına hitap eden daha çok apartmanlaşma şeklinde, geleneksel Boğaz yerleşimlerinin gerisinde, tepelere doğru bir gelişim göstermiştir. Özellikle yeni açılan yollar ve Boğaziçi Köprüsü'nün yapımı ile erişilebilirliğin artışı sonucu bu gelişim daha da hız kazanmıştır. Bunun sonucu olarak tarihsel süreç içinde oluşmuş, kıyıda yalılar ve vadilerle iç kesimlere doğru sınırlı olarak büyümüş Boğaz köylerinden oluşan gerilerde ise yeşil alanlarla çevrili Boğaziçi yerleşim dokusu hızla ortadan kalkmaya başlamıştır. Özellikle koruların ifrazı ve imara açılması bu özgün Boğaziçi yapısının bozulmasına sebep olmuştur.

Bu dönemde, Boğaziçi'nde Beykoz ve Paşabahçe'ye ek olarak Levent bölgesi, İstinye ve Büyükdere koyları ve çevresi sanayi alanı haline gelmiştir. Bu alanların gerisinde, Boğaziçi'ne açılan vadiler ve bu vadilerin yamaçları ve çevrelerinde, ise genelde sanayiye bağlı olarak gelişen gecekondu alanları oluşmuştur. Sanayinin gelişimi açısından 1955 tarihli 'İstanbul Sanayi Bölge Planı' önemlidir çünkü bu planla İstinye sanayi alanı haline getirilmiştir. Yine aynı dönem içinde, 1966 tarihli 'İstanbul Sanayi Sahaları Planı' ile sanayi alanı olmaktan çıkartılmış ancak 1969'da planda yapılan değişiklikte tekrar sanayiye açılmıştır. Bu dönemde Boğaziçi'nde kurulan sanayi tesisleri için Erol Tümertekin, bu tesislerin genelde vadi içlerinde olmasından dolayı Boğaziçi peyzajına doğrudan etkisinin sınırlı olduğunu belirtmekte ancak bu tesislerinden kaynaklanan nüfus artışı ve yapılaşmanın Boğaziçi'ni daimi konut alanı ve kentin bir parçası haline getirdiğini söylemekte ve bu dolaylı etkinin daha belirleyici olduğunu belirtmektedir.(Tümertekin, 1997:94-111)

1980 sonrasında başlayan ve halen devam etmekte olan dönemde ise, küresel etkiler ile ekonomik ve mekânsal politikaların değişmesi sonucu, İstanbul geneline benzer bir şekilde, Boğaziçi yeni bir döneme girmiş ve bu dönemin şartlarına göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. Küreselleşmenin ve neoliberal ekonomi politikalarının sonucu olarak, bütüncül planlama yaklaşımlarının yerini alan projeci yaklaşım en önemli etkisini ve somut örneklerini Boğaziçi ve çevresindeki alanda göstermiştir. Bu dönemde Boğaziçi'nin gelişimini etkileyen en önemli etkenler, 1980'li yıllarda çıkarılan gecekondu afları, Turizmi Teşvik Kanunu, Toplu Konut Kanunu gibi projeci yasal düzenlemeler aracılığı ile yasal altyapı oluşturularak kentte planlama yerine proje esaslı noktasal müdahalelere gidilmesi, sanayinin desantralizasyonu, kuzeye yönelik gelişmeyi hızlandıracak ikinci köprünün yapımı ve kapalı yerleşmelerin ortaya çıkmasıdır.

1983 yılında çıkartılan 2805 sayılı yasa, Türkiye'de 1981 yılına kadar yapılmış olan gecekonduları affetmiş ancak bu yasanın kapsam dışında bıraktığı Boğaziçi alanındaki gecekondu, yine aynı yıl çıkartılan 2960 sayılı yasa ile af kapsamına alınmışlardır. Ancak 1984 yılında çıkartılan 2981 sayılı yasa daha önemli ve kötü sonuçlar verecek bir içeriği sahiptir. 2981 sayılı yasa ile gecekondu 4 kata kadar imar izni ve imar ıslah planları aracılığıyla yasal altyapı sağlamıştır. Bu döneme kadar tüm gecekondu alanlarında olduğu gibi Boğaziçi'nde varolan yatay yasadışı

yapılaşma dikey olarak devam etmiş ve bu durum 1950'lerden yasanın çıkartıldığı tarihe kadar oluşmuş bütün gecekondu alanlarında yoğun, plansız ve niteliksiz bir yeni yapılaşmaya yol açmıştır.

Ancak aynı yıl çıkartılan Boğaziçi Kanunu Boğaziçi ile ilgili önemli bir yasal araç olarak devreye girmiştir.

1980 sonrasında ve özellikle 1990'larla birlikte tüm dünya kentlerinde oluşan bir eğilim İstanbul ve Boğaziçi'ne de yansımış, sanayinin desantralizasyonu politikası kapsamında, sanayi alanları zamanla tasfiye edilerek yerlerinde hizmet ve konut alanları oluşmaya başlamıştır.

1970'li yıllarda ulaşım ile ilgili yaşanan süreç 1980'li yıllarda da yaşanmış, Boğaziçi'ne yapılan ikinci köprü ile birlikte arazi kullanımında önemli değişiklikler olmuş, Boğaziçi'nin kentleşmiş alanı daha da kuzeye kaymıştır. Bu durum yine 1980'lerde ortaya çıkıp günümüze kadar devam eden 'site' olarak isimlendirilen üst-orta ve üst gelir grubuna hitap eden kapalı yerleşimlerin ortaya çıkması ile işlevsel olarak eklemlenerek daha yoğun bir yerleşim talebi yaratmıştır.

Bu dönemde, 1985'de Rumeli Yakası'nda Sarıyer maden yerleşmesinin batısı ve kuzeyindeki tepeler, yamaçlar; Büyükdere eski yerleşmesinin batısında kuzeyindeki tepeler yamaçlar, Tarabya yokuşunun her iki yanı, İstinye yokuşunun iki yanı, Anadolu Yakası'nda Çubuklu'dan başlayarak, Kanlıca yamaçları, Anadolu Hisarı, Kandilli, Vaniköy, Çengelköy, Beylerbeyi, yamaç ve tepeleri villa tipi yeni konut alanlarına sahne olmuştur. (Aysu, 1989)

Bu dönemdeki son ve belki de en önemli olumsuz gelişim tüm bu anlatılan yapılaşma süreçlerine ek olarak, bölgeye yapılan büyük ölçekli yapılardır. Proje yaklaşımının sonuçları olarak, İstanbul'un özellikle Boğaziçi ve çevresinde ortaya çıkan noktasal müdahaleler, Boğaziçi'nin dokusu ile örtüşmeyen, yükseklik ve kütleleri ile Boğaziçi'nin silüetini değiştiren birçok büyük yapının ortaya çıkması ve yayılmasıdır. Burada MİA'nın Taksim-Beyoğlu çevresinden kuzeye 1970'lerde Mecidiyeköy'e 1980'ler ve 1990'larda ise Levent, 4. Levent ve Maslak'a doğru bilinçli olarak kaydırılması en önemli etkidir.

3.1.3.2. Mevcut Yerleşim Özellikleri

Bu bölümde Boğaziçi'nin mevcut yerleşim özellikleri incelenirken, 1950 sonrasında gelişen alanlara da değinilmekle birlikte, Boğaziçi'ne özgün somut kültürel

özelliklerini kazandıran ve bir kültürel peyzaj alanı olarak değerlendirilebilmesini sağlayan niteliklerine ağırlık verilecektir.

Boğaziçi'nde mevcut yerleşim özelliklerinin tanımlanabilmesi için Boğaziçi'ndeki genel yerleşim yapısı yani yerleşimin yayılımı, temel özellikleri, genel hatları ile arazi kullanımı, bunun dışında ise tarihsel süreç içinde oluşmuş yerleşim alanları olarak, Boğaz Köyleri ve köy içi dokuları, yeşil alanlar, anıt eserler, sivil mimarlık örneklerinin en önemli parçası olan yalılar ve Boğaziçi'nin silüet özellikleri incelenecektir.

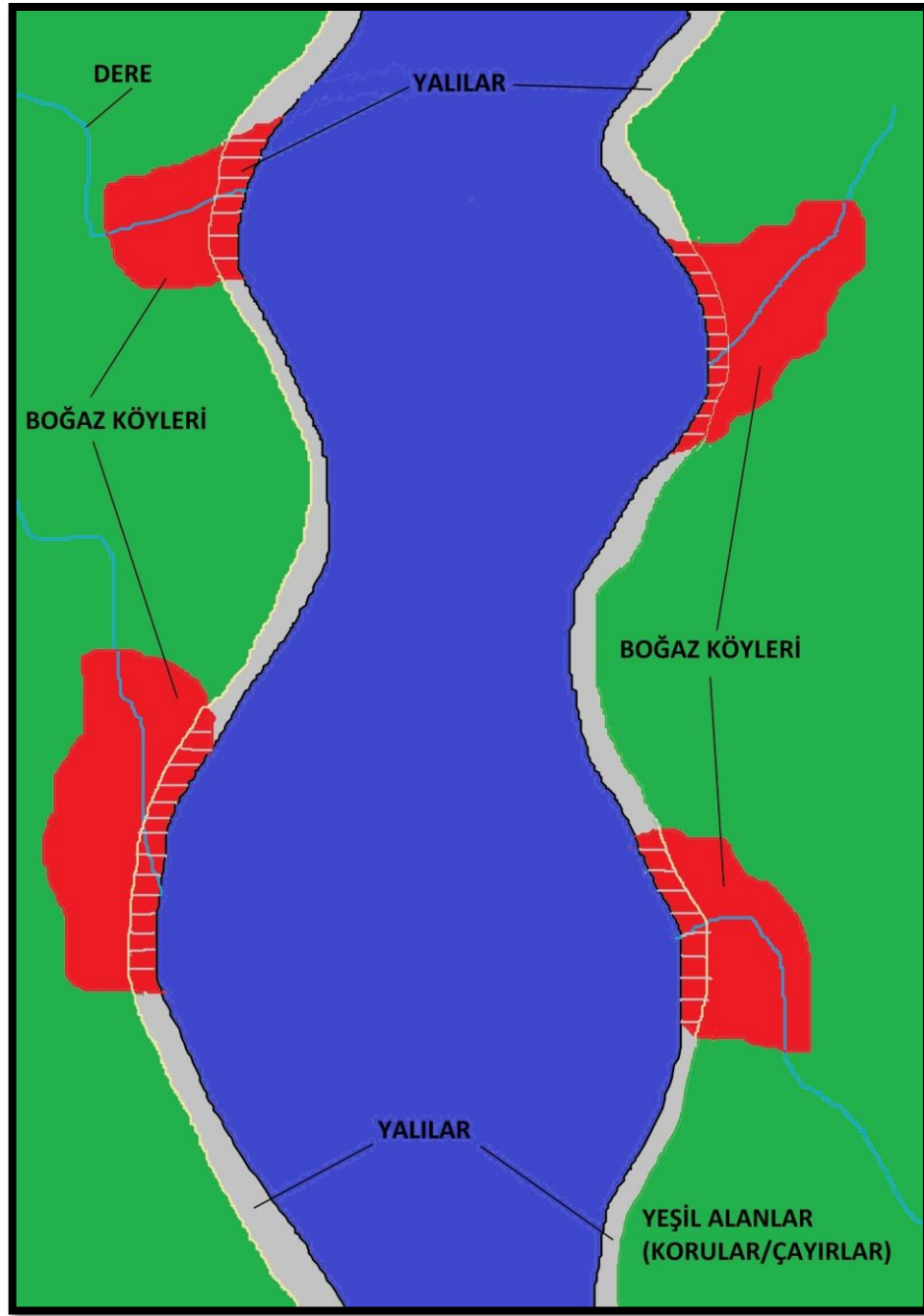
Boğaziçi ile ilgili bu incelemeler yapılırken günümüz yerleşim özelliklerini tüm yönleriyle ortaya koyabilmek açısından, mevcut yerleşim yapısında bu başlıklar dışında kalan ve genel olarak 1950 sonrasında oluşmuş diğer alanlara da kısaca değinilecektir.

Genel Yerleşim Yapısı

Boğaziçi'nde yapılaşmış alanların yayılımı, önceki bölümlerde anlatılan tarihsel süreç sonucunda günümüzde, kabaca güneyden kuzeye doğru daralan bir üçgen şeklinde bir yapı göstermekte, Boğazın Karadeniz çıkışına doğru ise, tarihte tüm Boğaziçi yerleşiminin gösterdiği şekle dönüşerek ve kentsel özelliği azalarak parçalı hale gelmektedir.

Boğaziçi'nin 20. Yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını sürdüren ve 'özgün yerleşim yapısı' olarak tanımlanabilecek olan yerleşim yapısı, koylarda ve bu koyalara dökülen dereler çevresinde ve bunların yamaçlarında odaklanan 'Boğaz Köyleri' denen yerleşimler şeklinde parçalı ve süreklilik arz etmeyen bir şekilde oluşmuştur.

Koylarda oluşan Boğaz Köyleri, kıyılarda dar bir şerit halinde yalılarla bağlanırken, sırtlarda ise yeşil alanlarla birbirinden ayrılmaktadır. Daha çok denizyolu ulaşımına bağlı ve Boğaziçi'nin topografik özelliklerine göre şekillenmiş olan bu yerleşim yapısı, günümüzde, tarihi köy yerleşimlerinin yakın çevresinde ve bu alanlara bitişik durumda yasal ya da yasadışı şekilde oluşmuş yoğun konut alanları ile çevrilmiştir. Ayrıca daha önce anlatıldığı üzere 1980 sonrasında, Boğaziçi sırtlarının genelde daha üst kotlarında oluşmuş düşük yoğunluklu kapalı yerleşimler de günümüz yerleşim yapısı oluşturan diğer alanlardır.

Şekil 3.10: 16. ve 20. Yüzyıllar Arasındaki Boğaziçi Yerleşim Yapısı Şematik Gösterim

(Kaynak: Şekil Tez Kapsamında Hazırlanmıştır)

Boğaziçi'nin 20. Yüzyıla kadar var olan özgün yerleşim yapısında, yapılaşmış alanlar daha çok konut amaçlı, yeşil alanlar ise tarım ve rekreasyon amaçlı kullanılmakta iken farklı işlev alanları olarak önce sanayi alanları oluşmuştur. Günümüzde bu sanayi alanları büyük oranda tasfiye olmasına rağmen kentin MİA'sının kuzeye doğru kayması ve yoğun iskan alanlarının sınırlarının kuzeye doğru genişlemesi sonucu, mevcut yerleşim yapısında konut ve rekreasyon dışındaki birçok kentsel işlev Boğaziçi alanına yerleşmiştir. Bu sebeple günümüzde Boğaziçi,

20. Yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdüren özgün yerleşim yapısı özelliklerini büyük oranda kaybetmiştir.

Boğaziçi Alanı sahip olduğu özelliklere göre alt bölgeler içermektedir. Boğaziçi'nde güncel özelliklerine göre biri kendi içinde 2 farklı alana ayrılan, 5 alt bölge tespit edilmiştir. Bu bölgeler;

- Tarihi Yarımada, Galata ve Üsküdar'ın merkezinden oluşan ve İstanbul'un tarihi yerleşim alanlarını ve kent çekirdeğini barındıran alt bölge;
- Beşiktaş ilçesini içine alan, kent ölçeğinde ticaret ve hizmet alanlarını barındıran alt bölge;
- Üsküdar ilçesini içine alan alt bölge,
- Sarıyer ve Beykoz ilçelerinin güney kesimlerindeki yerleşim alanlarını içine alan, niteliksiz konut alanlarının yoğun olduğu alt bölge;
- Sarıyer ve Beykoz ilçelerinin, orman alanları ve balıkçı köylerinden oluşan, kuzey kesimlerini içine alan alt bölge;

olarak tanımlanmıştır. (Bingöl, 2008:72-73)

BOĞAZİÇİ ALANI BÖLGELEME ÇALIŞMASI

E BÖLGESİ

Sarıyer ve Beykoz'un kuzey kesimlerinde bulunan balıkçı köylerinin olduğu alt bölgedir.
Kent dokusunun hakim olmadığı ulaşılabilirliğin az olduğu özgün dokunun korunduğu orman alanlarını ile çevrili alanlardır. Bu bölgede ticari aktiviteler mahalle ölçeğinde olup bu bağlamda diğer bölgelerden farklılık göstermektedir.

D BÖLGESİ

Sarıyer ve Beykoz'u içine alan alt bölgedir.
Niteliksiz konut alanlarının yoğunluğu göze çarpmaktadır. Sanayi alanlarının varlığı ve ulaşım sistemlerinin gelişmesi niteliksiz konut alanını getirmiştir.
Buna rağmen özgün dokusunu koruyan köyler de bulunmaktadır. Bölgede yoğun olarak orman alanı bulunmaktadır ancak orman alanları yapılaşma tehdidi altındadır. Ticari fonksiyonların küçük ölçekli olması ve ulaşılabilirliğin az olması bu alt bölgeyi diğerlerinden ayırmaktadır.

B BÖLGESİ

Beşiktaş'ın olduğu alt bölgedir.
Kent ölçeğinde ticaret-hizmet alanlarının ve planlı konut alanlarının yoğun olarak bulunduğu bölge olarak göze çarpmaktadır. Boğaz Köprüsü ile Sarıyer alt bölgesinden ayrılmaktadır.

A BÖLGESİ

Tarihi yarımada ve Galata'nın olduğu alt bölgedir.
Kent çekirdeği konumundadır.
Bu alt bölgede toptan ve perakende ticaret yoğun olarak görülmektedir. Tarihi ve mimari turizm potansiyeli bulunmaktadır. Köhneleme sürecine girmiş yapı stoğu bulunmaktadır.

C BÖLGESİ

Üsküdar'ın olduğu alt bölgedir.
Bu bölge tarihten gelen ulaşım ve depolama odağı kimliğiyle ve kendi içinde (lokal ölçekli) ticaret alanlarıyla Beşiktaş'tan ayrılmaktadır.

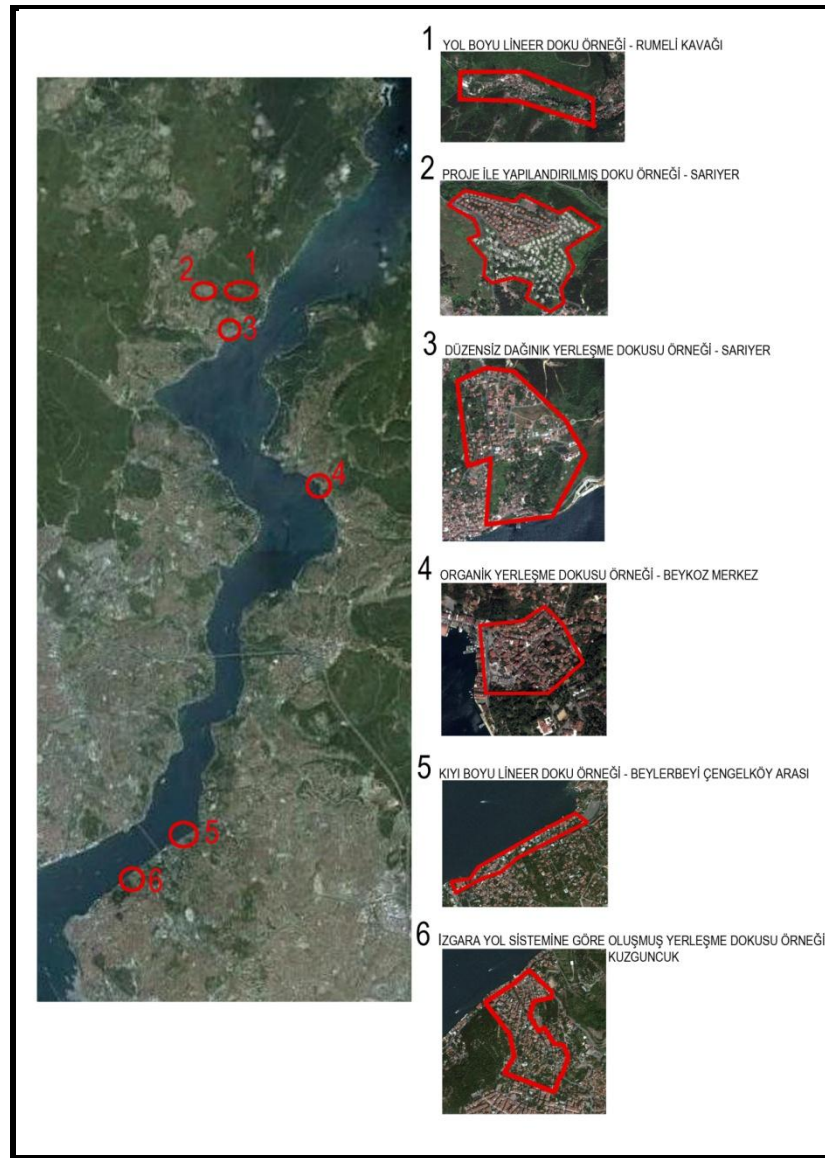
Şekil 3.11: Boğaziçi Alanı'nı Oluşturan Alt Bölgeler

(Kaynak: Bingöl, 2008:73)

Boğaziçi'nde yerleşim dokusunun niteliğine bakıldığında ise, 6 farklı doku tipi olduğu görülmektedir. Bunlar;

- Kıyı Boyu Lineer Doku;
- Yol Boyu Lineer Doku;
- Organik Yerleşme Dokusu;
- Izgara Yol sistemine Göre Oluşmuş Yerleşme Dokusu;
- Düzensiz Dağınık Yerleşme Dokusu;
- Proje İle Yapılanmış Doku;

Olarak sayılabilir. (BİMTAŞ, 2008)

Şekil 3.12: Boğaziçi'ndeki Farklı Yerleşim Dokularına Örnekler

(Kaynak: Şekil Erdem Eryazıcıoğlu Tarafından Tez Kapsamında Hazırlanmıştır)

Farklı doku tiplerinin alandaki dağılımına bakıldığında, kıyı boyu lineer dokunun kıyı çizgisi ile sahilyolları arasında kalan yapıların, yani yalıların bulunduğu alanlardan oluştuğu görülmektedir. Yol boyu lineer doku daha çok, kıyıya dik inen yolların ya da iç kesimlerde kıyıya paralel yolların karşılıklı iki tarafında görülmektedir. Organik yerleşme dokusu, Boğaz köylerinin yani Boğaziçi'ndeki tarihi yerleşimlerin hâkim doku tipidir. Izgara yol sistemine göre oluşmuş doku da, daha çok, organik doku gibi eski yerleşim alanlarında ya da planlı yerleşim alanlarında görülmektedir. Düzensiz dağınık yerleşme dokusu, 1950 sonrası oluşan gecekondular ve kaçak yapı alanlarının hâkim dokusudur. Proje ile yapılandırılmış dokular ise, siteler şeklinde yapılan kapalı yerleşimlerin oluşturduğu doku tipidir.

Boğaziçi'nde 20. Yüzyıla kadar var olan genel yerleşim yapısına özgün karakterini veren, koylardan vadi içlerine doğru yayılmış topografya ile uyumlu ve organik olarak gelişen Boğaz köyleri ile kıyı şeridini takip ederek kıyı çizgisine göre şekillenen ve kıyı çizgisini şekillendiren lineer yalı dokusunun, sırtlardaki yeşil alanlarla birlikte oluşturduğu bütünlüktür. Bu genel yerleşim yapısı doğa insan etkileşiminin en önemli örneklerinden birini vermektedir.

Günümüzde (20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren) ise buna, bu yapıyı bozacak şekilde eklenmiş, gecekondular tipi yapılaşmanın dönüşümü ile oluşmuş yoğun ve düzensiz kaçak yapı alanları, yasal olarak oluşmuş özellikle tarihi yerleşimlerden çevreye doğru yayılan yüksek yoğunluklu planlı konut alanları, siteler şeklinde kapalı yerleşimler, iç kesimlerde özellikle silueti değiştirecek şekilde oluşmuş yüksek yapılar ve hem sahilde hem de üst kesimlerde yapılmış yollar eklenmiştir.

Boğaziçi'nin günümüzde barındırdığı ve bir kısmına kısaca değinilen olumsuz ve Boğaziçi'nin özgün yapısını bozan gelişmelere rağmen, alanın bir kültürel peyzaj alanı olarak değerlendirilmesini sağlayacak olan öğeler, sahip olduğu doğal yapı dışında, tanımlanan özgün yerleşim yapısı, köyiçi yerleşimleri, yeşil alanlar, yalılar ve Boğaziçi peyzajında önemli yere sahip anıt eserler ile esas olarak bunların oluşturduğu bütünlüktür.

Köyiçi Yerleşimleri

Boğaziçi'ndeki tarihi yerleşim alanlarını oluşturan Boğaz köylerinin konumları, genel yerleşim yapısında belirtildiği üzere, Boğaziçi'nin başta topografik yapısı olmak üzere doğal verileri tarafından belirlenmiş ve onunla uyumlu olarak gelişmiştir. Doğal eşiklere

saygılı olan bu yerleşimler, fiziki yapı itibariyle yerleşime uygun olan, Boğaz'a açılan vadi ağızlarında oluşmuştur.

Bu şekilde oluşmuş Boğaz köyleri, Anadolu yakasında, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Çengelköy, Vaniköy, Küçüksu, A.Hisarı, Çubuklu, Paşabahçe, Beykoz, Yalıköy, A.Kavağı, Avrupa Yakası'nda ise, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bebek, R.Hisarı, Baltalimanı, Emirgan, İstinye, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Rumeli Kavağı, Sarıyer ve Yenimahalle'dir. (Selçuk, Gülersoy, 2004) Bunlar dışında, Boğaziçi'ni bir bütün olarak ele alabilmek için Beşiktaş, Üsküdar ve Galata'yı da diğer tarihi yerleşim alanları olarak belirtmek gerekmektedir.

Boğaziçi'nin özgün yerleşim alanları olan ve 'Boğaz Köyleri' olarak tanımlanabilecek yerleşimler, Boğaziçi metropolün bir parçası ve yoğun bir iskân alanı haline gelmeden önce, her biri kendilerine özgü kent dokusu, sosyal yapısı, tarım (bahçecilik/balıkçılık, vb.) ve çeşitli zanaatlardan oluşan ekonomik faaliyetleri ile ayrı ve çevresinden özerkleşmiş küçük birer yerleşim birimi özelliği göstermektedir.

Bu niteliği ile Boğaziçi her biri birbirine bir ölçüde benzeyen ancak aynı zamanda da birbirinden farklı olan bu yerleşim alanlarının bir arada ve birbirinden ayrı şekilde yaşadığı bir havza niteliği göstermektedir.

Boğaz Köyleri'nin yapısal özelliklerine bakıldığında, her biri organik olarak gelişmiş, özerk birer yerleşim birimi olduğundan genellikle iskele çevresi ya da yakınında küçük bir meydan/merkez ve bu meydan çevresinde küçük ticaret birimleri barındıran konut yerleşimleridir. Dönemlerinin ihtiyaçlarına, sosyal ve ekonomik özelliklerine göre şekillenen yol dokusu geleneksel İstanbul yerleşim alanlarının özelliklerine benzerdir. Temel ulaşımın deniz yolu ile yapıldığı Boğaz köyleri, bu nitelikleri ile köy içi yol dokusu açısından günümüz araç trafiğine uygun bir yapıda değildir.

Köyiçi yerleşim dokularında, parsel düzeni, bina-parcel oranları, yapıların sokağa ve birbirlerine göre konumu gibi etkenler aracılığıyla dokular yapıları, mimari üslup, yapı malzemesi, yapı yükseklikleri, cephe özellikleri gibi etkenlerle de yapılar dokuları şekillendirmekte ve bunların birlikteliği ile köyiçi yerleşimleri özgünlüğünü kazanmaktadır.

Köyiçi yerleşim dokularını oluşturan konutlar yalılar ile birlikte, Boğaziçi'ndeki sivil mimarlık örneklerini oluşturan iki türdeki yapılardan ikinci türü oluşturmaktadırlar.

Bu yapılar İstanbul genelindeki geleneksel konut mimarisine benzer özellikler gösterirler.

Bu konutlar, kent karakterinin temel fizyonomisini oluşturan, dar ve düzensiz sokaklar üzerine dizilmiş, aralarında ya da arkalarında küçük bahçeleri olan, mal sahiplerinin gücüne göre, büyük konutların ölçü ve bezemelerinden etkilenmiş ayrıntılarla ortaya çıkan bir konut türüdür. Ahşap olan bu konutlar, 20. Yüzyılın ortalarına kadar, Suriçi'nin, Boğaziçi'nin, Üsküdar'ın, Eyüp ve Kadıköy'ün konut stoğunun büyük bölümünü oluşturmuşlardır. (Kuban, 2010b:272)

Günümüzde Boğaz köyleri ve köyiçi yerleşim dokuları çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Bunları, köyiçi dokularının içinden ve dışından kaynaklanan olumsuzluklar olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür.

İçeriden kaynaklanan sorunların en önemlisi, köyiçi konut dokuları içinde, bu alanların özelliklerine aykırı şekilde, günümüz koşullarına göre yapılan yeni yapıların, bu alanlarda mimari üslup, cephe özellikleri, yapı malzemesi, bina-parcel oranları gibi unsurları parsel ölçeğinde noktasal olarak değiştirerek tarihi konut alanlarının bütünlüklerini kaybetmelerine neden olmalarıdır. Ayrıca bu tür yapılaşma köyiçi dokularındaki bina ve nüfus yoğunluğunu arttırmaktadır.

Resim 3-2: Beykoz Köyiçi Dokusu'ndan Geleneksel Yapılar ve Diğer Yapıların Oluşturduğu Sokak Görünümleri

Köyiçi yerleşimlerine dışarıdan yönelen sorunların en önemlisi, bu alanların arasındaki ve gerilerindeki yeşil alanların yapılaşması ile birlikte Boğaziçi'nin çoğu yerinde yerleşimin sürekli bir hal kazanması sonucu Boğaz Köyleri'nin tarihi yerleşim alanları sınırlarının belirsizleşmesidir. Diğer önemli sorun olarak yapılmış olan sahil yollarının kıyı yapısını değiştirmesi, yerleşimleri kıyıdan koparması

sayılabilir. Ayrıca Boğaziçi iskân sahası haline geldikçe Boğaz köyleri içinde ve çevresinde başlayan yapılaşma, benzer kentsel kullanımlar, ulaşım yapısındaki değişimler gibi etkenler farklı özelliklere sahip olan Boğaz köylerini bir benzeşme sürecine sokmuştur.

Bu olumsuz etkilere rağmen Boğaziçi'nde iyi korunmuş tarihi yerleşim alanları da bulunmaktadır. Böyle bir yerleşim alanı örneği olarak Kuzguncuk verilebilir.

Yeşil Alanlar

Boğaziçi'ndeki yeşil alanları, orman alanları, korular, mesire alanları ve mezarlıklar olarak dört ana grup halinde sınıflandırmak mümkündür. Bunun dışında, park alanları, açık spor alanları, fidanlıklar ve diğer yeşil alanlar da bulunmaktadır.

Boğaziçi'nde yeşil alanlar içinde görsel, işlevsel ve büyüklük bakımından en önemli yeşil alan türü, Boğaz'ın kuzey kesiminde varlığını sürdüren ve orman kadastral sınırı içinde kalan yeşil alanlar/orman alanları dışında, korulardır ve bu nitelikleriyle Boğaziçi peyzajını oluşturan önemli öğelerden biri durumundadırlar.

Koru, kent içinde ya da yakın çevresinde yer alan, etrafı çevrilerek güvenliği sağlanmış ve uzun bir süreden beri koruma altında tutulmuş büyük ağaç topluluğu, küçük bir orman parçası ya da yollarla bölünmüş bir parkın gezinti yeri olarak düzenlenmiş ağaçlık kısmı, şeklinde tanımlanabilir. (Yaltırık, 1994)

İstanbul'da, Anadolu ve Avrupa Yakaları'nda, bazıları kısmen ya da tamamen imara açılmış, kullanım açısından da kamusal kullanıma kapalı ya da açık durumda birçok koru bulunmaktadır.

Boğaziçi'nde Avrupa Yakası'ndaki korular, Yıldız Korusu, Naile Sultan Korusu, Naciye Sultan Korusu, Halide Hanım Korusu, Prens Sabahattin Korusu, Şeyhülislam Korusu, Arnavutköy Robert Kolej Korusu, İpar-Kortel Korusu, Ayşe Sultan Korusu, Arif Paşa Korusu, Boğaziçi Üniversitesi Korusu, Baltalimanı Korusu, Emirgan Korusu, Misbah Korusu, Yeniköy Sait Halim Paşa Korusu, Avusturya Elçiliği Korusu, Huber Korusu, Alman Elçiliği Korusu, Fransız Elçiliği Korusu, İngiliz Elçiliği Korusu, İspanyol Elçiliği Korusu ve Rus Elçiliği Korusudur. Anadolu Yakası'ndaki korular ise, Beykoz Kasrı Korusu, Abraham Paşa Korusu, Hidiv Korusu, Mihrabad Korusu, Amcazade Hüseyin Paşa Korusu, Cemile Sultan Korusu, Kandilli Kız Lisesi Korusu, Vaniköy Rasathane Korusu, Vaniköy Korusu, Vahdettin

Korusu, Üryanizade Korusu, Fethi Paşa Korusu, Demirağ Korusu ve Hüseyin Avni Paşa Korusu'dur. (URL-8)⁴ (Eyüpreisoğlu,2007)

Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi'nde toplam 763,6 hektarlık koru alanı bulunmaktadır. Bu alanların, %35'inin (269,2 ha) koru nitelini kaybetmiş şekilde yapılaştığı görülmektedir. (BİMTAŞ, 2008)

Resim 3-3: Emirgan Korusu'ndan Görünümler (2010)

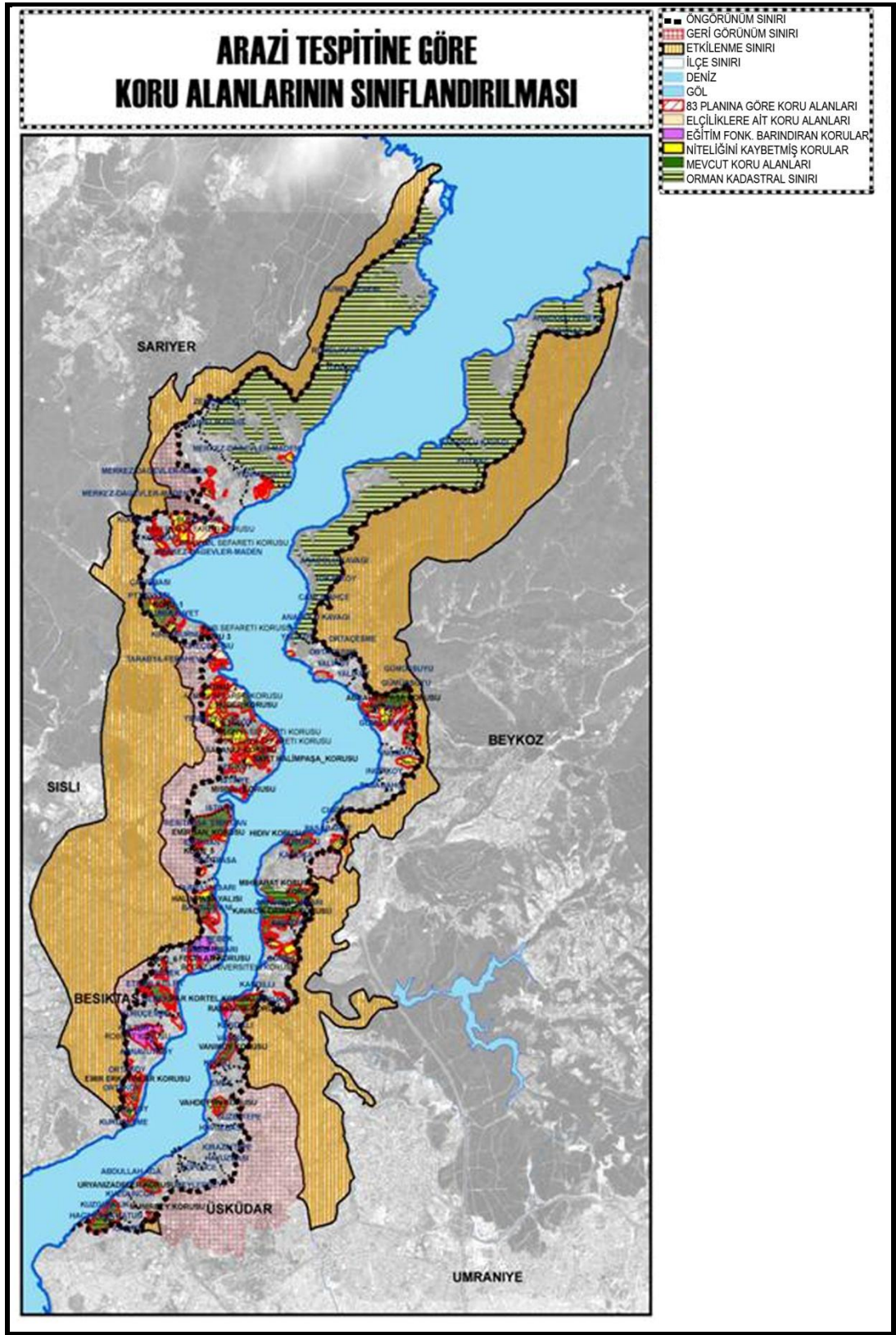
(Kaynak: <http://isiktansal.blogspot.com/2010/04/emirgan-korusu.html>)

Resim 3-4: Huber Korusu (Nisan 2012)

Korular, tarihi özellikleri, içlerinde barındırdıkları tarihi yapılar, konumları gibi nitelikleri açısından Boğaziçi peyzajının ve kimliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Yalnızca somut kültürel miras olarak değil, tarihsel açıdan oluşumları, kullanımları ve geçmişteki Boğaziçi kimliğini yansıtmaları açısından da somut olmayan kültürel mirasın konusu durumundadırlar.

⁴ Boğaziçi İmar Müdürlüğü, Müdürlük Faaliyetleri, Boğaziçi Alanındaki Koru ve Mesire Alanları

Şekil 3.13: Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Koru Alanları

(Kaynak: Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Analitik Etüd İş, BİMTAŞ, 2008)

Boğaziçi'ndeki yeşil alanların bir başka türü ise daha çok, yakın çevresinde yaşayanlar tarafından açık yeşil alan ihtiyacını karşılamak üzere kullanılan çayırılık alanlar niteliğindeki mesire alanlarıdır. İstanbul'un yeşil alanlarının önemli bir parçası olan mesire alanlarının 20. Yüzyıl'a kadar olan dönemdeki durum ve kullanımları, Nurhan Atasoy tarafından şu şekilde yapılmıştır;

“İstanbul'un her semtinde orada yaşayanların kolayca girebilecekleri alanlar olan mesireler, havası, suyu, manzarası güzel, genellikle bir dere kıyısında olan, çimenlerle kaplı ve ağaçlarla gölgelenen ve halkın sosyal yaşamında önemli bir yer tutan dinlenme ve eğlenme yerleriydi.” (Atasoy, 2002:290)

Günümüzde bu alanlar, Boğaziçi genelinde gerçekleşmiş yapılaşmadan dolayı önemli oranda tahrip olmuştur. Halen Boğaziçi öngörünüm bölgesinde, Sarıyer, Beykoz ve Üsküdar'da toplam büyüklükleri 92,4ha olan mesire alanları bulunmaktadır. (BİMTAŞ, 2008)

Resim 3-5: Beykoz Çayırı Görünüm (2010)

Boğaziçi'nde aktif yeşil alan niteliğinde olmayan ancak Boğaziçi'nin yeşil alan sisteminin bir parçası olan diğer bir yeşil alan türü de mezarlıklardır. Bütün Boğaz Köylerinin yanında ya da yakınında o yerleşime ait ve tarihsel süreç içinde oluşmuş mezarlıklar bulunmaktadır. Bunlar diğer yeşil alanlarla birlikte Boğaziçi peyzajını tamamlayan özelliğe sahiptir.

Anıt Eserler

Boğaziçi'nde günümüzde varlığını sürdüren anıt eser niteliğindeki yapılara bakıldığında, bunların belli başlı işlevler üzerinde yoğunlaştığı ve bu yapıların Boğaziçi'nin siluet ve panoramasını önemli ölçüde etkilediği görülmektedir.

Boğaziçi'ndeki anıt eserleri üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar savunma amaçlı (ya da askeri) yapılar, saraylar ve dinsel yapılardır.

Boğaziçi'ndeki savunma amaçlı yapılar, Bizans Dönemi'nde yapılmış olan Yoros Kalesi, Osmanlı Döneminde yapılmış olan Rumeli ve Anadolu Hisarları ayrıca 19.Yüzyıl içinde ordunun yaralanması amacıyla yapılmış, Selimiye, Taşkılla, Maçka ve Kuleli Kışlalarıdır. Bunlar dışında Galata Kulesi ve Kız Kulesi de savunma amaçlı yapılar grubuna dâhil edilebilir.

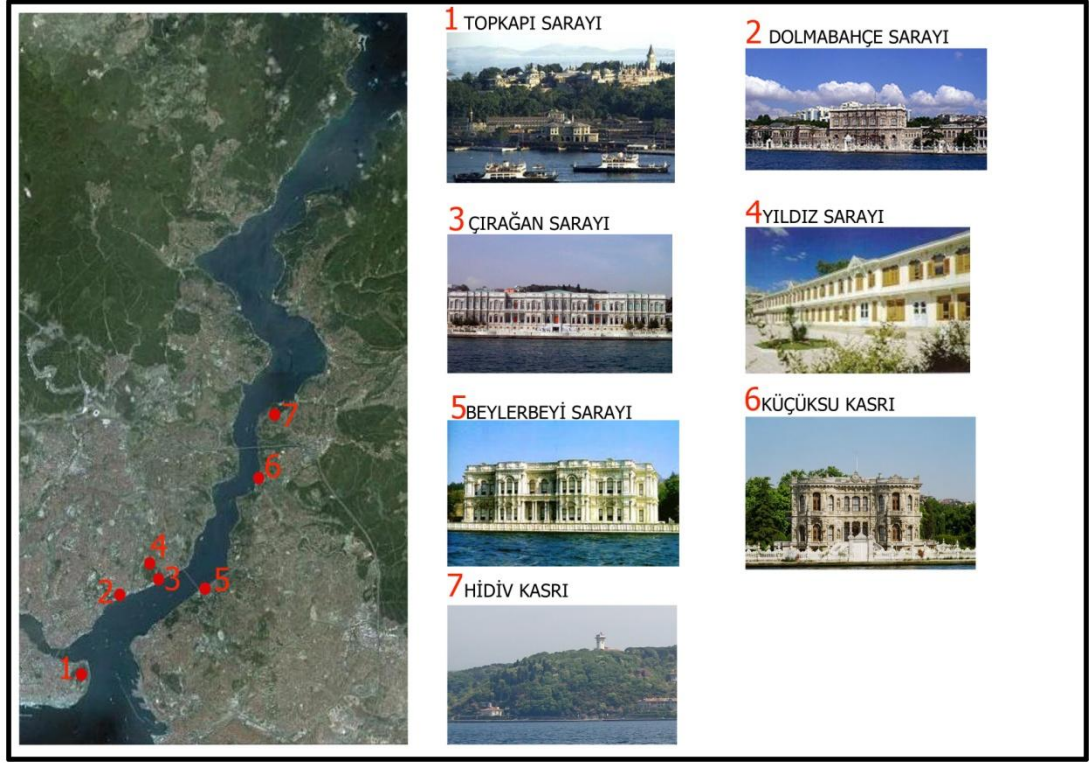
Tüm bu yapılar savunma amacıyla yapıldığından Boğaz'ın hâkim noktalarında bulunan büyük yapılardır. Bu özellikleriyle de Boğaziçi'nde nirengi noktası niteliğindedirler.

Şekil 3.14: Boğaziçi'nin Görünüm ve Siluetini Etkileyen Başlıca Savunma/Askeri Amaçlı İnşa Edilmiş Anıt Eser Niteliğindeki Yapılar

(Kaynak: Şekil Erdem Eryazıcıoğlu Tarafından Tez Kapsamında Hazırlanmıştır)

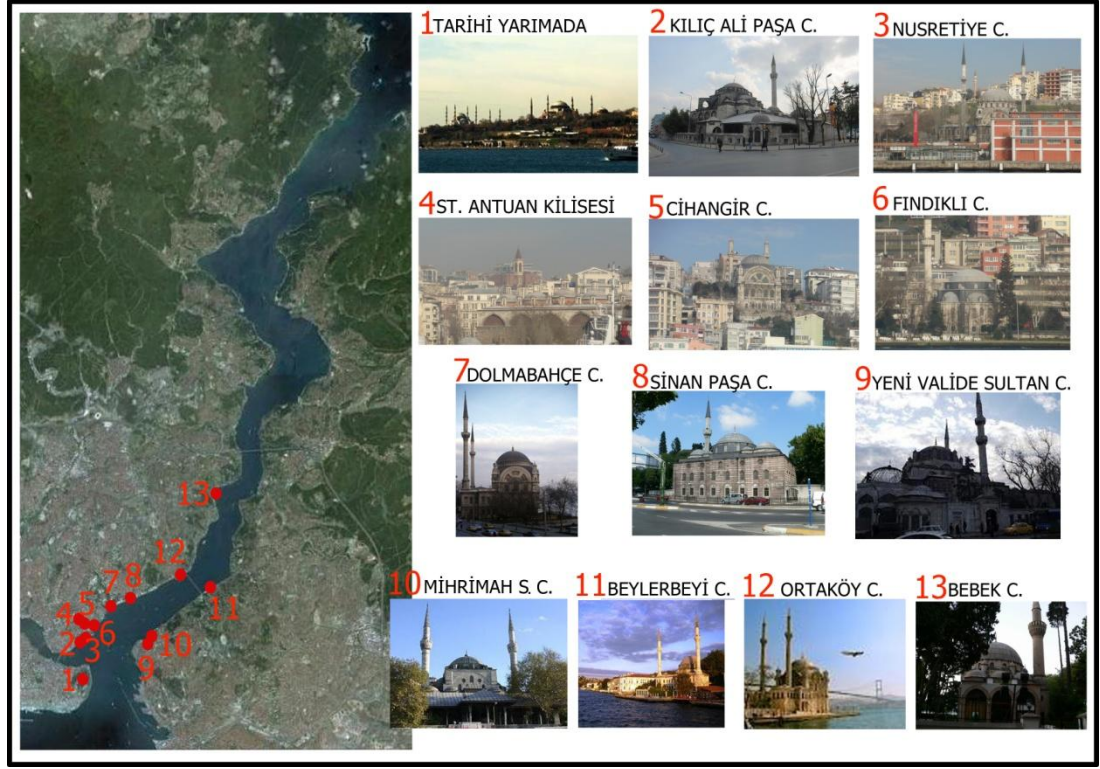
İkinci grubu oluşturan anıt eserler saraylardır. Daha çok 19. Yüzyılda ve Avrupalı mimari üslupla yapılmış olan bu saraylardan başlıcaları Dolmabahçe Sarayı, Çırağan Sarayı, Beylerbeyi Sarayı ve Yıldız Sarayı'dır. Bunlar dışında daha küçük ölçekteki kasırlar ve köşkler de sayılmalıdır. Bunlara Boğaz'ın girişinde Tarihi Yarımada'nın doğu ucunda yapılmış ve klasik dönem Osmanlı saray mimarisinin en önemli örneği olan Topkapı Sarayı'nı da eklemek gerekmektedir.

Şekil 3.15: Boğaziçi'nin Görünüm ve Silüetini Etkileyen Anıt Eser Niteliğindeki Saraylar ve Kasırlar

(Kaynak: Şekil Erdem Eryazıcıoğlu Tarafından Tez Kapsamında Hazırlanmıştır)

Anıt eserleri oluşturan diğer grup ise dinsel yapılardır. Özellikle Boğaz'ın kıyı kesimlerinde, Boğaz'ın yerleşim yapısına uygun şekilde kıyı çizgisine yakın konumda, Üsküdar, Beylerbeyi, Tophane, Dolmabahçe, Beşiktaş, Ortaköy, Bebek gibi tarihi yerleşim alanlarında yapılmış olan camiler, Boğaziçi peyzajını tamamlayıcı nitelikleri ile önem taşımaktadırlar. Bunlar aynı zamanda yapıldıkları dönem, büyüklükleri ve konumları gibi özellikleri ile o yerleşimin gelişimi, önemi ve barındırdığı nüfus yapısı ile ilgili de önemli ipuçları vermektedir.

Şekil 3.16: Boğaziçi'nin Görünüm ve Silüetini Etkileyen Anıt Eser Niteliğindeki Başlıca Dini Yapılar

(Kaynak: Şekil Erdem Eryazıcıoğlu Tarafından Tez Kapsamında Hazırlanmıştır)

Yalılar

Boğaziçi'nde, doğa ile kültür etkileşiminin en önemli örneklerinden birini oluşturan ve bu etkileşimin mimari alanındaki yansıması olan yalı mimarisi ve bunun ürünü olan yalılar, Boğaziçi'ne özgün karakterini veren ve kültürel kimliğini tamamlayan çok önemli sivil mimari örnekleridir.

20. yüzyıla kadar daha çok bir sayfiye alanı olarak kullanılan Boğaziçi'nde bu özellikten en etkin biçimde yararlanmak üzere geliştirilmiş bir yapı tipi olarak yalılar ortaya çıkmıştır.

Doğan Kuban Boğaziçi yalılarını, “...su ile kara arasında sudan beslenerek karaya doğru uzanan organik kuruluşlar... bu ikisi arasındaki bağı adeta daha fazla kuran bir insan katkısı” (Kuban, 2010b:257) olarak tanımlamıştır. Yalılar, konumları, çevreleri ile ilişkileri ve plan şemaları ile bu hedefe yönelik olarak oluşturulmuş yapılardır.

Boğaziçi kıyılarının korunaklı yapısı, düşük gelgit aralığı ve sakin su yapısına sahip olması, su ile ilişkili bir yerleşim için uygun bir ortam ve yalıların suya yakın planlanmasına olanak sağlamıştır. (Aysel, 2004:252)

Boğaziçi kıyılarında 17. Yüzyıldan başlayarak gelişen yalı mimarlığı İstanbul konut geleneğinin bir koludur. Mimarının suyla ilişkisi İstanbul yaşam kültürüne bağlı olarak buraya özel bir gelişme çizgisi göstermiştir. Yalı mimarisinin bazı temel özellikleri arasında, pencerelerin alçak yapılması, cumbaların suyun üzerine çıkması, çeşitli yönlerde bakış olanağı veren yönelme ve pencere düzenlemeleri sayılabilir. Boğaziçi yalılarında İstanbul genelindeki yapılara benzer şekilde ahşap malzeme kullanılmıştır. Karadeniz’den getirilen ahşapla yapımın kolay ve ucuz olması bu yapım yönteminin tercih edilmesinde etkili olmuştur. Ancak 19. Yüzyıl’la birlikte özellikle yabancı mimari akımların etkisi ile mimari üslup değiştiği gibi yapı malzemesi de değişmiş ve ahşapla birlikte taş da kullanılmaya başlanmıştır. (Ahunbay, 2011:88)

Yalıların mimari özelliklerinin şekillenmesinde, Boğaziçi’nin doğal yapısından kaynaklanan bazı özellikleri belirleyici konumdadır. Bunlardan bazıları, kıyı şeridinin şekli, genişliği gibi kıyı yapısı özellikleri ve kıyıdaki deniz etkisidir.

Örneğin, Boğaz’ın deniz etkilerine açık kıyılarında, suyun etkisinden uzaklaşmak için yalılar rıhtım gerisine çekilerek ya da yükseltilerek yapılırken, suyun sakin olduğu alanlarda da rıhtımdan suya doğru taşmış yalılar yapılabilmektedir. (Aysel, 2004:252)

Boğaziçi’nin özgün yalı karakteri, yapı ile su arasında hiçbir mimari eleman ya da alanın olmadığı, kıyı çizgisinde su ile birleşen binaların mimarisinde anlam bulmuştur. (Aysel, 2004:223)

Boğaziçi’nde farklı dönemlere ait ve farklı mimari üsluplara sahip yalı türleri bulunmaktadır. 19. Yüzyıla kadar geleneksel yalı mimarisine uygun mimari özellikler ve yapı malzemesi ile yapılmış yalıların yanı sıra, 19. Yüzyıla birlikte Avrupa mimarisi etkisiyle ve ahşap dışında malzemelerle yapılmış yalılar ortaya çıkmıştır. 20. Yüzyıla birlikte de modernist mimariye uygun olarak yapılmış yalı örnekleri görülmüştür. Ancak bunlardan doğa ile en uyumlu yapıya sahip ve yalı mimarisinin sembolleri haline gelen yalılar geleneksel yalı mimarisine uygun şekilde yapılmış olanlardır.

Boğaziçi’nde günümüze ulaşmış en eski yalı Anadolu Hisarı ile Kanlıca arasındaki Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı’dır.

Şekil 3.17: Boğaziçi'nde Bulunan Yalılardan Bazıları

(Kaynak: Şekil Erdem Eryazıcıoğlu Tarafından Tez Kapsamında Hazırlanmıştır)

Boğaziçi'nin 20. Yüzyıl'a kadar sahip olduğu sayfiye niteliği ve yalı-deniz ilişkisi özgün bir yaşam biçimini de beraberinde getirmiştir. Yaz başlarından Boğaziçi'ne taşınılması ve sonbaharda İstanbul'a dönüş, uzun süren hazırlıklarla bir göç niteliğinde gerçekleşmekte ve mevsimlerin belirleyici olduğu bir yaşamı tanımlamaktadır. Doğayla iç içe sürdürülen bu yaşam, kendine özgü bir alt kültür oluşturmuştur. 18. ve 19. Yüzyıl boyunca dönem dönem mimari karakteri değişmiş olsa da yerleşim düzeninin temel kurgusu ve yaşama kültürü sürekliliklerini korumuşlardır. Büyük bir su yolu etrafında iki kıyıyı bütünleştiren ve Boğaziçi uygarlığı olarak tanımlanan bir düzen yaratılmıştır. (Salman, Kuban, 2006)

Siluet

Kent silueti, kentin mekânsal öğelerini oluşturan topografik yapı ve bitki örtüsü gibi doğal öğeler ile kent imajının bileşenleri olan yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları, nirengi noktaları, yapılar gibi yapay öğelerin bir arada oluşturduğu ve kentin kimliğini yansıtan görünümüdür.

Boğaziçi silueti, çalışmanın daha önceki bölümlerinde incelenen, Boğaziçi'nin içerdiği doğal ve kültürel bileşenlerin bir arada oluşturdıkları özgün bir özellik göstermektedir.

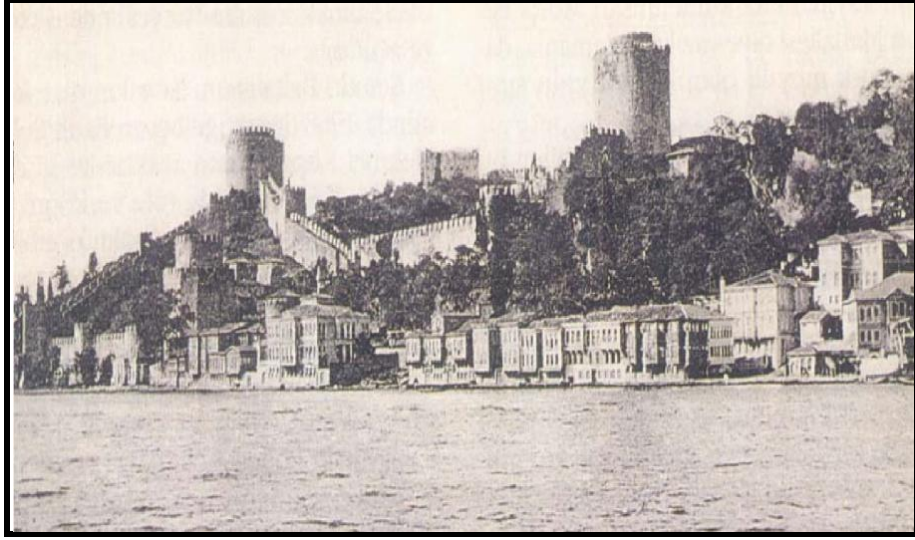
Boğaziçi'nin doğal silueti, alanın sahip olduğu dinamik topografik yapı ve bu yapı üzerinde gelişmiş bitki örtüsü ile şekillenmektedir. Kıyı çizgisinin değişkenliğine sırtların ve vadilerin her biri farklı yapıdaki varlığı eklenmektedir. Buna Boğaz'a bakan ilk sıra tepelerin gerisindeki, Çamlıca Tepesi örneğinde olduğu gibi, yüksek tepeler de eklendiğinde, Boğaziçi'nin doğal silueti ortaya çıkmaktadır.

Doğal siluete günümüzde en yakın olan alanlar, Beykoz ve Sarıyer'in kuzeyinde kentin yerleşik alan sınırları dışında kalan yüksek engebeliğe sahip alanlardır.

Resim 3-6: Boğaziçi'nde Doğal Siluetin Korunduğu Alanlar (Beykoz-Anadolu Kavağı Arası-2012)

Boğaziçi 20. Yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte yoğun bir iskân alanı haline gelmeden önce Boğaziçi silueti, kıyı boyunca lineer halde uzanan, vadilerde ise iç kesimlere ve sırtlara doğru genişleyen bir özellik gösteren yerleşim dokusu ile gerisindeki yeşil alanlar ile topografik yapının belirlediği unsurlardan oluşmaktaydı. Bunlara ek olarak, sırtlarda çeşitli amaçlarla yapılmış anıt eser niteliğindeki hisarlar, saraylar gibi büyük yapılar silueti belirleyen başlıca unsurlardı. Bu yapı düzeni ve siluet aynı zamanda Boğaziçi'nin yapılaşma ölçeğini de belirleyen unsur olarak ortaya çıkmaktaydı.

Resim 3-7: Rumeli Hisarı ve Çevresi 19. Yüzyıl

(Kaynak: Özhekim, 2006)

Resim 3-8: 19. Yüzyıl Sonu Büyükdere

(Kaynak: Özhekim, 2006)

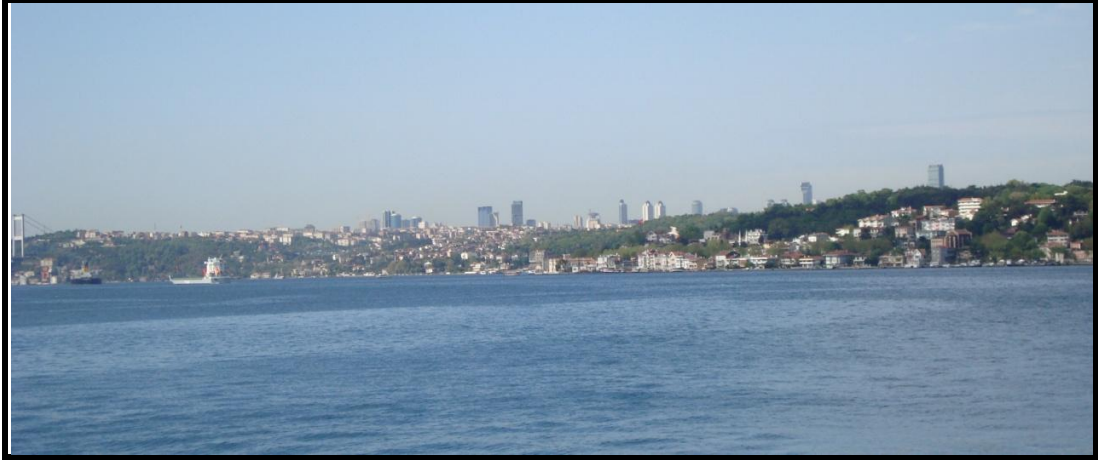
20. Yüzyılın ikinci yarısında yaşanan yerleşim ve yapılaşma süreci ile yasal ya da yasadışı, planlı ya da plansız olarak oluşan yapılaşmış alanlar, Boğaziçi silüetinin değişimine sebep olmuştur. Tarihi süreç içinde oluşmuş olan Boğaziçi silüeti, Öngörünüm Bölgesi'nde yeşil alanların içinde gelişerek silüetteki yeşil alan ağırlığını ortadan kaldırmış olan yapılaşma ve Gerigörünüm Bölgesi ve daha gerilerdeki alanlarda oluşan yüksek ve yoğun yapılaşmalar sonucu, büyük oranda değişmiştir. Silüet ve silüet çizgisi, yeşil alanlardan ve anıt eserlerden oluşan Boğaziçi bu özelliğini kaybetmiştir.

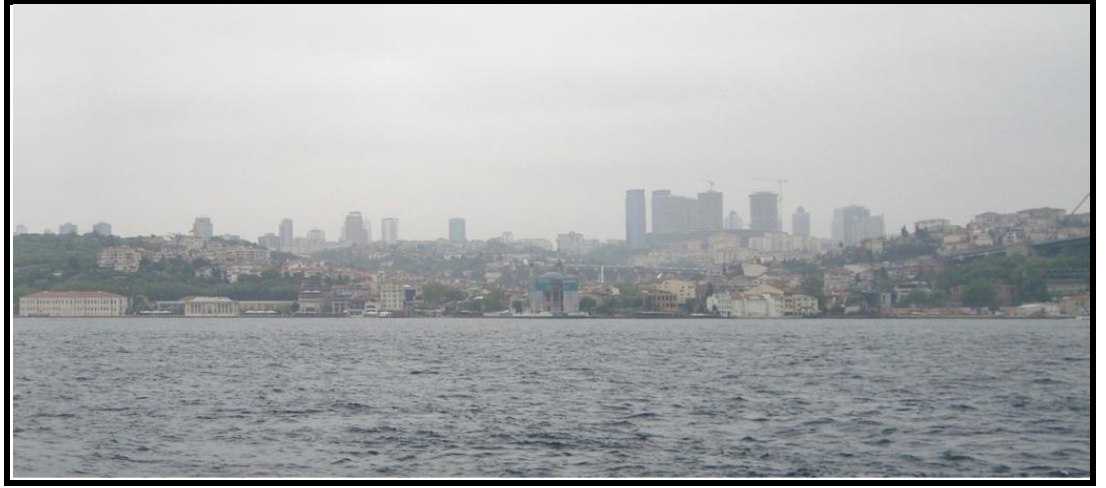
Resim 3-9: Boğaziçi Sırtlarında Oluşan Düzensiz Yapılaşmanın Silüete Etkisi (Paşabahçe-2012)

Silüet kavramını dar anlamda, üzerindeki öğelerle birlikte yeryüzünün gökyüzü ile birleştiği çizgi olarak ele alırsak, günümüzde Boğaziçi silüetinin özellikle Boğaziçi'nin Avrupa Yakası'nda, 1980'lerden itibaren oluşmaya başlayan yüksek yapılar tarafından belirlendiğini söylemek gerekmektedir.

Metropol ölçeğinde yüksek yapılaşmayı yönlendiren bir politika ve planlama olmadığından Boğaziçi Alanı gerisinde proje bazında dolayısıyla dağınık ve tüm Avrupa Yakası silüetini etkileyecek şekilde sürekli yayılan bir yüksek yapılaşma olgusu ortaya çıkmış ve tüm Boğaziçi silüetini değiştirmiş ve değiştirmektedir.

Resim 3-10: Boğaziçi Sırtlarının Gerisinde Oluşan Yüksek Yapılaşmanın Siluete Etkisi
(Beykoz'dan Avrupa Yakası'na Bakış-2012)

Resim 3-11: Boğaziçi Sırtlarının Gerisinde Oluşan Yüksek Yapılaşmanın Siluete Etkisi
(Kuzguncuk'tan Avrupa Yakası'na Bakış-2012)

Boğaziçi'nin siluet özellikleri incelenirken ele alınması gereken bir diğer önemli nokta da, Boğaziçi'nin çeşitli noktalarında ortaya çıkan farklı mekân algılarıdır.

Bununla ilgili en önemli çalışma Nilüfer Ağat'ın 1963 yılında yayınladığı, 'Boğaziçi'nin Turistik Etüdü' adlı doktora çalışması kapsamında gerçekleştirilmiştir. Nilüfer Ağat, Boğaziçi'nde 'manzara noktası' olarak tanımladığı 8 nokta belirlemiş ve bu noktalardan Boğaziçi'nin çeşitli yönlerine bakıldığında Boğaz'ın nasıl algılandığını incelemiştir.

Buna göre, Boğaziçi'nde dördü Anadolu Yakası'nda dördü Avrupa Yakası'nda olmak üzere 8 nokta ele alınmıştır. Bu noktalardan özellikle bazılarında Boğaziçi'nin ortaya koyduğu yapı dikkat çekicidir.

Şekil 3.18: Boğaziçi’nde Nilüfer Ağat Tarafından Belirlenen Manzara Noktaları

Nilüfer Ağat’a göre, bu noktalar ve Boğaziçi’nin bu noktalardan görünümüne bakıldığında;

- 1- Büyükdere, Kefeliköy-Kireçburnu Arasındaki Tepe: Bu noktadan kuzeye bakıldığında Boğaziçi açık denizle birleşmekte, güneye bakıldığında ise göl gibi görünmektedir.
- 2- Beykoz-Gümüşsuyu Arası: Bu noktadan Boğaziçi büyük bir göl gibi görünmektedir.
- 3- Çubuklu Sırtları

- 4- İstinye Sırtları
- 5- Küçüksu-Kandilli Sırtları: Bu noktadan Boğaziçi geniş bir nehir gibi görünmektedir.
- 6- Beylerbeyi Nakkaştepe Etekleri
- 7- Kuruçeşme Sırtları: Bu noktadan Boğaziçi genişleyerek göl halini alan bir nehir gibi görünmektedir.
- 8- Ortaköy Defterdar Burnu Sırtları: Bu noktadan Boğaziçi göl gibi görünmektedir.

Şekil 3.19: Boğaziçi'nin Göl Gibi Algılandığı Noktalardan Biri
(Beykoz-Gümüşsuyu Arasından Bakış)

Şekil 3.20: Boğaziçi'nin Göl Gibi Algılandığı Noktalardan Biri
(Büyükdere'den Bakış)

Günümüzde Boğaziçi silüetinin özgün yapısı ve belirtilen zengin panoraması, Boğaziçi Alanı dâhilinde oluşan yapılaşma ve Boğaziçi sırtlarının gerisinde yapılan büyük yapılar tarafından değiştirilmiş ve bozulmuştur. Bu yapılar yalnızca silüeti değiştirmekle kalmamakta, aynı zamanda sahip oldukları büyük hacimlerle, Boğaziçi'nin insan ölçeğinde olan yapılaşma özelliklerine tezat oluşturmakta ve Boğaziçi peyzajını ezen bir görünüm sergilemektedirler.

3.2.İSTANBUL BOĞAZIÇI'NIN UNESCO'NUN KÜLTÜREL PEYZAJ KRİTERLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

UNESCO'nun Dünya Miras Kriterleri'ne göre Dünya Miras Listesi'ne kültürel peyzaj niteliği ile alınan alanlar, büyük oranda kültürel kriterlere uygunlukları sebebiyle Listeye dâhil edilmişlerdir. Günümüzde Dünya Miras Listesi'ne kültürel peyzaj olarak alınmış olan 64 alanın 59'u kültürel kriterlere uygunlukları ile listeye dâhil olmuşlardır. Kültürel kriterlerin yanı sıra doğal kriterlere uygunlukları ile yalnızca 5 kültürel peyzaj listede bulunmaktadır. Bunlar kültürel özelliklerine göre doğal ve ekolojik özellikleri ve değerleri ağırlıkta olan alanlardır.

Bu sonuç kültürel peyzajları doğal miras alanlarından ayıran önemli bir göstergedir. Kültürel peyzajlar için, korunması gerekli doğal değer niteliğine sahip olma yeterli olmamakta bunun yanı sıra varolan özgün kültür etkisi belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla bir alanın kültürel peyzaj olarak değerlendirilmesinde göz önüne alınması gereken temel kriterlerden birisi bu kültür etkisinin ortaya koyduğu sonuçlardır.

İstanbul Boğaziçi'nin kültürel peyzaj kriterleri açısından değerlendirmesine geçmeden önce UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınmış 'İstanbul'un Tarihi Alanları'nın (Arkeolojik Park, Süleymaniye, Zeyrek ve Kara Surları) UNESCO tarafından değerlendirmesine kısaca değinilmelidir.

UNESCO, İstanbul'un Tarihi Alanları için Dünya Miras Kriterleri⁵ üzerinden yaptığı değerlendirmesi sonucu;

- 'Ayasofya ve Süleymaniye gibi eşi olmayan anıtları ve uluslararası mimarlık eserlerini kapsamaktadır' saptaması ile Kriter-1'e uygun olduğu,

⁵Kriter-1:Yaratıcı insan dehasının başyapıtı olması;

Kriter-2: Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde, mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere ilişkin insani değer alışverişine tanıklık etmesi;

Kriter-3:Yaşayan ya da kaybolmuş bir kültürel gelenek ya da uygarlığın tek veya en azından istisnai örneği olması;

Kriter-4: İnsanlık tarihinin bir veya birden fazla anlamlı dönemini temsil eden yapı tipinin ya da mimari veya teknolojik topluluğunun veya peyzajın istisnai bir örneği olması;

Kriter-5: Özellikle geri dönülmez bir değişimin etkisi altında hassaslaşmış olan çevre ile insan etkileşiminin veya bir kültürün/kültürlerin temsilcisi olan, geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olması;

Kriter-6: İstisnai evrensel önem taşıyan sanatsal veya edebi eserler, inançlar, fikirler, yaşayan gelenekler veya olaylarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olması

- ‘Karasurları’nın askeri mimariye ve Ayasofya’nın ise kilise ve cami mimarisine model oluşturduğu ve kilise mozaiklerinin Doğu ve Batı Hristiyan Sanatını etkilediği’ saptaması ile Kriter-2’ye uygun olduğu,
- ‘İstanbul, Bizans ve Osmanlı uygarlıklarının eşsizliğini taşımaktadır’ saptaması ile Kriter-3’e uygun olduğu,
- ‘Topkapı Sarayı ve Süleymaniye Camisi Osmanlı Dönemi’nin saray ve dini yapıları örneklerinden en iyi iki yapı grubunu oluşturmaktadır’ saptaması ile Kriter-4’e uygun olduğu,

Tespitlerini yapmış ve ‘İstanbul’un Tarihi Alanları’nı Dünya Miras Listesi’ne almıştır. (Dinçer ve diğ., 2011:115)

İstanbul Boğaziçi sahip olduğu doğal ve kültürel değerler ile korunması gereken bir alandır. Ancak Boğaziçi kültürel peyzaj kavramı bağlamında incelendiğinde, daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere bu alanda, tarihsel süreç içerisinde, doğa ile insan/kültür etkileşimi sonucu ortaya çıkan ve dönemin dinamiklerine göre gelişen mekânsal, sosyal ve kültürel yapı, bu alanın ayırt edici özelliğidir. Bu özelliği ile Boğaziçi doğa-insan/kültür etkileşiminin en belirgin özelliklerinin görüldüğü bir alan niteliğindedir.

Boğaziçi’nin doğa-insan/kültür etkileşimi sonucu oluşmuş olan yapısının önemine ve bunun bir bütün olarak korunmasına, Boğaziçi ile ilgili verilmiş çeşitli koruma kararlarında da vurgu yapılmıştır. Örneğin, 14.12.1973 tarihli 7518 sayılı GEEAYK kararında, Boğaziçi’nin korunmasına ve bunun yönetimine ilişkin olarak;

“Asırlar süresince iskan sahası olarak kullanılan Boğaziçi’nin gerek üstün doğal değerleri, gerek üzerinde teşekkül eden köylerle birlikte bütün olarak korunması zorunlu çok önemli bir saha olduğuna, bilhassa Osmanlı İmparatorluğu devrinde bu bölgede yaşayan her sınıfa ait tarih belgesi niteliğindeki yalı, köşk ve evlerin ... sosyal,ekonomik ve kültürel seviyelerinin belgesi niteliğindeki bu yapıların ancak çevrelerini teşkil eden koru, mesire yeri, manzara terasları, inşaat ölçüleri vs. ile korunmaları halinde gelecek nesiller için bir belge niteliği kazanacağına....”
(GEEAYK, 7518 sayılı karar)

Kararında görüldüğü üzere Boğaziçi ile ilgili olarak ‘kültürel peyzaj’ kavramının adı geçmeden kültürel peyzaj olma nitelikleri tanımlanmıştır.

Boğaziçi,

- Başta benzersiz topografik yapısı olmak üzere sahip olduğu doğal özellikleri;
- ‘Boğaz Köyleri’ şeklinde, doğal verilerden yola çıkan ve onlara uyumlu olarak gelişmiş tarihi yerleşim yapısı;
- Boğaziçi’nde en önemli ve gelişmiş örneklerinin verildiği su ile yeşil alanın arasında bir geçiş noktası niteliğindeki yalılar;
- Doğa ve kültürün bir arada şekillendirdiği bir yeşil alan tipi olarak koru ve mesire alanları;
- İşlevsel olarak yapılmış ancak günümüzde işlevselliklerinden çok simgeselliklerinin öne çıktığı farklı dönemlere ait ve onların somutlaşmış temsilcileri olan anıtsal eserleri;
- Somut olmayan kültürel miras niteliğinde olan, bir yaşam kültürünü temsil eden, Boğaziçi kültürü;

Şeklinde sayılabilecek özellikleri ve bir bütün olarak, bu özelliklerin ayrı ayrı toplamalarından daha fazla bir değer arz eden doğal ve kültürel miras niteliği ile kültürel peyzaj özellikleri taşımaktadır.

Boğaziçi’nin, UNESCO’nun Dünya Miras Listesi’ne kültürel peyzaj alanı olarak aday ya da dâhil olup olamayacağı Dünya Miras Kriterleri açısından ve ‘üstün evrensel değer’, ‘bütünsellik’, ‘özgünlük’ kriterleri açısından değerlendirilirse;

Boğaziçi’nde gelişen ve en olgun örneklerini veren ve döneminin üst düzey yönetici sınıfının konutları niteliğindeki, yalılar ve bu yapı tipinin var olan örnekleri ile bunların denizin etkisine göre farklı şekillerde konumlanışları ve inşa edilişleri, ayrıca bunların Boğaziçi’nde ‘köy yerleşimleri’ ve yeşil alanlarla birlikte oluşturdukları peyzaj bütünlüğünün, UNESCO Dünya Miras Kriterleri’nden 4 Numaralı Kriterlere yani *‘insanlık tarihinin bir veya birden fazla anlamlı dönemini temsil eden yapı tipinin ya da mimari veya teknolojik topluluğunun veya peyzajın istisnai bir örneği olması’* niteliğine uygun olduğu söylenebilir.

Bunun yanı sıra Boğaz köylerinde farklı şekillerde somutlaşmış olan, geleneksel yerleşim özellikleri ve arazi kullanımları ile 5 Numaralı Kriterlere yani *‘özellikle geri dönülmez bir değişimin etkisi altında hassaslaşmış olan çevre ile insan etkileşiminin veya bir kültürün/kültürlerin temsilcisi olan, geleneksel insan yerleşimi, arazi*

kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olması’ niteliği açısından da uygun olduğu gibi bir değerlendirme yapılabilir.

Boğaziçi, yukarıda Dünya Miras Kriterleri’nden bazılarına uygunluğu öne sürülebilecek özellikleri dışında, İstanbul konut geleneğinin ve yerleşim sisteminin farklılaşmış bir örneğini sunmakta ve bu niteliği ile bölgesinin önemli ve farklı özelliklerini bir arada temsil etmektedir. Tüm bu nitelikleri ile önemli bir tarihi kentin ve günümüzün büyük bir metropoliten alanının bir parçası olan Boğaziçi, ayırt edici karakter ve bileşenlere sahiptir ve bu nitelikleri ile tek ve özgündür. Sayılan tüm bu özellik ve nitelikleri dolayısıyla ‘üstün evrensel değer’e sahip olma koşulunu sağladığı da söylenebilir.

Boğaziçi’nin bütün bu özelliklerine rağmen Dünya Miras Listesi’ne bir kültürel peyzaj olarak dâhil edilmesini veya adaylığını zorlaştıran önemli olumsuzluklar da bulunmaktadır. Bunlar, ayrıntıları daha önce verilen, özellikle İstanbul’un hızlı kentleşme döneminin başlangıcından günümüze kadar oluşmuş yapılaşma ve bozulma sonucu, çok önemli değerlendirme ölçütleri olan ‘özgünlük’ ve özellikle de ‘bütünlük’ niteliklerinin büyük oranda aşınmış/bozulmuş olmasıdır.

Boğaziçi’nin Dünya Miras Listesi’ne bir kültürel peyzaj alanı olarak adaylığı ve üyeliği, sahip olduğu doğal ve kültürel değerler ve doğa-insan/kültür etkileşiminin sonucu olarak ortaya çıkan istisnai yapısı ile (bu özellikleri önemli riskler ve tehditler altında hatta kısmen bozulmuş durumda olsa dahi) mümkün olabilecek bir konudur.

4.BOĞAZİÇİ’NİN KORUNMASINA YÖNELİK YASAL VE YÖNETSEL YAPI

‘Boğaziçi’nin Planlanması ve Korunması’ başlığı altında, ilk olarak Boğaziçi’nin tabii olduğu mevcut yasal ve yönetsel yapıyı oluşturan başlıca yasalar ve alanda çeşitli yönlerden yetkili olan kurumlar incelenecektir. Bunun yanı sıra Boğaziçi ve çevresinde ilan edilmiş sit alanları, Boğaziçi’nin günümüzdeki ve yakın geçmişteki planlama süreci, imar planı ve üst ölçek plan niteliği ile yapılmış olan önemli planlar ve bunların Boğaziçi’ne yönelik kararları ile alana etkileri üzerinde durulacaktır. Son olarak, ‘Tarihi Yarımada Yönetim Planı’ Boğaziçi’nin korunması bağlamında incelenecek ve değerlendirilecektir.

4.1.BOĞAZİÇİNİN MEVCUT YASAL VE YÖNETSEL YAPISI

4.1.1.Yasalar

4.1.1.1.Boğaziçi Kanunu

1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu’nun amacı, kanunun birinci maddesinde, *‘İstanbul Boğaziçi Alanının kültürel ve tarihi değerlerini ve doğal güzelliklerini kamu yararı gözeterek korumak ve geliştirmek ve bu alandaki nüfus yoğunluğunu arttıracak yapılanmayı sınırlamak için uygulanacak imar mevzuatını belirlemek ve düzenlemek’*⁶ olarak tanımlanmıştır. Kanununun amacı, açıkça onun koruyucu yaklaşımını ortaya koyacak nitelikte yazılmış ve bu alan için uygulanacak olan imar mevzuatının farklı ve alana özel olması gerektiğini belirtmiştir.

Bu kanun ile Boğaziçi alanı, sahil şeridi, öngörünüm bölgesi, geri görünüm bölgesi ve etkilenme bölgesi olmak üzere 4 alt bölgeye ayrılmış ve her biri için ayrı hükümler getirilmiştir.

Kanunun 3. Maddesi genel esasları düzenlemektedir. Buna göre, Boğaziçi alanı ile ilgili olarak, alanda yer alan kültürel, tarihi ve doğal değerlerin korunacağı, alanın doğal ve tarihi çevreye uygun ve uyumlu olarak geliştirilip güzelleştirileceği, kıyıların ancak kamu yararına kullanılabileceği, depo, tersane ve sanayi tesisi kurulamayacağı gibi koruma ve kullanıma yönelik esaslar belirtilmektedir. Kanunda

⁶ 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, Madde-1

ayrıca orman, koru, mesire alanı vb. yeşil alanların korunacağı belirtilerek, bu alanlardaki ağaç varlıklarının tahrip ve yok edilmeleri yasaklanmıştır.

Kanunun 6. Maddesine göre, Boğaziçi Alanı'nda yerleşme ve yapılaşmanın planlanması, koordinasyonu, imar uygulamalarının yapılması ve denetlenmesi için 'Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu' ile 'Boğaziçi İmar İdare Heyeti' ve 'Boğaziçi İmar Müdürlüğü' kurulmuştur. Boğaziçi Kanunu, Boğaziçi Alanı'ndaki tüm imar planı kabul sürecini 6. Maddede belirlenen organların süzgecinden geçerek yapılmasını belirlemiştir. Ancak 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 46. maddesi ile bu kurumlardan ilk ikisi daha sonra kaldırılıp, planlama prosedürü değiştirilmiş ve Geri Görünüm ile Etkilenme Bölgeleri'nde Nazım ve Uygulama İmar Planları yapım sürecinin 5216 (bu yasa öncesinde 3030) sayılı yasada öngörüldüğü şekilde Nazım İmar Planları için Büyükşehir, Uygulama İmar Planları için ilgili ilçe belediyeleri yetkilendirilmiştir. (Ünal, 2008:206-207)

Yasaya göre Boğaziçi İmar Müdürlüğü, Boğaziçi Alanında bu Kanunun amacına uygun olarak faaliyetlerin planlanmasından, koordinesinden ve uygulanmasından, Boğaziçi Alanının genel görünüm ve estetiğinin ve tarihi ve doğal mimari özelliklerinin korunmasından birinci derecede sorumludur.

Kanun, imar planlarının yapılması ve onayı, yapı denetimi, yıkım işleri, ceza hükümleri de düzenlemektedir. Kanunun 10. Maddesinde, geri görünüm ve etkilenme bölgelerinde konut yapımında uygulanacak yoğunlukları belirlemiştir.

Boğaziçi'ne yönelik olarak özel bir kanun olması, Boğaziçi'nin farklı ve özgün niteliğini ortaya koyan önemli göstergelerden biridir. Boğaziçi Kanunu, Boğaziçi'nde alana yönelik olarak gözetilmesi gereken ilkeleri ve uygulamayı yönlendirmesi açısından, yasal mevzuat içinde birinci sırada önceliklidir. Uygulamada öncelikli olması nedeni ile alanı ilgilendiren diğer kanunların ancak Boğaziçi Kanunu'na aykırı olmayan hükümleri uygulanabilir. Koruyucu yaklaşımı ve uygulamada diğer kanunlara olan üstünlüğü nedeni ile Boğaziçi'nin korunması açısından birinci derecede önemli ve belirleyicidir. Ancak uygulamaya bakıldığında, gerek Boğaziçi Kanunu'nda İmar Kanunu yoluyla yapılan değişiklikler, gerekse korumaya yönelik ilkelerin tam anlamıyla uygulanamaması nedeniyle tam olarak amacını gerçekleştirememektedir.

4.1.1.2.Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları'nı Koruma Kanunun amacı birinci maddede, *'korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir'*⁷ şeklinde tanımlanmıştır.

Kanunun kapsamı; *'korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzelkişilerin görev ve sorumlulukları'*⁸ olarak verilmektedir.

Kanun, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve getirdiği kuralların uygulanmasına yönelik olarak, iki kurumsal yapı belirlemiş ve bunların yetki alanlarının çerçevesini çizmiştir. Buna göre, üst düzey kurumsal yapı olan 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu' ülke genelinde üst ölçekte ilke kararı niteliğindeki kararları alma konusunda, 'Koruma Bölge Kurulları' ise yetkileri dâhilindeki alanlarda uygulamaya yönelik karar alma konularında yetkilidir.

Kanunun Boğaziçi ile ilgili maddeleri 8, 9, 10, 15, 16, 17,18 ve 57'nci maddelerdir. Bu maddeler kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarına yönelik karar alma yetkisi, bu alanlardaki planlamayı, müdahale şekillerini ve yasakları içermektedir.

Bunlardan bazılarına değinmek gerekirse, kanunun 8. Maddesi ile 'Korunma Alanı İle İlgili Karar Alma Yetkisi' tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Kurullarına aittir. 9. Madde'de bu alan ve tescilli eserlerle ilgili müdahalenin koruma bölge kurulları iznine bağlı olduğu düzenlenmiştir. 16. Madde ile ruhsatsız olarak yapılacak inşaatlar ile, koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre işlem yapılacağı düzenlenmiştir. 17. Madde ile de koruma amaçlı imar planı yapımı zorunlu hale getirilmiş, koruma amaçlı imar planı yapılana kadar alandaki koruma esaslarının geçiş dönemi yapılanma koşulları ile belirleneceği belirtilmiştir.⁹

⁷ 2863 sayılı KTVKK, Madde-1

⁸ 2863 sayılı KTVKK, Madde-2

⁹ 2863 sayılı KTVKK, Maddeler- 8, 9, 16, 17, 57

Uygulama önceliğinde KTVKK, 3194 sayılı İmar Yasası'nda belirtilen öncelikle kendi özel hükümleri uygulanacak yasalardan biri olduğundan, Boğaziçi Alanı'nda öncelikli uygulanacak yasa konumundadır. İmar Kanunu'nun ancak KTVKK'nın özel hükümlerine aykırı olmayan hükümleri uygulanabilir. (Ünal, 2008:122) KTVKK, hem bu niteliği hem de tüm Boğaziçi Alanı'nın sit alanı olması niteliği ile Boğaziçi Alanı'nda Boğaziçi Kanunu ile birlikte birinci derecede belirleyici yasal düzenleme niteliğindedir.

4.1.1.3.İmar Kanunu

1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunun amacı birinci maddede, *'yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak'*¹⁰ şeklinde tanımlanmıştır.

Kanunun kapsamı; *'belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında kalan yerlerde yapılacak planlar ile inşa edilecek resmi ve özel bütün yapılar'*¹¹, olarak verilmektedir.

Kanun yetkili kurum olarak, belediye ve mücavir alan sınırları içinde, belediyeleri sorumlu kılmıştır. İstanbul il sınırları, aynı zamanda belediye sınırları da olduğundan, Boğaziçi alanında bu kanun hükümlerini uygulama konusunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ilçe belediyelerinin yetki alanındaki konularda da ilçe belediyeleri yetkilidir.

Kanunun 6. Bölümü Boğaziçi Kanunu ile ilgili hükümleri içermektedir. 6. Bölümün ilk maddesi olan 46. Madde ile Boğaziçi Kanununun 6. Maddesine göre kurulan ve Boğaziçi alanında imar, planlama ve denetleme ile ilgili olarak kurulan 'Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu' ve 'Boğaziçi İmar İdare Heyeti' kaldırılmış ve bu kurumların planlama ve denetleme ile ilgili görev ve yetkileri sahil şeridi ve öngörünüm bölgesinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne, geri görünüm ve etkilenme bölgelerinde ise ilgili ilçe belediyelerine verilmiştir.

Kanunun 47. Maddesi, Boğaziçi açısından olumsuz gelişmelere yol açmıştır. Bu maddenin sonradan Anayasa Mahkemesi Kararı ile iptal edilen 'g' fıkrası, Boğaziçi Kanunu'na göre konut inşa edilemeyecek, tevhid ve ifraz yapılamayacak olan sahil şeridi ile öngörünüm bölgesini ifraz ve konut yapımına açmıştır. 5000 m2'den

¹⁰ 3194 sayılı İmar Kanunu, Madde-1

¹¹ 3194 sayılı İmar Kanunu, Madde-2

büyük parsellerde azami TAKS % 6 olmak ve 2 katı geçmemek koşulu ile konut yapımına izin veren madde sonucunda, Boğaziçi'nde özellikle villa tipi yapılaşmanın önü açılmış ve madde iptal edilene kadar olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. (Aysu ve diğ., 1993:40)

Kanunla ayrıca, Geçici 7. Madde ile, 2805 ve 2981 sayılı İmar Affı Kanunlarının Boğaziçi Alanı'nda uygulanmasının yolu açılmıştır. (Ünal, 2008:208)

3194 sayılı İmar Kanunu, Boğaziçi Alanı'nda yapılaşmayı kısıtlayan ve kontrol altına alan yasaları, 46. 47. Ve Geçici 7. maddeler ve benzeri düzenlemeler yoluyla, aşmak üzere kullanılmıştır.

4.1.1.4.Diğer Kanunlar

Boğaziçi'nin koruma ve yönetimi ile ilgili olarak önem taşıyan kanunlardan biri 1990 tarihli 3621 sayılı Kıyı Kanunu'dur. Kanunun amacı, birinci maddesinde '*deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamı niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve toplum yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma esaslarını tespit etmek*'¹² olarak belirtilmiştir.

Kıyı Kanunu, sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini koruyucu ve kıyıların toplum yararına kullanımına yönelik olarak yapılaşmayı kısıtlayıcı ayrıntılı hükümler getirmiştir. Boğaziçi Alanı Kıyı Kanunu'nun da kapsamına girdiğinden bu alanda iki kanunun da getirdiği hükümler düzenleyici niteliktedir.

Boğaziçi Kanunu ile Kıyı Kanunu arasında farklı noktalar bulunmaktadır ve bu durumdan dolayı hangi yasanın öncelikli olarak uygulanacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu durum ile ilgili Danıştay'a başvurulmuş ve Danıştay 1. Dairesi 17.05.1993 tarihli 1993/88 sayılı görüşü ile; 'Boğaziçi Kanunu'nun yöreye özgü bir yasa olduğu, Kıyı Kanunu'nun ilk bakışta öncelik taşıyor gibi görünse de, öncelikli olarak Boğaziçi Kanunu'nun, Boğaziçi sahil şeridi ve öngörünüm bölgesinde uygulanması gerektiği' belirtilmiştir. (Akdeniz, 1998)

Boğaziçi'nin koruma ve yönetimi konusunda ele alınması gereken kanunlardan biri de 1982 tarihli 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'dur. 1980'li yıllarda başlayan projeci yaklaşımın bir ürünü olan kanunun amacı birinci maddede, '*turizm sektörünü*

¹² 3621 sayılı Kıyı Kanunu, Madde-1

*düzenleyecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamak*¹³ olarak belirtilmiştir.

‘Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri’ olarak isimlendirilen, tarihî ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirilecek alanlar, bu kanunun uygulama alanlarını oluşturmaktadır. Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulunun kararıyla ilan edilecek bu alanlarda, Kültür ve Turizm Bakanlığı, her ölçekteki planları, yapmaya, yaptırmaya, onaylamaya ve tadil etmeye yetkilidir.

Boğaziçi alanında, ‘İstinye Koyu Turizm Merkezi’, ‘Balta limanı Turizm Merkezi’, ‘Beykoz Hünkar Kasrı Turizm Merkezi’, ‘Sarıyer İstinye Turizm Merkezi’, ‘İstinye Turizm Merkezi’, Boğaziçi yasasının tanımladığı alan dışında olup Boğaziçi çevresinde, ‘Beşiktaş Atık Ali Paşa Yalısı Turizm Merkezi’, ‘Boğaziçi Okullar Bölgesi Turizm Bölgesi’, ‘Çırağan Sarayı Turizm Merkezi’, ‘Akaretler Turizm Merkezi’, ‘Park Otel Turizm Merkezi’, Galata Kulesi ve Çevresi Turizm Merkezi’ ve ‘Beyoğlu Tophane Salıpazarı Turizm Merkezi’ ismiyle 12 ayrı alan Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ilan edilmiştir.

Bu kanun içeriği ve uygulanması ile projeci bir yaklaşıma sahip ve korumayla çelişen bir özellik göstermektedir.

4.1.2.Kurumlar

4.1.2.1.Boğaziçi İmar Müdürlüğü

Boğaziçi İmar Müdürlüğü, Boğaziçi Kanunu’nun 6.maddesi ile 11.01.1984 tarihinde kurulmuştur. Kurum İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı olarak çalışmaktadır.

Müdürlük, 165 hektarı Boğaziçi Sahil Şeridi, kalanı Öngörünüm Bölgesi olmak üzere toplam 4634 hektarlık alanda çalışmalarını yürütmektedir. Avrupa yakasında Sarıyer ve Beşiktaş ilçelerinin, Anadolu yakasında ise Beykoz ve Üsküdar ilçelerinin Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgelerinde kalan kısımlarından sorumludur.

Müdürlüğün çalışma alanını, sorumlu olduğu alandaki ruhsat işlemleri, planlama ve kamulaştırma çalışmaları ve yapı denetim işlemleri oluşturmaktadır. Bu işlemler içinde özellikle Boğaziçi Alanı’nın korunması açısından önemli olanlar;

¹³ 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, Madde-1

- Korunması gerekli kültür varlıklarını ve mevcut yeşil dokunun muhafazasını ve geliştirilmesini sağlamak;
 - Koru, mesire alanı, park gibi yeşil alanları kamulaştırarak halkın hizmetine sunulmasını sağlamak;
 - Kaçak yapılaşmayı ve gecekondulaşmayı önlemek;
 - İnşaatların projelerine uygun yapılmasını sağlamak;
- şeklinde sayılabilir. (URL-9)

4.1.2.2.Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, KTVKK'nin düzenlediği yetkilerle, Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı bütününde, Boğaziçi çevresindeki diğer sit alanlarında ve tüm tescilli yapı ve parsellerde planlama, uygulama ve müdahale başlıklarında karar alma konularında yetkilidir. Özellikle Koruma İmar Planları ve geçiş dönemi yapılanma şartlarını belirleme yetkileri de olduğundan Koruma Bölge Kurulları Boğaziçi'nde sahip olduğu yetkiler bakımından çok güçlü bir konumdadır.

İstanbul İl sınırları dâhilinde 7 adet Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu görev yapmaktadır. Bu bölge kurullarının, yetki alanı sınırları ilçe sınırları ile çakışmaktadır. Boğaziçi Yasası'nın belirlediği Boğaziçi alanında, Beşiktaş ve Sarıyer ilçeleri 3 numaralı Koruma Bölge Kurulu'na, Üsküdar ve Beykoz ilçeleri 6 numaralı Koruma Kuruluna, bağlıdır. Boğaziçi Yasası'nın tanımladığı sınırların dışında kalan ancak Boğaziçi'nin diğer kısımlarını oluşturan alanlardan Beyoğlu ve Şişli ilçeleri 2 numaralı Koruma Kurulu'na, Tarihi Yarımada ise 4 numaralı Koruma Kurulu'na bağlıdır.

4.1.2.3.İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri

Sit alanları ya da Boğaziçi alanı gibi özel niteliğe sahip olmayan ve herhangi bir özel kanunun hükümlerine tabi olmayan alanlarda, büyükşehir belediyesi ve diğer belediyelerin görev ve yetkileri, Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na göre belirlenmiştir. Buna göre, Nazım İmar Planı yapma ya da yaptıрма yetkisi eğer varsa o bölgedeki Büyükşehir Belediyesi'ne, Uygulama İmar Planı yapma ya da yaptıрма yetkisi ise ilçe belediyelerindedir.

İstanbul İl Sınırları aynı zamanda belediye sınırları da olduğundan tüm İstanbul'da çevre düzeni planı ve nazım imar planı yapma yetkisi yapma yetkisi İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB)'ne aittir. Boğaziçi alanı hem sit alanı niteliğinde hem de Boğaziçi Yasası'na tabidir. Sit alanı olması niteliğiyle KTVKK'na ve 26/07/2005 tarihli *'Koruma Amaçlı İmar Planları Ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi Ve Müelliflerine İlişkin Usul Ve Esaslara Ait Yönetmelik'*e göre bu alanlarda koruma amaçlı nazım imar planı yapılması zorunludur ve bu konuda İBB yetkilidir. Ancak KAİP konusunda Koruma Bölge Kurulları'nın kararlarına uymak zorundadır ancak KTVKK'nin getirdiği düzenlemeye göre bu kararlara itiraz etme hakkı vardır.¹⁴ Bunun dışında yine sit alanı olması dolayısıyla, Boğaziçi Alanı ve diğer sit alanlarında planlama, uygulamaya ve denetlemeye yönelik olarak, Koruma Bölge Kurulları'nın belirlediği esaslara uymak şartı ile Büyükşehir Belediyeleri ve ilçe belediyeleri yetkilidir.

4.1.3.Koruma Bölgeleri/Sit Alanları

Boğaziçi'nin geleneksel dokusunun korunmasına ilişkin ilk girişim 10 Ekim 1970 tarihli 5595 sayılı Boğaziçi Sahil Şeridi Yalılarının korunması konusunda GEEAYK aldığı karardır. 1972'de revize edilen kararla 89 adet 1.Grup, 209 adet 2. Grup, 67 adet 3. Grup sivil mimarlık örneği yapı tescil edilmiştir. (Gülersoy,1995:60)

1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile ilk kez 'sit' kavramı tanımlanmış ve koruma alanlarına ilişkin yapılan planlama çalışmalarında GEEAYK'nin görüşünün alınması koşulu getirilmiştir.

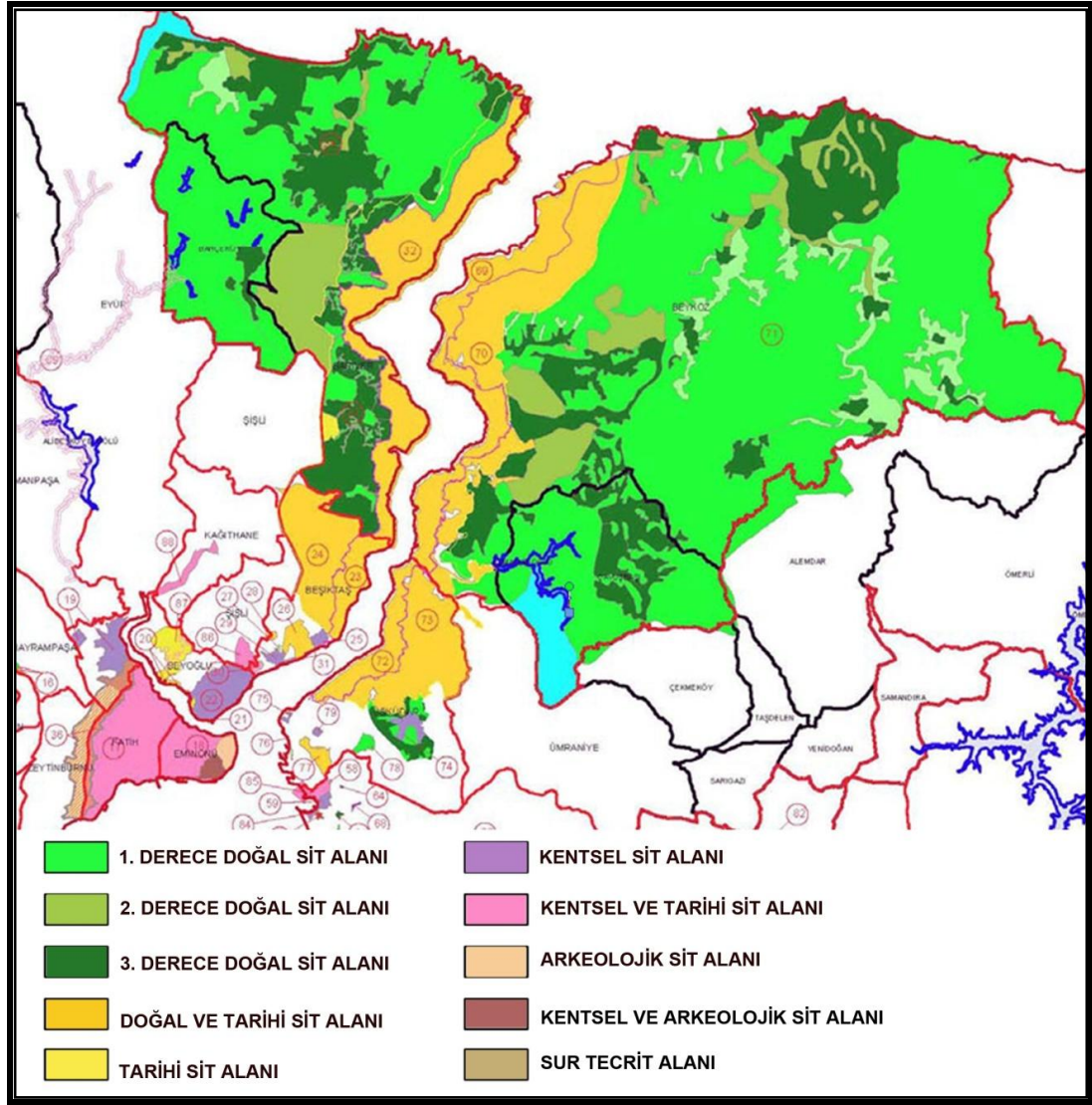
1974 tarihinde, GEEAYK tarafından 8172 sayılı kararla 'Boğaziçi Alanı' tanımı yapılmış, sınırları belirlenmiş ve bu alan 'Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı' olarak ilan edilmiştir. Bu kararla tarihi yerleşimlerin yanı sıra korular ve orman alanları da koruma altına alınmıştır. (Gülersoy, 1995) Bu niteliği ile Boğaziçi Alanı İstanbul kent bütününden ayrı bir konumda değerlendirilmiş ve 8172 sayılı sit kararından sonra Yüksek Kurul'un aldığı her karar henüz bir kanuna ve yönetmeliğe tabi olmayan Boğaziçi Alanı için uygulanması gereken genel hükümler niteliğinde olmuştur. (Özhekim, 2006:100)

Yasal olarak Boğaziçi Alanı'nı tanımlayan bu sit kararının ardından, Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı sınırları içinde ya da dışında olmak üzere, Boğaziçi ve yakın

¹⁴ 2862 sayılı KTVKK, Madde-61

çevresindeki alanda günümüze kadar birçok yeni sit alanı tanımlanmış ve koruma altına alınmıştır;

- 1976 yılında, GEEAYK'nin 8913 sayılı kararı ile Beşiktaş İhlamur Kasrı doğal ve tarihi sit alanı;
 - 1977 yılında GEEAYK'nin 9728 sayılı kararı ile Harem, Salacak ve Şemsipaşa doğal sit alanı;
 - 1985 yılında Kültür ve tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 1152 sayılı kararı ile 'Beşiktaş Köyiçi' kentsel sit alanı;
 - 1986 yılında İstanbul Bölge Kurulu'nun 2447 sayılı kararı ile 'Ortaköy Camii ve Çevresi' kentsel sit alanı;
 - 1991 yılında Büyük ve Küçük Çamlıca doğal ve kentsel sit alanı;
 - 1992 yılında Beyoğlu Perşembe Pazarı Bölgesi ile Üsküdar Valide Atik Camisi ve çevresi kentsel sit alanı;
 - 1993 yılında ise Beyoğlu kentsel sit alanı;
 - 1995 yılında 'Yıldız Sarayı ve Yıldız Parkı' doğal ve tarihi sit alanı;
 - 1995 yılında 'İstanbul Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşağı Doğal Sit Alanı' ilan edilerek, Sarıyer ve Beykoz İlçeleri'nin Boğaziçi Alanı dışında kalan kesimleri doğal sit alanı;
 - 1996 yılında Üsküdar, Rumi Mehmet Paşa Camisi ve Ayazma Camisi Çevresi kentsel sit alanı;
 - 1999 yılında Üsküdar, Validebağ Korusu ve Çevresi 1. derece doğal sit alanı;
 - 2000 yılında Beşiktaş Abbasağa Parkı doğal sit alanı,
 - 2000 yılında Sarıyer Reşitpaşa Korusu doğal sit alanı;
 - 2002 yılında Kadıköy Kuşdili Çayırı 1 Ada, 34 Parsel (yeni: 66 Parsel) 3. derece doğal sit alanı;
 - 2002 yılında Kadıköy Yoğurtçu Parkı 1. derece doğal sit alanı;
 - 2005 yılında Beşiktaş Feriye Sarayları (iki parça olarak) kentsel sit alanı;
 - 2006 yılında Haydarpaşa Garı ve Çevresi kentsel ve tarihi sit alanı;
 - 2006 yılında Kadıköy-Haydarpaşa kıyı alanı, Haydarpaşa Vapur İskelesi-Et Balık Kurumu arasındaki alan, kentsel sit alanı;
 - 2007 yılında Şişli Kongre Vadisi tarihi ve kentsel sit alanı;
 - 2008 yılında Beşiktaş Levent Bölgesi (üç farklı alt bölge halinde) kentsel sit alanı;
- nitelikleriyle koruma altına alınmıştır. (Dinçer ve diğ., 2011:29-46)

Şekil 4.1: Boğaziçi ve Çevresi Sit Alanları

(Kaynak: İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporundan alınarak tekrar düzenlenmiştir; İBB,2009)

4.1.4.Planlar

Planlar başlığı altında, Boğaziçi’ni de kapsayan, kent ölçeğinde yapılmış planlar ile Boğaziçi Alanı’na ya da bu alanın alt bölgelerine ilişkin olarak yapılmış olan nazım imar ve uygulama imar planlarına ve bunların Boğaziçi’nin doğal ve kültürel miras değerleri ve kültürel peyzaj niteliğine olan etkilerine değinilecektir.

4.1.4.1.İstanbul Çevre Düzeni Planı

Boğaziçi’ni planlama açısından, planlama hiyerarşisi içinde üst ölçekten belirleyen planlar İstanbul geneli için yapılmış olan Nazım İmar Planları ya da Çevre Düzeni Planları’dır. Günümüzde 2009 yılında kabul edilmiş İstanbul Çevre Düzeni Planı,

Boğaziçi’ni üst ölçek planlama açısından etkilemektedir. Ancak bu plana geçmeden önce daha önceki planlarda Boğaziçi’nin gelişimini etkileyen ve günümüzdeki yapısına doğrudan ya da dolaylı etkisi olan plan kararlarına da bakmak gerekmektedir.

Bu kapsamda ele alınacak planlar, Prost Planı, 1980 ‘İstanbul Metropolitan Alan Nazım İmar Planı’, 1994’te yapıp 1995’te revize edilen ‘1/50000 İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar’ planlarıdır.

1936 yılında, İstanbul Belediyesi tarafından davet edilen Henri Prost, İstanbul için bu dönemde yapılan en önemli planlama çalışmasını gerçekleştirmiştir. 1936 yılından 1950 yılına kadar İstanbul Belediyesi’nde şehircilik uzmanı olarak çalışmış ve İstanbul’un uygulanan ilk planını hazırlamıştır.

Henri Prost’un İstanbul için öngördüğü planlama yaklaşımı kente yönelik iki temel hedefi içermektedir. Bunlardan ilki kentin modernleşmesinin sağlanması, buna yönelik olarak da başta kent içi ulaşım sorununu çözmek üzere çeşitli müdahalelerde bulunulmasıdır. İkinci hedef ise mevcut tarihi alanların, arkeolojik ve mimari öğelerin ortaya çıkartılması ve iyileştirilmesidir. Buna yönelik olarak da silüetin korunması ve

“...büyük anıtların uzaktan tüm ifade bütünlükleri ile beraber görünür hale getirilmesi...” (Angel,1987:35) amaçlanmıştır.

Prost Planı, İstanbul’un tarihsel süreç içinde birbirinden farklı şekillerde gelişme göstermiş olan Tarihi Yarımada, Beyoğlu, Boğaz yerleşimleri ve Anadolu Yakası yerleşimleri gibi parçalarını, oluşturulacak yeni ulaşım sistemi üzerinden bütünleştirmeye çalışmıştır. Plan ayrıca kenti oluşturan iki yakada Haliç ve Boğaz çevresinde parçalar halinde oluşmaya başlayan endüstri bölgelerinin ve konut alanlarının gelişimini kontrol altına almayı hedeflemiştir.

Planda, İstanbul geneline benzer şekilde yerleşimlerin birbirine bağlanması ve gelişmesi hedeflenmiş, bu amaçla da Boğaziçi Köylerinin yollarla birbirine bağlanması üzerinde durulmuştur. Özellikle Anadolu Yakası’nda iki önemli merkez olarak planda tanımlanan Üsküdar ve Beykoz arasındaki yola vurgu yapılmıştır. Avrupa Yakası’nda ise, ‘sahil yolu’, ‘orta korniş’ ve ‘üst korniş’ olarak isimlendirilen farklı kotlarda birbirine paralel olarak uzanan üç Boğaz yolu önerilmiştir. Bunun dışında, Boğaz köylerinde bulunan köhnemiş olan konutların

iyileştirilmesini, sanayi açısından ise Boğaziçi'nde yeni sanayi tesisi yapılmamasını ve mevcutların ekonomik ömürleri doluncaya kadar korunmasını, terk edilmiş ya da kullanılmayan sanayi tesislerinin ise kamulaştırılıp yıktırılmasını ve bu alanların köşk tipinde konut işlevine yönelik olarak kullanılmasını önermektedir. Bunun dışında plan raporunda sahillerde Boğaziçi peyzajına katkı yapan dokuların korunması ve çevrelerindeki yeşil alanların genişletilmesine değinilmiştir. (Prost,1937)

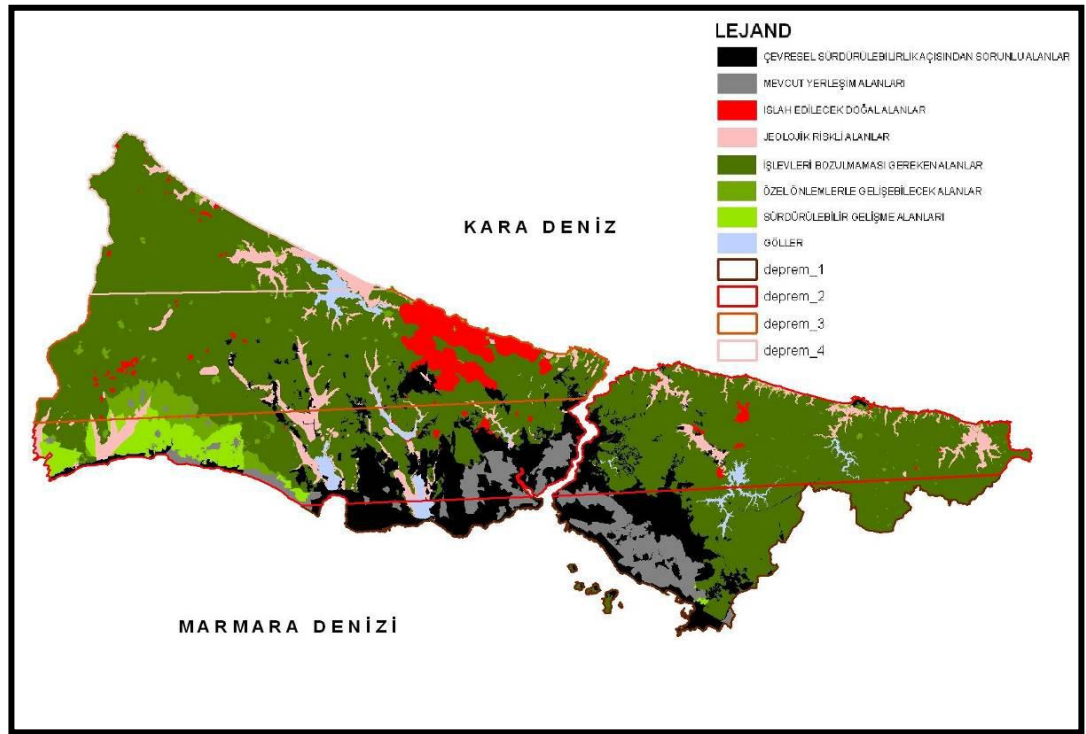
Bu özellikleri ile Prost Planı, Boğaziçi'nde sanayi gelişimini engellemeyi, varolan sanayinin ömrünü doldurduğundan tasfiyesini öngörerek ve alanın kimliğini oluşturan yapıların korunmasını önererek ve Boğaz sırtlarında yapı yüksekliğini 3 katla sınırlayarak, korumacı bir yön içerirken, Boğaziçi'ni karayolları üzerinden kentle bütünleştirme hedefini gözeterek ve bu hedeflerden sahil yolu gibi bazılarını gerçekleştirerek, Boğaziçi'nin özgün yapısının aşınmasında ilk adımı atmıştır. İleriki süreçte Boğaziçi'nin yollarla kente bağlanması, koruların ve yalıların zarar görmesine, sahil yapısının değişmesine neden olacak ve Boğaziçi'nin özgün yapısını değiştirecektir.

1980 yılında kabul edilen 'İstanbul Metropoliten Alan Nazım İmar Plan'ının amacı, İstanbul'un özdeğerlerini yitirmeden uluslararası düzeydeki öneminin ülke yararına arttırılması ile ülke kalkınması ile uyumlu olarak kentin büyüme ve gelişmesinde gerekli fonksiyon ve hizmetlerin yaratılması olarak tanımlamıştır. Plan kentin doğu-batı ekseninde lineer büyümesini amaçlamış ve kuzeye doğru büyümeyi engellemeyi hedeflemiştir. Boğaziçi Alanı ile ilgili olarak sit alanlarında GEEAYK'nin onayladığı planları uygulamada esas almaktadır.(Özler,2007) Bu nitelikleri ile Boğaziçi'ne yönelik olarak korumacı bir yaklaşıma sahiptir. Ancak bu plan 1980'lerde başlayan noktasal müdahaleler ve projeler ile yönlendirici ve işlevsel olamamıştır.

1995 yılında kabul edilen 'İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı'nda, merkezler ve yoğunluk kademelenmelerinin sağlanması, geleneksel kent dokusunun metropoliten alan gelişme dinamiklerinin baskısından kurtarılması, sanayinin desantralizasyonu gibi hedefler bulunmaktadır. Plan, Boğaziçi'ne yönelik olarak, Levent-Maslak aksında gerçekleşen gelişimin dondurulması, yoğunluğun düşürülmesi, kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesi, siluet ve doğal peyzaj değerlerinin korunması gibi hedefler belirlemiştir. (Özler, 2007)

2009 yılında kabul edilen İstanbul Çevre Düzeni Planı'nın Boğaziçi ve çevresi için yaptığı analizlere ve getirdiği plan kararlarına kısaca değinmek, günümüzde alana üst ölçek planlama açısından nasıl bakıldığının belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Çevre Düzeni Planı, mekânsal sürdürülebilirlik analizinde, Boğaziçi ve çevresindeki alandaki yapılaşmamış yeşil alanları 'işlevleri bozulmaması gereken alanlar' olarak belirlemiştir. Yapılaşmış alanlardan ise özellikle öngörünüm ve gerigörünüm bölgesi içinde kalan alanları 'çevresel sürdürülebilirlik açısından sorunlu alanlar'¹⁵ olarak görerek bu yerleşimlerin olumsuzluğunu belirlemiştir.(İBB, 2009)

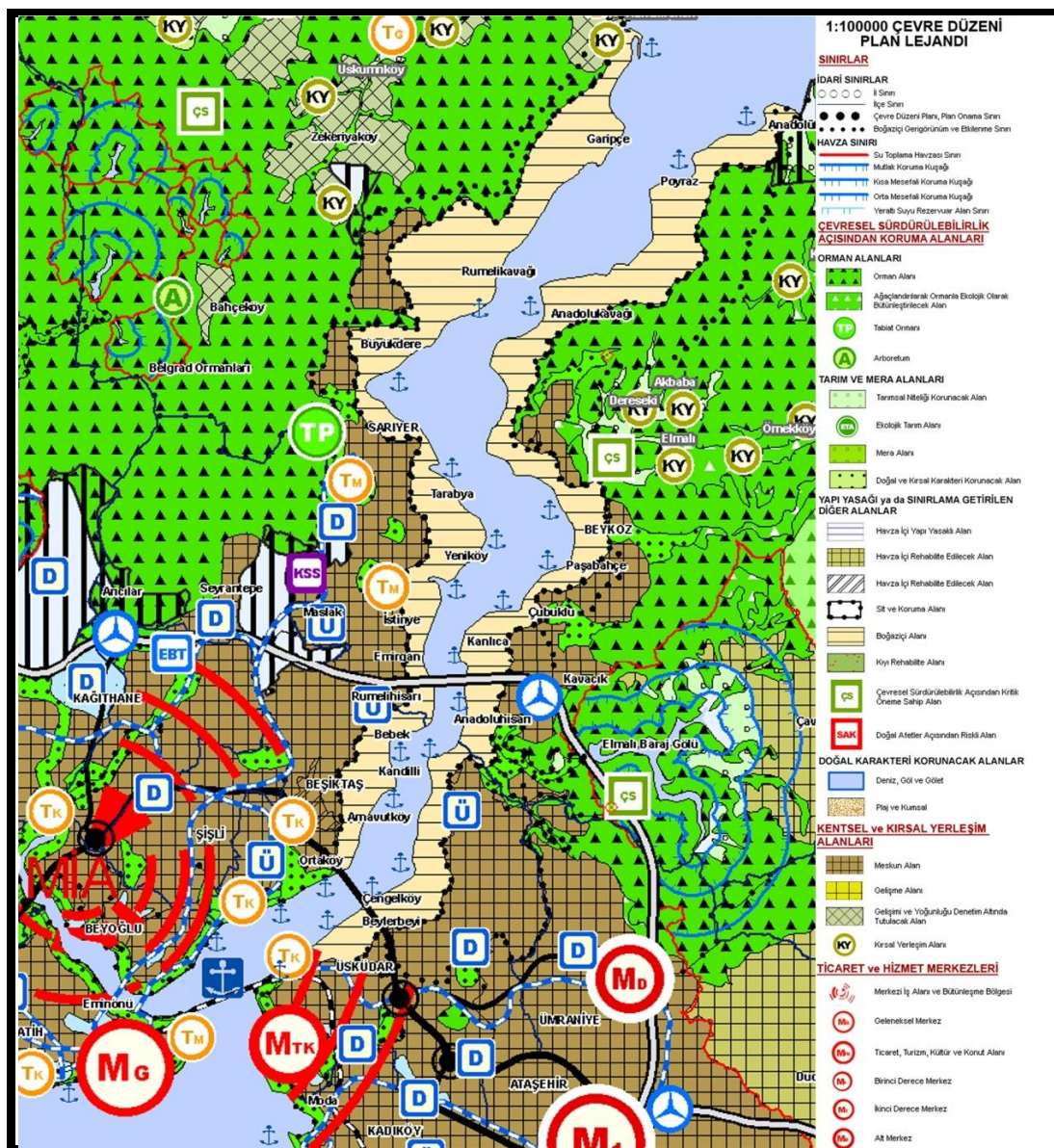
Şekil 4.2: İstanbul İl Çevre Düzeni Planı-İstanbul Mekânsal Sürdürülebilirlik Analizi

(Kaynak: İstanbul İl Çevre Düzeni Planı Raporu, İBB, 2009)

Plan ana gelişme stratejilerden biri olarak, 'kentin doğu, batı ekseninde doğrusal, çok merkezli ve kademeli gelişimini sağlamak' (İBB, 2009:528) kararını getirmektedir. Bu kararın hem sebebi hem de sonucu olarak, kuzey yönlü ve yağ lekeli şeklinde

¹⁵ 'Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Sorunlu Alanlar'; yaşam destek sistemleri ve ekolojik koridorlar ya da doğal risk alanlarını içine alan İşlevleri Bozulmaması Gereken Alanlar ile Özel Önlemlerle Sürdürülebilir Şekilde Gelişebilecek Alanlar üzerinde gelişme göstermiş, ya da gelişmeye başlamış kentsel yapılanmayı vurgulamaktadır. (İBB, 2009:411)

Planda, Boğaziçi Kanunu kapsamındaki alan, Boğaziçi Alanı olarak belirlenmiştir. Bu alanda Boğaziçi Kanunu hükümlerinin geçerli olduğu, ayrıca sit ve koruma alanları için alınmış koruma bölge kurul kararları ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun aldığı ilke kararlarına uyulacağı belirtilmiştir. (İBB, 2009:726) Boğaziçi Alanı’na dâhil olmayan ancak Boğaz’ın güneyinde kalan kıyı şeridi ise ‘kentsel ve bölgesel yeşil ve spor alanı’ olarak belirlenmiştir.

(Kaynak: <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx>)

Boğaziçi ve çevresinde koruma-gelişme dengesi gözetmeyi hedefleyen bu kararlara karşın bu hedefle çelişen, Boğaziçi'nin özellikle Avrupa Yakası'nda kuzeye doğru gelişme baskısını arttıracak şekilde Sarıyer ve İstinye'de 'Turizm Merkezi' alanları belirlenmiştir. Bu alanlarda turizm merkezi özelliği ile uygulanacak projeler sonucunda, Boğaziçi ile uyuşmayan yapılaşmaların oluşmasının yanı sıra bu alanlar çevrelerinde yeni yapılaşmaları teşvik edeceklerdir.

4.1.4.2.İmar Planları

Boğaziçi'ndeki imar ve koruma imar planları incelenirken öncelikle alanın planlama sürecine bakılması gerekmektedir.

Boğaziçi'ndeki mekânsal gelişimi düzenlemek amacıyla 1941, 1950, 1954 yıllarında Boğaziçi geleneksel dokusunu oluşturan köy yerleşmeleri için 1/2000 ölçekli imar planları hazırlanmış ve bunlardan başka farklı ölçeklerde mevzii imar planları yapılmıştır. 1970'lere kadar uygulamalar hazırlanan bu planlar çerçevesinde olmuştur. Korumaya ilişkin ilk planlama çalışması ise 15.07.1971 tarihinde kabul edilen 1/5000 ölçekli 'Boğaziçi Sahil Şeridi Koruma İmar Planı'dır. (Gülersoy, 1995)

1974 tarihinde Boğaziçi'nin GEEAYK tarafından doğal ve tarihi sit alanı olarak ilan edilmesi ile birlikte, alanı bir bütün olarak kapsayacak biçimde, 1/5000 ölçekli Boğaziçi Nazım İmar Planı'nın elde edilmesi için Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'na görev verilmiş, hazırlanan plan 03.06.1977 tarihinde İmar ve İskân Bakanlığı tarafından onanmıştır. Böylece alana ilişkin korumaya yönelik ilk kapsamlı ve bütüncül plan elde edilmiştir. Planlama sınırı içinde özelliklerine ve önceliklerine göre farklılık gösteren Sahil Şeridi, Öngörünüm, Gerigörünüm ve Etkilenme olmak üzere dört bölge ayırt edilmiş, Boğaziçi'nin gelecekteki kullanımları rekreasyon, turizm ve konut olarak belirlenmiştir. Plan 1978 ve 1979 yıllarında revize edilmiş, revizyonlar sonunda korumaya aykırı hükümler içermesi nedeni ile 1980'de GEEAYK tarafından yeniden düzenlenmesi istenmiştir. Revizyon çalışmaları 1982'ye dek sürmüştür. (Uzbek, 2008)

Boğaziçi Nazım İmar Planı'nda 1982 yılında yapılan revizyonun ardından, Boğaziçi için yeni bir plan hazırlanmasına karar verilmiş ve bu plan ile Boğaziçi Alanı rekreasyon, turizm ve konut alanı olarak değerlendirilmiş, doğal ve tarihi sit

değerlerinin, orman, koru ve mesire alanı gibi tüm yeşil alanların korunmasına karar verilmiş, ancak özel koru alanları içinde yeni konut yapılaşması önerilmiştir.

1983 yılında, 1/5000 ölçekli ‘Boğaziçi Nazım İmar Planı’ ve 1/1000 ölçekli ‘Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı’ yürürlüğe girmiştir. Ancak 1/5000 ölçekli planda 1988 tarihinde revizyona gidilmiş ve bu revizyon ile gerigörünüm ve etkilenme alanlarındaki açık ve yeşil alanlar yapılaşmaya açılmıştır.

1983 yılında Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan nazım imar planından sonra, ilçe belediyeleri uygulama imar planlarını yapmışlar ancak bunlar nazım imar planına uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. 1985 sonrasında ise revizyon, tadilat, mevzi imar planları ve otonom kararlarla gelen noktasal plan kararlarının hüküm sürdüğü görülmektedir. (Aysu ve diğ.,1993) Özellikle 1988’de Nazım İmar Planı’ndaki revizyondan sonra, ilçe belediyeleri Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri’nde, bu planı esas alarak birbirinden bağımsız uygulama imar planları hazırlamışlardır. 1988 Nazım Plan Revizyonu’nun iptali için açılan dava süreci 1995 yılına kadar sürmüş ve geçen sürede, planlama bütünlüğü tamamen kaybolmuş, fiili durumu plana işlemekten ibaret bir revizyonlar süreci yaşanmıştır.

Bu dönemde, Boğaziçi’nin planlama sürecinde, alanı olumsuz yönde etkileyen düzenlemelerden biri de 3194 sayılı İmar Kanunu’nun Geçici 7. Maddesi ile Boğaziçi’nde 10.10.1985 tarihinden önce gerçekleşmiş kaçak yapılaşmanın imar affi kapsamına alınmasıdır. Bu madde daha sonra Anayasa Mahkemesi tarafından 1986 yılında iptal edilmiş ve 1987 yılında Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir, ancak geçen süredeki uygulama ile Boğaziçi’nin bozulma süreci devam etmiştir.

1990 yılında Beykoz İlçesi’ne ait Nazım İmar Planı yürürlüğe girmiş, aynı yıl Beşiktaş İlçesi’nin Nazım İmar Planı’nda, 1991 yılında ise Sarıyer İlçesi’ne ait Nazım İmar Planı’nda revizyonlar yapılmıştır.

Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Planı’ndaki değişimlerle de fonksiyon alanlarında önemli değişimler olmuştur. Planda, 1983 yılı ile 2007 yılları arasında arazi kullanımları karşılaştırıldığında, askeri alanların (bu alanların büyük kısmını yeşil alanlar oluşturmaktadır), tarım koruma alanlarının, koru alanlarının, rekreasyon alanlarının, sosyal donatı alanlarının, mezarlık alanlarının önemli miktarlarda

azaldığı, buna karşılık ticaret alanlarının, turizm konaklama alanlarının, resmi kuruluş alanlarının büyük oranlarda arttığı görülmektedir. (Bkz. Tablo 4.1) Bunun dışında özellikle ilk planda ‘koruya katılacak alanlar’ olarak belirlenen açık alanların, 2007 yılına kadar geçen sürede tamamına yakınının yapılaştığı görülmektedir.

Tablo 4.1: Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Tadilat Planları Sonrası Fonksiyon Alanlarının Değişimi

FONKSİYON	Plan-Alan/1983 (m2)	Plan-Alan/2007 (m2)	Değişim (m2)	Değişim %
ASKERİ ALAN	3.221.151	2.649.750	-571.401	-18
DİNİ TESİS ALANI	59.682	59.451	-231	-0,4
EĞİTİM ALANLARI	681.064	709.753	28.689	4
SPOR TESİSİ	308.019	326.291	18.272	6
KORU ALANLARI	7.638.853	7.378.947	-259.906	-3,4
MESİRE ALANLARI	861.382	860.597	-785	-1
MEZARLIK ALANLARI	508.859	473.306	-35.553	-7
OTOPARK ALANLARI	25.931	25.770	-161	-0,6
REKREASYON ALANLARI	636.487	620.466	-16.021	-2,5
RESMİ KURULUŞ ALANLARI	273.552	345.717	72.165	26
SAĞLIK TESİSLERİ	41.194	42.052	858	2
SOSYAL DONATI ALANLARI	4.100.000	3.984.845	-115.155	-2,8
TURİZM KON. ALANI	542.831	713.707	170.876	31
ÇARŞI BÖLGELERİ	36.735	52.461	15.726	42
KONUT ALANLARI	5.000.591	4.779.689	-220.902	-4
TARIM KORUMA ALANI	1.910.109	1.648.547	-261.562	-14

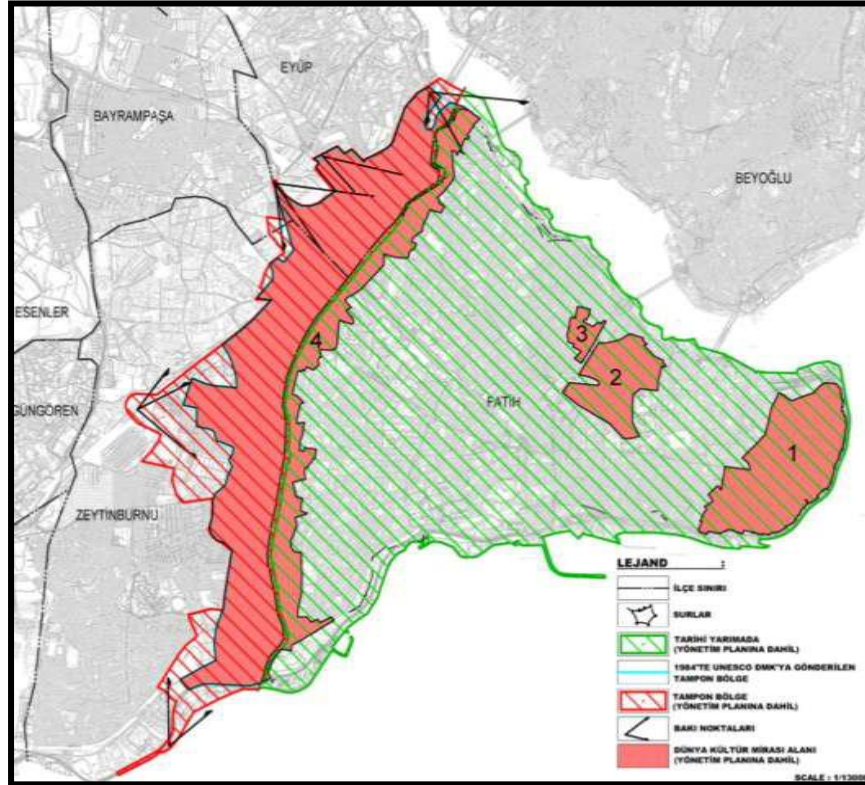
(Kaynak: Boğaziçi Alanı Analitik Etüd İş Raporu, BİMTAŞ, 2008)

Anlatılan süreç içerisinde Boğaziçi’nde yapılan imar planları, fiili durumu takip eden ve mevcut yapılaşmayı planlara geçiren bir görev görmüş, bazı durumlarda da 1988 revizyonunda olduğu gibi yeni olumsuz yapılaşmaların önünü açmıştır. Bu niteliği ile imar planları, planlamanın temel hedefi olan gelecekteki kent yapısını şekillendirme işlevini yerine getirememektedir. Koruma açısından da bir katkı sağladığı da söylenemez, tam tersine fiili durumu takip ettiğinden olumsuz sonuçları yasallaştırma görevi görmektedir.

4.2.TARİHİ YARIMADA YÖNETİM PLANI'NIN BOĞAZİÇİ'NE YÖNELİK KORUMA İLKELERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Tarihi Yarımada Yönetim Planı, İstanbul'un tarihi merkezi olan 'Tarihi Yarımada'nın ve bu alanda bulunan, Dünya Miras Listesine girmiş olan, dört miras alanının korunması ve yönetimine yönelik olarak hazırlanmıştır. Plan çalışmalarına 2009'da başlanmış ve plan 16 Aralık 2011 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nde kabul edilmiş ve UNESCO tarafından incelenme ve onay sürecindedir.

Plan, hukuki olarak bağlayıcı niteliktedir ve tüm kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler uymak zorundadır. Ayrıca yetkili idareler, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmak, kaynak sağlamakla yükümlüdürler. (İBB,2011:10)

Şekil 4.4: Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı ve Dünya Miras Alanları Sınırları

(Kaynak: Tarihi Yarımada Yönetim Planı; İBB,2011)

Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı, Tarihi Yarımada Sur içi ve Tampon Bölge olmak üzere iki ana parçadan oluşmaktadır. Alanın Tarihi Yarımada Bölümü, Fatih İlçesi'ni kapsarken, 'Tampon Bölge' ise, Dünya Miras Listesine dahil olan İstanbul

Kara Surları Alanı'nın Fatih ilçesi dışında kalan bölümünü de kapsamak üzere Eyüp, Bayrampaşa, Zeytinburnu ilçelerinden 5 adet bakı noktasını içeren alanlardan oluşmaktadır.

Plan içeriği incelendiğinde, Tarihi Yarımada Yönetim Planı, *'İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı'nın Tanımlanması'* başlığı altındaki analizler bölümü, *'İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı'* başlığı altındaki, plan vizyonundan eylemlere kadar olan, planın temel içeriğinin verildiği bölüm, *'İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Projeleri/Proje Paketleri'* başlığı altındaki projelerin tanımlandığı bölüm ve *'İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Uygulama, Gözden Geçirme ve Güncelleme'* başlığı altında planın uygulama aşamasının tanımlandığı bölüm olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır.

Planın birinci bölümünde, alanın konumu, sınırları, önemi, planlama alanındaki dünya miras alanları gibi temel noktalara değinildikten sonra, tarihsel gelişim süreci, alandaki kültür ve tabiat varlıkları, doğal, fiziki, sosyal ve ekonomik yapı, erişilebilirlik ve ulaşım, alandaki planlama kararları ve yasal-kurumsal çerçeve ile bölgeleme alt başlıklarından oluşan analizlere yer verilmektedir.

Planın ikinci bölümü, 'Tarihi Yarımada Yönetim Planı' başlığını taşımakta ve planın esas içeriğini oluşturmaktadır. Bu bölümde ilk olarak, plan vizyonu tanımlanmış, bundan sonraki aşamada, planlama ilke ve politikaları, daha sonra ise 7 tema çerçevesinde plan hedefleri, stratejiler, eylemler ve bunlarla ilgili kurum ve kuruluşlar belirlenmiştir.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nın vizyonu;

'Zengin tarihi birikimini koruyup, yaşayan, üreten, sosyal-ekonomik mekânsal ve kültürel kimliğini geleceğe aktaran bir Tarihi Yarımada için kullanıcıların ve yaşayanların katılımıyla tüm kurum ve kuruluşları ile eşgüdüm ve şeffaflık içinde yürütülen; Tarihi Yarımada'nın üstün evrensel değerini koruyan bir yönetim planı' (İBB, 2011:125)

olarak tanımlanmıştır.

Yönetim Planı'nın 'Planlama İlkeleri ve Politikalar'ı 3 ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

'Kültürel Miras'a Yönelik Planlama İlke ve Politikaları',

‘Koruma ve Kullanma’ya Yönelik Planlama İlke ve Politikaları’,

‘Planlama ve Katılım’a Yönelik Planlama İlke ve Politikaları’

şeklinde sınıflandırılmıştır. (İBB, 2011:125-126)

Her bir ana başlığın altında o ana konu kapsamına giren konularla ilgili ilke ve politikalar başlıklar halinde sayılmıştır. Bu üç başlık altında tanımlanan ilke ve politikalar sonraki aşamalarda belirlenecek stratejiler ve alınacak kararlarla ilgili temel belirleyiciler niteliğindedir.

Planlama ilkeleri ve politikalardan sonra plan vizyonu ve ilkeleri doğrultusunda belirlenen sorun alanları, bunları çözmeye yönelik hedefler, hedeflere ulaşmak için ihtiyaç duyulan stratejiler ve bağlı eylemler ile bu eylemleri gerçekleştirecek olan sorumlu ve destekleyici kurum ve kuruluşların tanımlandığı çerçeve yedi başlık olarak kurgulanmıştır. (İBB, 2011:126)

Plan vizyonu, ilkeleri ve politikaları doğrultusunda;

- 1- Yönetim ve Organizasyon;
- 2- Koruma, Planlama ve Yaşam Kalitesi;
- 3- Erişilebilirlik;
- 4- Alan’ın Öneminin ve Değerinin Algılanması;
- 5- Eğitim, Bilinçlendirme ve Katılım;
- 6- Ziyaretçi Yönetimi;
- 7- Risk Yönetimi;

Şeklinde 7 tema tanımlanmıştır. (İBB,2011:126)

Bu aşamada, ilke ve politikalara bağlı olarak, temalar, sorunlar, hedefler, stratejiler, eylemler ve sorumlu kurumlar şeklinde bir sonraki adımın bir önceki adımın içeriğini netleştirdiği ve uygulama aşamasına yaklaştırdığı yapı, yönetim planının içeriğini oluşturmaktadır.

Bu aşamadan sonra UNESCO’nun İstanbul’da Dünya Miras Listesi’ne aldığı alanlar¹⁶ ayrı bir başlık halinde ele alınmış ve bu alanlar için de, bir önceki aşamada belirlenen sorun, hedef, strateji, eylemlerin ışığında sorun, hedef, strateji, eylem tanımları yapılmıştır.

¹⁶ UNESCO’nun İstanbul’da Dünya Miras Listesi’ne aldığı alanlar, ‘Arkeolojik Park’, ‘Süleymaniye Camii ve Çevresi’, ‘Zeyrek Camii (Pantokrator Manastırı) ve Çevresi’, ‘İstanbul Kara Surları’

Planın üçüncü bölümü, ‘İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Projeleri/Proje Paketleri’ başlığını taşımakta ve ikinci bölümde tanımlanan eylemlerin uygulanmasına yönelik olarak hazırlanan proje paketlerinden oluşmaktadır. Proje paketleri de ikinci bölümde belirlenen 7 tema çerçevesinde oluşturulmuş ve sınıflandırılmıştır. Planda bu şekilde 19’u Tarihi Yarımada Dünya Miras Alanları’na yönelik olmak üzere toplam 49 proje tanımlanmıştır.

Her bir proje paketinin adı ile birlikte kısa açıklaması ve kapsamı verilmiştir. Bu projelerin yönetim planı ve diğer proje paketleriyle bağlantıları, uygulama ile ilgili olarak sorumlu ve ilgili kurumlar, kaynaklar, proje süresi tanımlanmıştır. (İBB, 2011:190)

Planın dördüncü bölümü, uygulama, gözden geçirme ve güncelleme sürecine yöneliktir. Bu bölümde aktörler ve paydaşlar başlığı altında uygulamadan sorumlu kurum ve kuruluşlar tanımlanmış, ardından uygulama süreci, finansal kaynaklar ve bütçe, uygulama etapları, gözden geçirme ve güncelleme süreçleri açıklanmıştır.

Yapısı ve içeriği genel hatları ile yukarıda anlatılan ‘Tarihi Yarımada Yönetim Planı’ Boğaziçi’ne ve Boğaziçi’nin korunmasına yönelik değerlendirmeler yapmak açısından ele alındığında, ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde sayılabilir:

İlke ve politika düzeyinde Tarihi Yarımada Yönetim Planı’nın kabul ettiği ilkelerden bazıları olan;

- ekolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel sürdürülebilirliğin ve sürdürülebilir gelişimin sağlanması;
- Kültür mirasının özgünlüğünün korunması;
- Çevre kalitesinin yükseltilmesi;
- Geleneksel üretim yöntemlerinin ve el sanatlarının sürdürülmesi;
- ‘Su Kenti’ kimliğinin öne çıkartılması;
- Koruma çalışmalarında alanın mekânsal bir bütün olarak ele alınması;
- Koruma konusunda farkındalığın artırılması;
- Şeffaf, açık ve katılımcı planlama yaklaşımı;

Şeklinde sayılan ilkeler, içerikleri doğru ve tutarlı bir şekilde oluşturulduklarında Boğaziçi’nin korunmasında da aynen kabul edilebilecek ilkelerdir.

Bunun yanı sıra Yönetim Planı’nda, çeşitli temalar çerçevesinde, belirlenmiş olan hedefler içinde;

- Alanda yetkili kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması;
- Kurum ve kuruluşların bağlı oldukları mevzuat arasında eşgüdümün sağlanması;
- Plan ve projeler arasında eşgüdümün ve plan bütünlüğünün sağlanması;
- Kimliğe uygun işlevlerin korunması;
- Anıt eserler ve sivil mimarlık örneklerini içeren kültür varlığının güçlendirilerek yaşatılması;
- Somut olmayan kültürel mirasın tespiti, korunması ve gelecek nesillere aktarılması;
- Koruma/Yaşatma/Kullanma dengesinin kurulması;
- Çevre sorunlarına neden olan faktörlerin denetim altına alınması;
- Ulaşım planlamasında kültür varlıklarının dikkate alınması;
- Görsel bütünlüğün ve tarihi karakterin korunması, iyileştirilmesi;
- Alan'ın imajı, karakteri, ayırt ediciliği ve estetik kalitesinin tanınması, korunması ve geliştirilmesi;
- Kültürel mirasın doğal afet ve diğer risklere karşı korunması ve güçlendirilmesi;

Gibi hedefler Boğaziçi'nin korunmasında da karşı karşıya olunan ve çözülmesi gereken sorunlu konuları oluşturmaktadır.

5. BOĞAZIÇI'NİN BİR KÜLTÜREL PEYZAJ ALANI OLARAK KORUNMASINA YÖNELİK İLKELER

Bu bölümde, Boğaziçi'nin korunmasına yönelik olarak, Kültürel Peyzaj Alanları'nın korunması bağlamında öneriler ortaya konacaktır. Ancak bu aşamadan önce, Boğaziçi'nin günümüzde karşı karşı olduğu sorunlar bir bütün halinde tespit edilecek, ardından daha önce yapılmış analizler ve tespit edilmiş sorunlar üzerinden Boğaziçi ve Boğaziçi'nin korunması ile ilgili SWOT analizi yapılacaktır. Bu analizin sonunda ise 'Boğaziçi'nin Bir Kültürel Peyzaj Alanı Olarak Korunmasına Yönelik İlkeler' ortaya konacaktır.

Boğaziçi'nin günümüzde karşı karşıya olduğu, özgün yapısını tehdit eden ve korunmasını zorlaştıran sorunları belli başlıklar altında toplamak mümkündür. Bunlar, üst ölçek dinamiklerden kaynaklanan sorunlar, doğal yapıya yönelik sorunlar, kültürel yapıya yönelik sorunlar, yasalardan ve kurumlardan kaynaklanan sorunlar, planlamadan kaynaklanan sorunlar ve Boğaziçi'ne yönelik uygulamalardan kaynaklanan sorunlar olarak sınıflandırılabilir.

Boğaziçi'nin, üst ölçek dinamiklerden kaynaklanan ve alanın özgün niteliklerinin bozulmasına sebep olan ve korunmasını engelleyen ya da zorlaştıran sorunlar olarak;

- Ülke ve kent ölçeğinde korumaya yönelik bütüncül politika ve stratejilerin geliştirilmemiş olması;
- Ülke ve kent ölçeğinde peyzaj politikaları ve stratejilerinin geliştirilmemiş olması;
- İstanbul'un daimi yerleşim alanı sınırların kuzeye doğru genişlemesi;
- Göçün ve nüfus artışının devam etmesi;
- Küreselleşme ile başlayan yüksek nitelikli iş ve hizmet alanlarının Boğaziçi'nde oluşturduğu yapılaşma talebi;
- Ülke ve kent ölçeğinde karayolu ağırlıklı ulaşım ve taşımacılık politikalarının sonucu İstanbul Boğazı üzerinde sürekli artan bir ulaşım talebi oluşması ve bu talep sonucu yapılan ve planlanan köprüler;
- İstanbul Boğazı'ndaki transit gemi trafiğinin yarattığı riskler;

sayılabilir.

Boğaziçi'nin, doğal yapısına yönelik olan ve doğal yapının korunmasını zorlaştıran sorunlar:

- Köprü ve sahil yolu projeleri gibi projelerle, başta özgün kıyı şeridi yapısı olmak üzere Boğaziçi'nin topografik yapısında değişiklikler gerçekleştirilmiştir.
- Orman alanları başta olmak üzere, koru alanları ve diğer yeşil alanlar yapılaşmıştır, mevcut yeşil alanlar da yapılaşma riski ile karşı karşıyadır.
- Derelerin büyük oranda üstlerinin kapatılması, ortaya çıkan alanların yol ve benzeri amaçlarla kullanılmaları sonucu, dereler, doğal yapılarını kaybetmiş ve Boğaziçi'nin peyzaj bütünlüğü içinde algılanamaz duruma gelmiştir.
- Dereler ve deniz kirlilik sorunu ile karşı karşıyadır.

Boğaziçi'nin kültürel yapısına yönelik olan ve kültürel yapının korunmasını zorlaştıran sorunlar:

- Boğaziçi'nin yoğun iskân alanı haline gelmesi sonucu özgün yerleşim yapısı değişmiş, özgün yapıda yeşil alanlarla bölünerek, kesintili özellik gösteren yerleşim büyük oranda kesintisiz hale gelmiştir.
- Çevrelerinde oluşan yerleşimler nedeniyle köyiçi yerleşimlerinin sınırları belirsizleşmiştir.
- Köyiçi yerleşimleri içinde, tarihi konutların yıkılmaları ile yapılan, özgün köyiçi dokusu ile uyumsuz yapılar sonucu bu alanlarda doku bütünlüğü bozulmuştur.
- Boğaz köyleri benzeşme ve tek tipleşme sürecine girmiştir.
- Yapılaşma ile Boğaziçi silüetinde olumsuz yönde bir değişim yaşanmaktadır.

İstanbul Boğaziçi'nin koruma ve yönetiminde, mevcut yasal ve yönetsel yapıdan kaynaklanan sorunlar birkaç başlık altında toplanabilir. Bunlar yasalardan kaynaklanan sorunlar, kurumlar ve kurumsal yapıdan kaynaklanan sorunlar, planlamadan kaynaklanan sorunlar ve ilk üç gruptaki sorunların bir sonucu olarak uygulamadaki sorunlardır.

Boğaziçi'nin korumasında, yasalardan kaynaklanan sorunlar:

- Boğaziçi ve çevresindeki alanda geçerli olan çok sayıda kanun ve bunların tanımladığı kurumlar, alanın koruma ve yönetimini zorlaştıracak şekilde çok parçalı ve zaman zaman çelişen bir yapı ortaya koymaktadır.
- Boğaziçi Kanunu'nda belirlenmiş bölgelerin sınırlarının doğru olup olmadığı doğal ve kültürel mirasın korunması açısından tartışma konusudur. Özellikle

öngörünüm bölgesinin sınırlarının topografya ile uyumlu olmadığı noktalar bulunması ve ayrıca bu alanın Boğaziçi'nin güneyini kapsamaması olumsuz noktalardır.

- Boğaziçi Kanunu'nun Boğaziçi'nin yönetimine ilişkin getirdiği ilke niteliğindeki hükümler uygulanamamaktadır. Bunlara örnek olarak, 'koru, koruya katılacak alan, çayır vb. yeşil alanların korunması ve ağaç varlıklarının tahrip edilmemesi' ilkesi ile 'Boğaziçi Kanunu hükümlerine ve imar planlarına aykırı yapıların derhal yıkılması' hükümlerinin etkin bir biçimde uygulanamaması verilebilir.
- Boğaziçi Kanunu'nda düzenlenmiş korumaya yönelik birçok ilke ve hüküm daha sonraki yasal düzenlemelerle işlevsiz ve uygulanamaz hale getirilmiştir.
- Boğaziçi'nde bulunan, 2B niteliğindeki, orman niteliğini kaybetmiş alanların yasal düzenlemelerle orman alanı sınırlarından çıkartılması sonucu bu alanlarda yeni yapılaşma riski oluşacaktır.
- Özel mülkiyete ait orman, koru ve koruya katılacak alanlarda; İmar kanunun 47. maddesine göre yasal fakat Boğaziçi kanuna göre yasadışı yapılaşma gerçekleşerek koru bütünlüğü bozulmuştur.
- Turizmi Teşvik Kanunu'na göre ilan edilmiş, 'turizm merkezleri'nde planlama yetkisinin Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yani merkezi yönetime verilmesi, yerel planların devre dışı bırakılmasına, plan bütünlüğünün bozulmasına ve alanın genel yapısıyla uyuşmayan noktasal projelerin yapılmasına zemin hazırlamaktadır.
- 5366 sayılı kanuna göre ilan edilmiş 'yenileme alanları'na yapılacak müdahalelerin niteliği, hem tanımın içerik olarak alansal temizlemeden, soylulaştırmaya kadar her türlü müdahaleye yol açabilecek şekilde yorumlanıp uygulanabilmesi, hem de bu alanların koruma kurullarının yetki alanından çıkartılarak 'yenileme kurulları'nın yetkisine verilmesi nedeniyle, belirsizdir.

Boğaziçi'nin koruma ve yönetiminde, kurumlar ve kurumsal yapıdan kaynaklanan sorunlar:

- Boğaziçi'nde, yasalardan kaynaklanan görev ve yetkileri ile etkin olan merkezi yönetim kurumları, yerel yönetim (İBB ve ilçe belediyeleri), koruma kurulları ve diğer kurumları devre dışı bırakarak Boğaziçi'nin korunmasını engelleyecek şekilde kararlar alabilmektedir.

- Yasaların ve planların etkin bir biçimde uygulanmasını sağlayacak kurumsal düzeyde kararlılık, kurumlar arasında ve kurumlar ile halk arasındaki karşılıklı güven eksikliği ve denetim yetersizliği söz konusudur. (BİMTAŞ, 2008)
- Yasal ve kurumsal yapı, planlama ve yönetim sürecine yerel katılımı sağlamakta yetersiz kalmaktadır.
- Boğaziçi çevresindeki alanda 4 ayrı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu görev yapmakta ve bu ise alınan kararlarda yaklaşım farklılıklarının yolunu açmaktadır.

Boğaziçi'nin koruma ve yönetiminde, planlamadan kaynaklanan sorunlar:

- İstanbul Çevre Düzeni Planı, kentin kuzeye doğru büyümesini engellemeyi hedef olarak belirlemesine rağmen, Boğaziçi'nde bu hedefle çelişecek şekilde, Sarıyer ve İstinye'de Turizm Alanları kararı gibi kararları içermektedir.
- Planlarda doğal ve kültürel varlıkların korunmasına yönelik kararlar tam olarak uygulanamamaktadır.
- Boğaziçi'ndeki nazım imar planları Boğaziçi Kanunu ve KTVKK gibi korumaya yönelik kanunlarla çelişecek şekilde kararları içerebilmektedir.
- Koruma imar planları yaklaşım ve içerik bakımından korumada yetersiz kalmaktadır.

Boğaziçi'nin koruma ve yönetiminde, uygulamalardan kaynaklanan sorunlar:

- Boğaziçi'ne yönelik rant baskısı, korumaya yönelik olanlar başta olmak üzere, hiçbir yasal düzenleme ve planın istenilen düzeyde uygulanamamasına neden olmakta, bunun sonucunda, başta yeşil alanlar ve tescilli sivil mimarlık örnekleri olmak üzere Boğaziçi'nin doğal ve kültürel değerleri tahrip olmaktadır.
- Hatalı ve büyük kamu projelerinin yapılması (yollar, köprüler, tüneller, viyadükler, radar kuleleri vb.), parsel bazında plan tadilatları yapılması, eksik ve hatalı koruma amaçlı imar planının yapılması, tarihi doku içerisinde ve çevresinde taklit, uyumsuz yapılar yapılması nedeniyle kentsel doku ölçeği bozulmaktadır. (BİMTAŞ, 2008)
- İstanbul'un Çevre Düzeni Planı'na aykırı olarak, Merkezi Yönetim tarafından alınan 3.Boğaz geçişi/3.Köprü projesi kararı gerçekleşmesi halinde, Boğaziçi'nde özgün yapısını halen koruyabilen son alanlar olan, Boğaziçi'nin Karadeniz

girişine yakın alanların bu özelliklerini kaybetmelerinin ve hızla yapılaşmalarının yanı sıra, metropol'ün kuzeye doğru genişleyerek İstanbul'un orman alanları ve su havzalarının yok olmasına sebep olacaktır.

- Boğaziçi Alanı'nın yakın çevresinde, gökdelen tipi büyük hacimli ve yüksek yapılaşma, Boğaziçi Alanı dışındaki alanlarla birlikte Boğaziçi silüetini değiştirmekte ve bu ölçekteki yapılar, Boğaziçi'nin insan ölçeğindeki yapılaşmasını ezen bir görüntü oluşturmaktadır.
- Boğaziçi'nde özellikle üst gelir grubuna yönelik olarak yapılmış kapalı siteler, yeşil alanları tahrip etmekte ve alanın özgün yerleşim karakterini ve kültürünü değiştirmektedir.
- Yasadışı olarak oluşmuş konut alanları ekolojik, yasal ve görsel açıdan sorunlu alanlar oluşturmakta, Boğaziçi'nin özgün yapısını değiştirmektedir.
- Planlarda belirlenmiş arazi kullanımları ekolojik eşikleri göz ardı etmektedir.
- Kıyı kanununa aykırı ve plansız şekilde gelişmiş turizm, sanayi ve konut alanları kıyıya çevresel zararlar vermektedir. (BİMTAŞ, 2008)
- Yalılara yapılan restorasyonlarda, yapıların özgün nitelikleri değiştirilebilmektedir.
- Boğaziçi'ndeki tarihi yapılarda uygulanan rekonstrüksiyon uygulamalarında yapıların özgün nitelikleri değiştirilebilmektedir.
- Koruma için gerekli kaynak ve araçların yeterliliği tartışma konusudur.

Çalışmanın bu aşamasında, Boğaziçi'nin daha önceki bölümlerinde incelenmiş olan özellikleri ve yukarıda sayılmış sorunlar üzerinden Boğaziçi'ndeki ve Boğaziçi'nin korunmasındaki mevcut durumunun daha iyi anlaşılmasına yönelik olarak güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditler belirlenecektir.

	GÜÇLÜ	ZAYIF	FIRSAT	TEHDİT
DOĞAL ÖZELLİKLER	-Dinamik nitelikte benzersiz topografik yapı -Kıyı çizgisinin değişkenliği -Topografik yapının Boğaziçi'nin farklı konumlarında farklı mekân etkisi ve algısı yaratması -Su havzaları ve orman alanları gibi doğal kaynaklara sahip olması -Vadilerde derelerin varlığı -Akdeniz iklimi ile Karadeniz iklimi arasında geçiş iklimi özelliği göstermesi ve Boğaz'ın farklı kesimlerinde farklı mikroklima ortamlarının görülmesi -Bitki örtüsündeki çeşitlilik -Boğaziçi kimliği ile bütünleşmiş Erguvan vb. bitki türleri	-Zengin doğal değerlerin hassas ve bozulmaya açık olması	-Eğim ve engebeliliğin Boğaziçi'nin kuzey kesimlerine doğru artarak yerleşimi zorlaştırması	-Ekolojik eşikleri göz ardı eden yapılaşma -Koruların ifraz edilmesi ve yerleşimlerin oluşması -Orman niteliğini kaybetmiş (2B) alanlar -Yasadışı konut alanları -İstanbul'un Boğaziçi ekseninde kuzeye doğru gelişmesi -Boğaziçi'ne yönelik rant ve imar baskısı -İstanbul'a yönelik göç ve nüfus artışının devam etmesi -Küreselleşme etkisiyle başlayan yüksek nitelikli iş ve hizmet alanları oluşumunun Boğaziçi ve çevresinde yapılaşma talebi -İstanbul Boğazı'ndaki transit gemi trafiği; -İstanbul Boğazı üzerinde giderek artmakta olan karayolu ulaşım talebi -Kıyı çizgisinin değiştirilmesi -Derelerin doğal yapısının bozulması -Uygulamaya konan büyük projelerin yarattığı olumsuzluklar -Boğaziçi'nin kuzeyine yapılması planlanan 3.Köprü projesinin ormanlık alanların yok olmasına sebep olması -Boğaziçi peyzajını etkileyen büyük hacimli ve yüksek yapılaşma -Düşük yoğunluklu kapalı yerleşimlerin artışı

	GÜÇLÜ	ZAYIF	FIRSAT	TEHDİT
KÜLTÜREL ÖZELLİKLER	-Topografyanın şekillendirdiği özgün yerleşim yapısı ve arazi kullanımı -Tarihsel süreçteki farklı dönemlere ait eserleri bir arada içermesi -Özgün bir mimari ve yapı tipi olarak yalılar ve yalı varlığı -Köy içi yerleşimleri - İnsan eliyle üretilmiş ve Boğaziçi kimliğinin önemli bir parçası olan koru alanları -Anıt eserlerin simgesel ve görsel etkisi -Karadeniz’e yakın kesimlerdeki köylerin özgün niteliğini koruması -Somut olmayan kültürel miras niteliğinde olan Boğaziçi Kültürüne sahip olması	-Özgün yerleşim yapısının bozulmuş olması -Boğaz Köylerinin benzeşme ve tek tipleşme sürecine girmesi -Köyiçi yerleşimlerinin sınırlarının belirsizleşmesi - Özel mülkiyetteki koruluk alanların durumu -Mesire Alanlarının/çayırılık alanların yeşil alan niteliği ile korunmasındaki zorluklar -Yasadışı yapılaşma ile oluşmuş niteliksiz yapı stoğu -Kıyı Kanunu’na aykırı ve plansız şekilde oluşmuş turizm, sanayi ve konut alanları	-Coğrafi, stratejik ve kültürel yönlerden bir geçiş alanı özelliği göstermesi -Kültür turizmine yönelik potansiyeli -Kuzey kesimlerin sayfiye niteliği koruması -Kent halkında koruma bilincinin gelişmeye başlaması -Denizyolu ve karayolu ulaşımında düğüm noktası olması	-Kapalı yerleşimlerin yaygınlaşmasının Boğaziçi kimliğini ve yerleşim sistemini aşındırıcı etkisi -Turizmden kaynaklanan yapılaşma vb. potansiyel riskler -İstanbul’un yerleşik alan sınırlarının Boğaziçi ekseninde kuzeye doğru gelişmesi -Boğaziçi’ne yönelik rant ve imar baskısı -İstanbul’a yönelik göç ve nüfus artışının devam etmesi -Küreselleşme etkisiyle başlayan yüksek nitelikli iş ve hizmet alanları oluşumunun Boğaziçi ve çevresinde yapılaşma talebi -İstanbul Boğazı üzerinde giderek artmakta olan karayolu ulaşım talebi -Uygulamaya konan büyük projelerin yarattığı olumsuzluklar -Boğaziçi’nin kuzeyine yapılması planlanan 3.Köprü projesinin olumsuz etkileri -Boğaziçi silüetini ve yapı ölçeğini etkileyen büyük hacimli ve yüksek yapılaşma -Sahil yollarının kıyı kullanımını değiştirerek, denizden kopmaya neden olması -İşlev değiştiren sanayi alanlarının yoğun ve Boğaziçi ile uyumsuz yapılaşmaya yönelik kullanılma riski -Köyiçi yerleşimleri içinde yapılan köyiçi dokusuyla uyumsuz yapılar -Restorasyonlarda yalıların özgün yapısının bozulması

	GÜÇLÜ	ZAYIF	FIRSAT	TEHDİT
YASAL VE KURUMSAL YAPI	-Boğaziçi’ne özgü özel bir yasa bulunması -Korumaya yönelik mevzuat -Boğaziçi Alanı’nın büyük oranda sit alanı ilan edilmiş ve koruma altında olması	-Korumaya yönelik mevzuatta ‘kültürel peyzaj’lara yönelik düzenlemeler bulunmaması -Çok sayıda yasa ve kurumun dâhil olduğu karmaşık yasal ve yönetsel yapı -Boğaziçi’nin sınırlarının belirlenmesinden kaynaklanan sorunlar -Yasaların ve planların etkin bir biçimde uygulanmasını sağlayacak kurumsal kararlılığın olmaması -Yasal ve kurumsal yapının planlama ve yönetim sürecine katılımı sağlamakta yetersiz kalması -Boğaziçi ve çevresindeki alanın 4 farklı koruma kurulunun yetki alanına parçalanmış olması -Korumaya ayrılan ekonomik kaynakların yetersizliği	-Uluslararası düzeyde oluşturulmuş sözleşmelerin yol gösterici özelliği -Uluslararası düzeyde korumaya yönelik literatür ve mevzuatın göstermekte olduğu gelişme	-Korumaya yönelik yasal düzenlemelerin merkezi yönetim tarafından değiştirilme riski -Korumaya yönelik kararların uygulanmaması -Merkezi yönetim kurumları tarafından alınan, proje vb. kararlar -Boğaziçi ve çevresinde belirlenmiş turizm alanları

	GÜÇLÜ	ZAYIF	FIRSAT	TEHDİT
PLANLAMA	-Akademik ve profesyonel alanlarda planlama konusunda varolan bilgi birikimi ve deneyim	- Ulusal ölçekte korumaya yönelik bütüncül politikaların geliştirilememesi - Ulusal ölçekte peyzaj politikalarının geliştirilmemesi -Planlamada alınan korumaya yönelik ilkesel kararların uygulanamaması -Nazım imar planlarının korumaya yönelik yasalarla uyuşmaması - Nazım imar planlarının içeriği - Koruma imar planları ve koruma kurulu kararlarının koruma açısından yetersiz kalması -Kentiçi ulaşımında denizyolunun yeterli ve etkin olarak kullanılamaması	-2009 İstanbul ÇDP'nin kentin kuzeye doğru gelişmesini önlemeyi hedeflemesi -2009 İstanbul ÇDP'nin Boğaziçi Alanı'nı korumayı amaçlaması -Boğaziçi'nin kentiçi ulaşımında denizyolu ulaşımı için uygun ortam yaratması -İşlev değiştiren sanayi alanlarının alternatif kullanımları	-Boğaziçi Alanı'nda Nüfus ve yapı yoğunluğunun artışına neden olan plan kararları -2009 ÇDP'de öngörülen turizm alanları -İmar haklarının arttırılması talebi -3.köprü projesinin ÇDP ve nazım imar planlarına işlenerek yasal hale getirilmesi

Tablo 5.1: Boğaziçi SWOT Analizi

Boğaziçi ve Boğaziçi'nin korunması ile ilgili olarak yapılmış olan analizin sonucunda, alanın güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri birer cümle ile özetlemek gerekirse;

- Doğal özelliklerinden kaynaklanan benzersizliği ve bu benzersiz doğal yapı üzerinde gelişmiş tarihsel ve kültürel birikim ile önemli bir doğal, tarihi ve kentsel değerler bütünü olması güçlü yönünü;
- Zengin doğal değerleri ve özgün yerleşim yapısının önemli oranda aşınmış olması zayıf yönünü;
- Uluslararası düzeyde oluşturulmuş koruma mevzuatının yol göstericiliğinde bütüncül bir koruma yaklaşımı ile halen varlığını sürdüren niteliklerinin korunabilir olması fırsatı;
- Boğaziçi'nin sahip olduğu ve alana kültürel peyzaj niteliğini kazandıran doğal ve kültürel değerlerin kısmen varlığını sürdürmekle birlikte, gelişme ve kullanım talebinden kaynaklanan ciddi tehditler altında olması ise tehdidi;

Oluşturmaktadır.

Ayrıca yapılan analizin sonucunda ortaya çıkan, alanın sahip olduğu ve alana kültürel peyzaj niteliğini kazandıran doğal ve kültürel değerlerin ciddi tehditler altında olması, ayrıntılı olarak incelenmelidir.

Boğaziçi'ne yönelik tehditleri oluşturan gelişme ve kullanım talepleri, kaynakları bakımından iki yönlü bir yapıya sahiptir. Bunlardan birincisi, İstanbul'un kuzeye doğru gelişme eğilimi ile üst ölçek plan kararları ve hazırlanan projelerle ortaya çıkan büyük çaplı yatırım talepleri gibi dışarıdan ve üst ölçekten gelen tehditlerdir. İkincisi ise daha çok Boğaziçi'nde yaşayanların ve gayrimenkul sahibi olanların imar hakları ve benzeri konulardaki içsel talepleridir. Bunlardan birincileri yeşil alanların yapılaşması, silüetin değişmesi gibi Boğaziçi'nin kısmen varlığını sürdüren özgün yapısında önemli değişiklikler yaratma riski taşımakta, ikinci gruptakiler ise hızlı kentleşme ile oluşmuş var olan yapılaşmayı daha da yoğunlaştırmaya yönelik riskler taşımaktadır.

Burada Boğaziçi'nin kuzeyine üçüncü köprü'nün yapılmasına da değinilmelidir. 'Transit karayolu trafiğinin kent içi trafikten arındırılarak kuzeye kaydırılması' gerekçesi ile savunulan Garipçe-Poyrazköy arasına yapılacak olan 3. Köprü'nün sebep olacağı birçok olumsuz sonuçtan başlıcaları;

- Kent merkezinden kuzeye yeni göç hareketleri yaratması;
- Kendi trafiğini yaratarak yeni yolların yapımına ve yapılaşmalara neden olmasıdır.

Bunların sonucu olarak da;

- kentin kuzey kesimlerindeki başta orman alanları olmak üzere doğal kaynakları tehdit edecek;
- Boğaziçi'nin kuzeyindeki kırsal ve özgün niteliğini koruyan son yerleşim alanlarının da niteliklerini kaybetmesine ve kentin bir parçası haline gelmesine neden olacaktır.

Köprü ve benzeri gelişme ve kullanım talepleri, başta Boğaziçi'nin günümüze kadar bir kısmı korunabilmiş yeşil alan varlığı olmak üzere, kuzey kesimlerdeki yapılaşmamış alanlar, tescilli yerleşim alanları ve tescilli sivil mimari yapıların üzerinde büyük bir gelişme baskısı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir bütün olarak kültürel peyzaj niteliğindeki Boğaziçi Kimliği tehdit altındadır.

Boğaziçi'nin koruma yapısı, bu alana yönelik yasa düzeyinde özel düzenlemenin varolması, alanın ve çevresinin farklı sit alanları halinde büyük oranda yasal koruma altında olması gibi nedenlerle yeterli gibi görünmektedir. Ancak yasalar ve kurumlar arası çelişkiler, korumaya yönelik ilke ve kararları uygulayacak yeterli kararlılığın olmaması ile koruma ve planlama bütünlüğünü bozan projeler gibi nedenler ile uygulamaya yeteri kadar geçememektedir.

Bu çalışma kapsamında 'kültürel peyzaj' kavramı ve bu kavram kapsamındaki alanların korunmasında uyulması gereken ilke ve süreçlerden çıkartılan sonuçlara göre Boğaziçi'ne yönelik 'doğal ve kültürel mirasın korunması' konusunda kültürel peyzaj bağlamında öneriler oluşturulmuştur. Bu öneriler şu şekilde sayılabilir:

- Avrupa Konseyi tarafından tavsiye edilen, 'kültürel peyzaj alanlarının ve bunların korunması ve geliştirilmesinin, mekânsal planlamanın, ulusal peyzaj ve koruma politikalarının parçası haline gelmesi' anlayışına uygun olarak, Boğaziçi ile birlikte tüm kültürel peyzaj ve farklı nitelikteki doğal ve kültürel miras alanlarının korunmasına rehberlik edecek şekilde, ulusal ölçekte mekânsal planlama, koruma ve peyzaj politikaları oluşturulmalıdır. Bu politikaların bir parçası olarak 'kültürel peyzaj alanlarının' korunmasına yönelik ilke, strateji ve kararlar üretilmelidir.
- Türkiye'deki koruma mevzuatına, başta KTVKK olmak üzere, kültürel peyzaj tanımı dâhil edilmeli ve buna yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

- Boğaziçi'nin korunmasındaki temel ilke 'özgünlük, bütünlük, üstün evrensel değer'inin korunması olmalıdır.
- Koruma, kültürel peyzajların en önemli nitelikleri olan doğa-insan/kültür etkileşiminin ve bunun somut ve soyut örneklerinin üzerinde odaklanmalıdır. Boğaziçi'nde yerleşim özellikleri, yalılar, korular, köyiçi dokuları korumanın odağını oluşturmaktadır.
- Boğaziçi'nin korunmasına yönelik olarak var olan yasalar ve kurumlar korumada etkin olabilecek şekilde net olarak tanımlı değildir. Yetki çatışmaları ve yasal çelişkiler giderilmeli, böylece UNESCO'nun 2011 yılı 'Operasyonel Rehber'inde tavsiye edilen şekilde, 'korumayı sağlamak için gerekli yasal ve kurumsal koruma ve yönetimin var olması ve bunun yeterli derecede tanımlı olması gereklidir' ilkesi karşılanmalıdır.
- Koruma, Boğaziçi'nin de dâhil olduğu kültürel peyzajların bir alt grubu olan 'Gelişimi Devam Eden Peyzajlar'ın önemli özelliği olan değişime, adapte olabilecek ve onu yönlendirebilecek şekilde temel ilkelere ödün vermeden esnek ve sürekli güncellenen bir yapıya sahip olmalıdır.
- Bütüncül ve sürekli koruma anlayışı benimsemelidir.
- Tarihsel süreklilikteki bozulmalar kültürel peyzajların karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olduğundan, alanın tarihsel sürekliliği ve bunu içeren değerler mutlaka korunmalıdır.
- Boğaziçi Kanunu'nda belirlenen Boğaziçi Alanı Sınırları yeniden belirlenmeli özellikle Dünya Miras Alanları'nın korunmasında önemli bir görev gören tampon bölgeler tanımlanmalıdır.
- Boğaziçi Kanunu'nda tanımlanmış olan Boğaziçi Alanı sınırları yeniden çizilirken Boğaziçi'nin devamı niteliğinde olan ve mevcut Boğaziçi Alanı ile birlikte bir sit alanları bütünü oluşturan güney kesimlerin de Boğaziçi Alanı'na dâhil edilmesi tartışma konusu olmalıdır. Geçmişte Boğaziçi'nin Avrupa Yakası'ndaki sınırı kabul edilen Tophane'yi içeren 'Beyoğlu Kentsel Sit Alanı'nın, Anadolu Yakasında ise 'Haydarpaşa Gar ve Çevresi Sit Alanı'nın ve bu alanlara kadar olan alanların Boğaziçi Alanı'na dâhil edilmesi gündeme gelmelidir.
- Boğaziçi Kanunu'nda tanımlanmış olan 'öngörünüm bölgesi sınırı' topografya ile tam uyumlu olarak yeniden çizilmeli ve Boğaz'daki ilk sıra tepelerin Boğaz'a bakan tüm cephelerini içine almalıdır. Sınır çizgisinin parselleri bölerek geçmesi

durumunda uygulamayı kolaylaştırmak için parselin tamamı öngörünüm bölgesi hükümlerine göre işlem görmelidir.

- Boğaziçi Alanı'na yönelik olarak, Dünya Miras Alanları'nın korunması ve yönetimi için ve İstanbul Tarihi Yarımada için hazırlanan yönetim planları gibi bir yönetim planı hazırlanmalı, bu plan Tarihi Yarımada Yönetim Planı ile birbirini tamamlayıcı nitelikte olmalıdır.
- Korumaya yönelik kısa, orta ve uzun vadeli hedefler belirlenmeli ve bunların gerçekleştirilmesine yönelik araçlar ve kaynaklar net bir şekilde tanımlanmalıdır.
- Boğaziçi'nin peyzaj özelliklerinin ve özgün mimari dokusunun korunmasına yönelik olarak ve gelecekteki yapılaşmayı şekillendirmek üzere kentsel tasarım rehberleri hazırlanmalıdır.
- Boğaziçi Alanı'nın kuzey kesiminde ve iki yakada bu alanın gerisinde bulunan ve halen orman kadastro sınırları dahilinde olan ve İstanbul için ekolojik eşikler niteliğindeki yeşil alanlar mutlak korunmalıdır.
- Boğaziçi'nin özgünlüğünü kaybetmiş alanlarında siluetin özgün niteliklerine uyumlu şekilde yenilenmesine yönelik tedbirler alınmalıdır. Buralarda yapı yoğunluğunu ve yüksekliklerini azaltarak siluet özgün haline uygun şekilde yenilenmelidir.
- İmar ve Boğaziçi Kanun'larına göre yasadışı konumda olan yapılar yıkılması gündeme gelmelidir.
- Boğaziçi'nin özellikleri, önemi ve neden korunması gerektiği başta bu bölgede ve İstanbul'da yaşayanlar olmak üzere kamuoyuna duyurulmalı ve kamuoyu bu konuda bilinçlendirilmelidir.
- Korumada yerel katılım sağlanmasına yönelik olarak mevcut araçlar etkin şekilde kullanılmalı ve yeni kurumsal araçlar tanımlanmalıdır.
- Boğaziçi'nin kültürel peyzaj niteliğinin en önemli belirleyicileri olan yalıların restorasyonunda özgün niteliklerin korunması sağlanmalı buna yönelik denetimler yoğunlaştırılmalıdır.
- Bir diğer önemli unsur olan koruların, özgün nitelikleri korunmalıdır. Özgün niteliğini kaybetmiş koru alanlarına özelliklerini yeniden kazandırmak için politika ve araçlar geliştirilmelidir.
- Köyiçi dokularının içinde ve çevresinde oluşmuş doku ile uyumsuz niteliksiz yapılaşma, doku ile uyumlu şekilde yenilenmeli, taklit yapılaşmadan kaçınılmalı,

buna yönelik olarak yönetim planı ve tasarım rehberlerinde ilke, strateji ve araçlar geliştirilmelidir.

- Üzeri kapatılarak doğal yapısı bozulmuş olan dereler, yönetim planı ve tasarım rehberlerinde geliştirilecek yöntemlerle eski yapısına döndürülmelidir.
- Boğaziçi'nin özgün niteliklerinden olan 'Boğaz'ın temel ulaşım aracı olması' özelliğinin geliştirilmesi için Boğaziçi'nde deniz ulaşımı metropol ölçeğindeki politikalarla geliştirilmelidir.
- Göç, nüfus artışı ve yapılaşma, metropol ölçeğindeki politikalarla doğu-batı eksenine kaydırılmalı Boğaziçi ve kuzey kesimler üzerindeki baskı azaltılmalıdır.
- Boğaziçi'nde koruma- kullanma dengesinin kurulmasında Boğaziçi'nin özgün ve üstün evrensel değerlerinin korunması temel kriter olarak kabul edilmelidir. Boğaziçi kültür turizmine yönelik olarak kullanılmalı ancak bu kullanım alanın niteliklerini ve kültürel peyzaj özelliğini aşındıracak şekilde yeni yapılaşmaya neden olmamalıdır.
- Tüm bu sayılan ilkelerin gerçekleşebilmesi için, kurumsal yapıda yeterli kararlılık ve görüş birliğini sağlamak üzere, kentli bilinci ve kamuoyu baskısı yaratılmalıdır.

Bu aşamada, bir kültürel peyzaj olarak Boğaziçi'nde koruma-kullanma dengesinin nasıl sağlanması gerektiğine yönelik bir yaklaşım oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle Boğaziçi'nde yoğunlaşmaması hatta azaltılması gereken kullanım türüne değinmek gerekmektedir. Boğaziçi'nin kullanımında, mevcut yapıda var olan ve ağırlığı giderek artan konut işlevi, alanın korunmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun en önemli sebebi yasal ya da yasadışı, planlı ya da plansız şekilde oluşan konut alanlarının Boğaziçi'nin özgün doğal ve kültürel yapısını bozmasıdır. Boğaziçi'nde konut işlevinin yoğunluğunun artmaması ve son dönemde kapalı yerleşimler halinde yeşil alanları parçalayarak oluşan konut kullanımının önlenmesi gereklidir.

Burada Boğaziçi'nin bir kültürel peyzaj olarak alternatif kullanımlarına değinmek gerekmektedir. Boğaziçi'nin geleceğe yönelik kullanımında, sayılan özellikleri ve sorunları ışığında, günümüzde dünyada ağırlığı giderek artan ve tarihi kentlerin gelişimlerini üzerlerine kurdukları en önemli işlev olan, kültür ekonomisi ve kültür endüstrisi belirleyici olabilir. İstanbul'un metropol ölçeğinde kabul edilen sanayi kentinden hizmet kentine dönüşüm hedefinin de parçası ve tamamlayıcısı da olacak

bu yaklaşım, içeriği doğru oluşturulduğu takdirde, Boğaziçi'nin koruma ve kullanma dengesinin kurulmasında etkili bir araç olabilecektir.

Ayrıca kültür endüstrileri istihdam sağlama ve yüksek katma değer yaratma bakımından yerel ekonominin desteklenmesi ve kültürel iklimin devamlılığının sağlanması açısından da önemli roller üstlenmektedir. (Enlil ve diğ., 2011:117) Boğaziçi'nin kültür endüstrileri açısından kullanımı Avrupa Konseyi'nin 'kültürel peyzajların yerel gelişme için kullanılabilecek sosyo-ekonomik kaynaklar olduğu' anlayışı ile de uyum içinde olacaktır.

Burada iki soru ortaya çıkmaktadır. Bunlar;

- 'Boğaziçi bir kültürel peyzaj alanı olarak kültür ekonomisi yönünden kentlilere yönelik olarak nasıl kullanılmalıdır?'
- 'Boğaziçi bir kültürel peyzaj alanı olarak kültür ekonomisi yönünden turizme yönelik olarak nasıl kullanılmalıdır?'

Boğaziçi'nin kentlilere yönelik kullanımında, kentin merkezine sıkışmış ve İstanbul gibi bir metropol için yetersiz düzeyde olan kültürel aktiviteler ve bu aktiviteler için gerekli olan mekanların Boğaziçi'ne yönlendirilmesi ve bunların çeşitlendirilmesi, bir seçenek olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu yapılırken her zaman göz önünde bulundurulması gereken temel kriter, alanın bütünlük ve özgün değerlerine zarar verilmemesi ile doğal eşiklerin ve taşıma kapasitesinin aşılmamasıdır.

Turizm işlevi açısından bakıldığında ise, Boğaziçi'ndeki turizm işlevinin niteliğinin nasıl olması gerektiği önem kazanmaktadır. Günümüzde hizmet sektörü içinde ağırlığı giderek artan kültür ekonomisinin bir parçası olan kültür turizmi Boğaziçi'nin turizme yönelik kullanımında ele alınması gerekli önemli bir konudur.

Boğaziçi'nin kültür turizmine yönelik kullanımı, Boğaziçi'nin doğal ve kültürel yapısından dolayı bu alanı olumsuz etkileyecek kitle turizmi yerine, Boğaziçi'nin yapısına ve yeni nesil turist profiline uygun şekilde;

“...alışılmış turist güzergâhlarından ayrılan, yerel gündelik hayatı tanımak isteyen, gittiği yerin farklı özelliklerini keşfetmeye çalışan ve tüm bunları kendi kültürel sermayesinin bir parçası sayan...” (Enlil ve diğ., 2011:30)

nitelikte olmalıdır. Bir kültürel peyzaj alanı olarak Boğaziçi'nin yapısı bunu gerçekleştirmeye son derece uygundur. Burada en önemli noktalar bu kullanımların yeni yapılaşmaya yol açmaması, alanın özelliklerinde daha çok bozulmaya sebep

olmaması ve turizme yönelik dekor niteliğinde yapay mekânlar oluşma riskinin önlenmesidir.

Boğaziçi'nin korunmasında, daha önce sayılan ilkelerin yol göstericiliğinin ve uygulanması gerekliliğinin kabulü ile Boğaziçi daha bütüncül ve etkin bir koruma yapısına sahip olabilecektir. Ancak tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için bir yöntem tanımlanması gereklidir.

Boğaziçi'nin, sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri, sorunları ve potansiyellerine göre müdahale görmesi gereklidir. İçinde bulunulan duruma göre Boğaziçi'nin varolan değerlerinin korunması ve iyileştirilmesi için alanın bir rehabilitasyon ve restorasyon sürecine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Kültürel peyzaj kavramı bağlamında yapılan önerilerin gerçekleştirilmesi, Boğaziçi'nin doğal değerleri ile somut ve somut olmayan kültürel değerlerinden mevcut olanların korunabilmesi, kaybolmuş olanların ise geri döndürülmesine yönelik uygulanabilecek yöntem olarak 'ekolojik restorasyon' önerilebilir.

Genel hatları ile 'bozulmuş, etkilenmiş, zarar görmüş bir ekosistemin, iyileştirilmesi' (Kuşak, 2006:90) olarak tanımlanan ekolojik restorasyon, yeşil alanları kaybolan, topografyası kısmen değiştirilen, yapılaşma sonucu özgün yerleşim dokusu bozulan Boğaziçi'nin doğal ve kültürel niteliklerinin iyileştirilmesi için uygun yöntem olarak görünmektedir.

Son 50 yıllık süreçte oluşmuş yapılaşma ve hatalı imar uygulamaları gibi, Boğaziçi'nin doğal yapısını bozan unsurların düzeltilmesi, örneğin Arnavutköy ve Büyükdere'de denizin üzerinden sahil yolu geçirilmesi ya da Boğaziçi genelinde derelerin üzerlerinin kapatılarak yol haline getirilmesi gibi, yanlış uygulamalardan kaynaklanan bozulmalar ekolojik restorasyon yöntemi ile düzeltilebilir. Bunun tüm Boğaziçi'ni ve Boğaziçi'ni oluşturan, kıyı şeridi, yeşil alanlar, Boğaz Köyleri ve diğer bileşenlerin bir bütün halinde ele alındığı bir şekilde uygulanması, Boğaziçi'nin doğa-insan etkileşiminin özgün örneklerinden biri olan doğal ve kültürel yapısının sürdürülmesinde olumlu sonuçlar verecektir.

SONUÇ

Doğal ve Kültürel Mirasın korunması kapsamında güncel bir tartışma konusu olan kültürel peyzaj kavramından yola çıkarak, kültürel peyzaj alanlarının korunmasına yönelik ilkelerden Boğaziçi'ne yönelik sonuçların çıkartıldığı bu çalışma ile şu sonuçlara varılmıştır.

Kültürel peyzajlar, doğa-insan/kültür etkileşimini ve bu etkileşimin somut ve soyut ürünlerini kapsayan, *'insan toplumu ve yerleşmesinin, fiziksel kısıtlamaların ve/veya doğal çevreleri tarafından sunulan fırsatların, ardışık iç ve dış sosyal, ekonomik ve kültürel güçlerin etkisi altında, zaman içindeki evrimini...'* (UNESCO, 2003a:22) açıklayan özellikleri ile özel nitelikli alanlardır.

Kültürel peyzaj alanları, kültürel peyzaj kavramının kapsayıcı tanımı dolayısıyla bünyesinde, doğal, arkeolojik, tarihi, kültürel niteliklerdeki birçok korunması gereken varlığı ayrı ya da bir arada içerebilecek geniş içeriğe sahip alanlardır. Bu nitelikleri ile mutlak korunması gerekli alan özelliğine sahiptirler.

UNESCO, sahip oldukları özelliklerden dolayı 1992 yılında, kültürel peyzajların üstün evrensel değerleri ile Dünya Miras Kriterleri'ne uygun olduklarına ve Dünya Miras Listesi'ne girebileceklerine karar vermiştir. Bu aşamadan itibaren kültürel peyzajlara yönelik olarak yapılan çalışmalar hız kazanmış, korunmalarına yönelik olarak ilke ve stratejiler belirlenmeye başlamıştır.

Kültürel peyzaj alanlarının korunmasında odak noktasını, doğa-insan/kültür etkileşimi ve bunun ürünlerinin korunması oluşturmaktadır. Korumanın temel amacı, özellikle gelişen kültürel peyzajlarda, değişimi alanın niteliklerini koruyarak yönetmek ve yönlendirmek olmalıdır.

Kültürel peyzaj alanlarında doğa ve insan etkisi ile oluşmuş özgün arazi kullanımları, yerleşme özellikleri, yapı biçimleri, üretilen geleneksel bilgiler ve yaşam biçimleri gibi öğeler, kültürel peyzajları korunması gerekli diğer değerlerden ayırmaktadır.

Ayrıca kültürel peyzajların tarihsel sürekliliğinin, özgünlüğünün ve bütünlüğünün korunması, üzerinde durulması gereken başlıca konuyu oluşturmaktadır.

Günümüzde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kültürel peyzaj niteliği ile girmiş olan 64 alanın yanı sıra adayların belirlenmesinde de bu nitelikler aranmaktadır.

Türkiye’den Mardin, Dünya Miras Listesi’ne kültürel peyzaj özelliği ile adaydır. İstanbul Boğaziçi de kültürel peyzaj niteliklerine sahip bir alan olarak değerlendirilebilir.

İstanbul Boğaziçi’nin kültürel peyzaj kavramı ekseninde yapılan analizler sonucu ortaya çıkan başlıca özellikler olan;

- Başta benzersiz topografik yapısı olmak üzere sahip olduğu doğal özellikleri;
- ‘Boğaz Köyleri’ şeklinde, doğal verilerden yola çıkan ve onlara uyumlu olarak gelişmiş tarihi yerleşim yapısı;
- Boğaziçi’nde en önemli ve gelişmiş örneklerinin verildiği su ile yeşil alanın arasında bir geçiş noktası niteliğindeki yalılar;
- Doğa ve kültürün bir arada şekillendirdiği bir yeşil alan tipi olarak kuru ve mesire alanları;
- İşlevsel olarak yapılmış ancak günümüzde işlevselliklerinden çok simgeselliklerinin öne çıktığı farklı dönemlere ait ve onların somutlaşmış temsilcileri olan anıt eserleri;
- Somut olmayan kültürel miras niteliğinde olan ve bir yaşam kültürünü temsil eden, Boğaziçi kültürü;

ile bir kültürel peyzaj alanı olduğu, UNESCO Dünya Miras Listesi’nin 4. ve 5. Kriterlerine sahip olması ayrıca özgün yapısı ve taşıdığı üstün evrensel değer nedeniyle, Listeye bir kültürel peyzaj alanı olarak aday ve dâhil olabileceği ortaya konmuştur.

Bu özelliklerin bir kısmı İstanbul’da 1950’li yıllarla birlikte başlayan hızlı kentleşme ve buna bağlı olarak gelişen yapılaşma süreci ile birlikte aşınmış olsa da günümüzde Boğaziçi UNESCO Dünya Miras Kriterleri’ne uygun bir kültürel peyzaj özelliği göstermektedir.

UNESCO ve diğer uluslararası kurumların kültürel peyzajların korunmasına yönelik yaptıkları çeşitli çalışmalardan yola çıkılarak yapılan değerlendirmeler bu tez kapsamında Boğaziçi özelinde ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Boğaziçi’nin korunmasına yönelik kültürel peyzaj kavramı bağlamında yapılan değerlendirmeler sonucu;

- Alana kültürel peyzaj özelliğini kazandıran başta, yerleşim yapısı, köyiçi dokuları, yalılar, ve koru alanları olmak üzere tarih içinde doğa-insan etkileşimi ile oluşmuş değerlerin korunmasında odaklanan;
- Uluslararası kriterlerden yola çıkarak oluşturulmuş ulusal ölçekteki koruma, mekânsal planlama ve peyzaj politikalarının bir parçası ve tamamlayıcısı niteliğindeki kültürel peyzaj politikalarının ilkeleri doğrultusunda oluşturulan;
- Boğaziçi'nde yaşanan değişime rehberlik eden;

bir koruma yaklaşımının uygulanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Boğaziçi, İstanbul'un doğal ve tarihi miras alanlarını oluşturan ve 'sitler bütünü' olarak adlandırılan Adalar, Tarihi Yarımada ve Boğaziçi'nden oluşan bölgenin, en büyük parçasını oluşturmaktadır. Üç alt bölgeden oluşan bu bütün hem doğal hem de kültürel olarak İstanbul'un en önemli değerlerini içerisinde barındırmaktadır.

İstanbul, sanayi kentinden hizmet kentine dönüşüm ve kültür kenti haline gelme hedeflerine ulaşmak için uygulayacağı stratejilerde, Adalar, Tarihi Yarımada ve Boğaziçi'nden oluşan bu bölgeyi, doğal ve kültürel özellikleri ile bir bütün halinde korumayı, bu korumayı gerçekleştirmek için de koruma-kullanma dengesini doğru şekilde kurmayı gerçekleştirmelidir. Tüm bu alan gibi Boğaziçi'nin de gelecekte korunabilmesinin sağlanması, sürekli büyüyen bir metropol olan İstanbul'un doğal ve kültürel açıdan kalbini oluşturan bu bölgenin doğru bir şekilde kullanılmasına bağlıdır.

Buradan yola çıkılarak da Boğaziçi için varolan ağırlıklı konut kullanımının yerine İstanbul ve Boğaziçi'nin tarihsel birikimini ön plana çıkartacak ve kentlileri doğa, tarih, kültür ve sanatla buluşturacak, kültür endüstrilerine yönelik bir kullanımın gündeme gelmesinin doğru olabileceği sonucu çıkartılabilir. Günümüzde var olan konut alanlarının artışına yönelik eğilimin durdurulması, kent merkezinde sınırlı bir alanda sıkışmış, kültür endüstrisi ve bunun gerektirdiği alanların Boğaziçi'nin özgün karakteri ve peyzajı içinde eritilerek bu alana yönlendirilmesi ile Boğaziçi'nin geçmişte sahip olduğu İstanbul'un sayfiye alanı olma özelliğinin farklılaşarak devam ettirilmesi gibi bir sonuca varılabilir. Ancak bu yapılırken en önemli nokta, daha önce belirtildiği gibi, Boğaziçi'nin doğal ve kültürel yapısına zarar verecek olumsuzluklara yol açılmaması, yapılaşmamış alanlarda yeni yapılaşmaya yol açılmaması, varolan yapılaşmanın yoğunluğunun arttırılmaması ve dekor niteliğinde yapay ortamlar yaratılmamasıdır.

Geleceğe yönelik bu kullanımların yanı sıra, Boğaziçi'nin bozulmuş özgün değerlerinin iyileştirilmesine yönelik olarak bir 'ekolojik restorasyon' süreci uygulanması Boğaziçi'nin kültürel peyzaj niteliğinin korunması ve sürdürülmesi için gerekli görülmektedir.

Ekolojik restorasyon süreci sonucunda, daha önce sayılan şekilde, bozulmuş doğal değerlerin iyileştirilmesi, doğal yapı ile uyumlu şekilde gelişen özgün yerleşim yapısının başlıca özellikleri olan Boğaz Köyleri, korular ve diğer unsurların özgün niteliğine kavuşturulması, Boğaziçi kimliği ile uyuşmayan ve olumsuz sonuçlara yol açan yanlış kullanımların tasfiyesi şeklinde ortaya çıkacak sonuçlar, Boğaziçi'nin kültürel peyzaj özelliğinin sürdürülmesine yardımcı olacaktır.

Boğaziçi'nin karşı karşıya olduğu risk ve tehditler karşısında korunmasına rehberlik edecek ilkeler, Boğaziçi'nin, kültürel peyzaj kavramında karşılığını bulan, çok yönlü ve kapsamlı içeriğe sahip miras niteliği göz önüne alınarak ve uluslararası koruma kriterlerinin ışığında oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. **Ağat N.**, 1963, 'Boğaziçi'nin Turistik Etüdü', Doktora Tezi, İ.T.Ü. M imarlık Fakültesi, İstanbul.
2. **Ahunbay Z.**, 2011, 'İstanbul'da Kentsel Mimari', İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
3. **Akdeniz H.**, 1998, 'Boğaziçi'nin Planlama Boyutu ve Yapılaşma Sorunu', Harita Dergisi Sayı: 119, Harita Genel Müdürlüğü, Ankara.
4. **Alhanlıoğlu G.**, 2006, 'Kentsel Mekanda Su Elemanı: Boğaziçi'ne Dökülen Dereler', Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
5. **Angel A.**, 1987, 'Henri Prost ve İstanbul'un ilk Nazım İmar Planı', Mimarlık Dergisi, Sayı:87/1, s.34-39, İstanbul.
6. **Antrop M.**, 2005, 'Why landscapes of the past are important for the future?', Landscape and Urban Planning, Vol:70, Issues: 1-2 (2005) 21–34, Elsevier B.V.
7. **Artüz M. L.**, 2007. 'Bilimsel Açıdan Marmara Denizi', Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
8. **Atasoy N.**, 2002, 'Hasbahçe, Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek', Koç Kültür Sanat Tanıtım A.Ş., İstanbul.
9. **Aydan Ö.**, 2001, 'İstanbul Boğazı Denizaltı Geçişi İçin Tüp Tünel İle Kalkan Tünelin Uygunluğunun Karşılaştırılması', 'Jeoloji Mühendisliği' Dergisi, 25 (I), 2001, 1-17, Ankara.
10. **Aysel N.**, 2004, 'Mimari Tasarımın Biçimlenmesinde Bir Çevre Faktörü Olarak 'Su' ve Boğaziçi Örneği', Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
11. **Aysu, Ç.**, 1989, 'Boğaziçi'nde Mekânsal Değişim', Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
12. **Aysu, E. ve Diğ.**, 1993, 'Son 10 Yıl İçinde Boğaziçi Fizik Mekanını Şekillendiren Kurum ve Gruplar', Planlama, Sayı: 93/1-4, 38-45, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara.
13. **BİMTAŞ**, 2008, 'Boğaziçi Alanı Analitik Etüt İş Raporu', İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Boğaziçi İmar Müdürlüğü, İstanbul.
14. **Bingöl P.**, 2008, 'Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Değerlerini İçeren Koruma Planlaması İçinde Boğaziçi Öngörünüm Alanı ve Sahil Şeridinin Yeniden

- Değerlendirilmesi’, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
15. **CE**, 1995, ‘Recommendation Of The Committee Of Ministers To Member States On The Integrated Conservation Of Cultural Landscape Areas As Part Of Landscape Policies’, Recommendation No. R (95) 9, Council Of Europe Committee Of Ministers.
 16. **Çubuk M.**, 1994, ‘Boğaziçi’, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.266-281, İstanbul.
 17. **Dinçer İ. ve Diğ.**, 2011, ‘İstanbul’un Tarihi ve Doğal Miras Değerleri: Potansiyeller, Riskler ve Koruma Sorunları’, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
 18. **Enlil Z. ve Diğ.**, 2011, ‘İstanbul’da Kültür Turizmi İçin Yenilikçi Stratejiler’, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
 19. **Erden D.**, 2003, ‘Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri’, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
 20. **Eyice S.**, 2007, ‘Bizans Devrinde Boğaziçi’, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
 21. **Eyüpreisoğlu M.**, 2007, ‘İstanbul-Boğaziçi Korularının Güncel Alan Kullanımı Açısından İrdelenmesi’, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
 22. **Farina, A.**, 2000, ‘The Cultural Landscape As A Model For Integration Of Ecology And Economics’, Bioscience Vol:50, No:4.
 23. **GEEAYK**, 7518 sayılı karar
 24. **Göktaşan ve Diğ.**, 2006, ‘İstanbul Boğazı Deniz Tabanı Morfolojisini Denetleyen Etkenler: Son Buzul Dönemi Sonrası Aşınma İzlerinin Kanıtları’, Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi, Yerbilimleri, 27 (3), 143-161, Ankara.
 25. **Gülersoy N.Z.**, 1995, ‘Boğaziçi Arazi Kullanımı ve Ulaşım’, İstanbul Dergisi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Sayı: 14, 59-63, İstanbul.
 26. **Güneş A.**, 2003, ‘16. ve 17. Yüzyıllarda Üsküdar’ın Mahalleleri ve Nüfusu’, Üsküdar Sempozyumu-1 Bildiriler, İstanbul.
 27. **Ingerson A.E.**, 2003, ‘What Are Cultural Landscapes?’, Institute Of Cultural Landscape Studies Report.

28. **İBB**, 2003, 'Tarihi Yarımada 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu', İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Planlama ve İmar Müdürlüğü, İstanbul.
29. **İBB**, 2009, '1/100000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu', İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
30. **İBB**, 2011, 'Tarihi Yarımada Yönetim Planı', İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı, İstanbul.
31. **Kap S. D.**, 2006, 'Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Kapsamında Yeşil Alan Kullanımı, İstanbul Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Örneği', Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
32. **Karagöz Ş.**, 2008, 'Marmaray-Üsküdar Kazılarında Ortaya Çıkarılan Antik Khrysopolis Kenti', Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
33. **Kılıç H.**, 2006, 'Boğaziçi Korularının Kentiçi Yeşil Alan Sistemi İçindeki Yeri ve Rekreasyon Açısından Potansiyeli; Doğu Yakası Koruları: Abrahampaşa, Hıdiv, Fethipaşa, Mihrabat Koruları', Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
34. **Kuban D.**, 2001, 'Türkiye'de Kentsel Koruma', Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
35. **Kuban D.**, 2010a, 'İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul', Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
36. **Kuban D.**, 2010b, 'Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları', Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
37. **Kuleshova M.**, 2004, 'Cultural Landscape As A Heritage Of Russia', Naturopa No:102/2004; s.9, Council Of Europe,
38. **Kuşak B.**, 2006, 'Su Kıyılarının Ekolojik Açidan Değerlendirilmesi ve Restorasyonu', Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
39. **Madran E., Özgönül N.**, 2005, 'Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması', TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
40. **Müssner R.**, 2005, 'Nature Conservation Approaches In Cultural Landscapes Of Europe', Philipps University, Marburg/Lahn.
41. **Özben C.C.**, 2006, 'İstanbul Boğazı'nın Çevre Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi', Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeliği Enstitüsü, İstanbul.

42. **Özhekim Y.**, 2006, 'Boğaziçi'ndeki Yerleşmelerin Yasal Mevzuat Yönünden Değerlendirilmesi', Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
43. **Özler Ş.** (Der.), 2007, 'Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları, 1934-1995', TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.
44. **Özsüle Z.**, 2005, 'Geleneksel Yerleşimlerin Korunması Açısından Kültürel Peyzaj Değerlendirmesi: Mudanya Örneği', Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
45. **Pamay B.**, 1975, 'Tabii ve Tarihi Sit Olarak Boğaziçi', İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, İstanbul.
46. **Prost H.**, 1937, 'İstanbul Hakkında Notlar', İstanbul Belediye Matbaası, İstanbul.
47. **Ringbeck B.**, 2008, 'Management Plans For World Heritage Sites, A Practical Guide', German Commission For UNESCO, Bonn.
48. **Robert W.J.**, 2005, 'Integrating Traditional Ecological Knowledge And Restoration: Restoring Aboriginal Cultural Landscapes With Iskatewizaagegan No.39 Independent First Nation', The University Of Manitoba, Winnipeg, Canada.
49. **Rössler, M.**, 2006, 'WorldHeritage Cultural Landscapes: A UNESCO FlagshipProgramme 1992 – 2006', Landscape Research, Vol:31, No:4 (2006) 333-353.
50. **Ryden K.C.**, 1993, 'Mapping The Invisible Landscape: Folklore, Writing And The Sense Of Place', University Of Iowa, Iowa City.
51. **Salman Y., Kuban D.** 2006, 'Boğaziçi Tarihi Sit Alanının Yokoluş Süreci', İTÜ Dergisi Cilt:5, Sayı:1, 104-114, İstanbul.
52. **Selçuk Z., Gülersoy N.Z.**, 2004, 'Boğaziçi'nin Ekolojik Peyzaj Planlaması İçin Bir Değerlendirme Yöntemi', İTÜ Dergisi/a. Mimarlık, Planlama, Tasarım, Cilt:3, Sayı:1, 89-102, Mart 2004, İstanbul.
53. **Stephenson J.**, 2008, 'The Cultural Values Model: An Integrated Approach To Values In Landscapes', Landscape And Urban Planning, Vol: 84, Issue: 2 (2008) 127-139,Elsevier B.V.
54. **Tekeli İ.**, 2009, 'Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi', Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İlhan Tekeli Toplu Eserler-8, İstanbul.
55. **Tümertekin E.**, 1997, 'İstanbul İnsan ve Mekan', Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
56. **Tümertekin E., Özgüç N.**, 2004, 'Beşeri Coğrafya, İnsan Kültür Mekân', Çantay Kitabevi, İstanbul.

57. **UNESCO**, 2003a, 'World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002', World Heritage Papers 6, UNESCO World Heritage Centre, Paris.
58. **UNESCO**, 2003b, 'Cultural Landscapes: The Challenges Of Conservation', World Heritage Papers 7, UNESCO World Heritage Centre, Paris.
59. **UNESCO**, 2009, 'World Heritage Cultural Landscapes, A Handbook For Conservation And Management', World Heritage Papers 26, UNESCO World Heritage Centre, Paris.
60. **Uzbek M. H.**, 2008, 'Dönüştürücü ve Korumacı Güçler Arasında Yaşanan Çatışmanın Rejim Kuramı Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Boğaziçi Alanı Örneği', Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
61. **Ünal Y.**, 2008, 'Türk Şehir Planlama ve İmar Mevzuatının Kentsel Dönüşüm ve Deprem Ağırlıklı İncelenmesi', Yetkin Yayınları, Ankara.
62. **Vidinlioğlu ve Diğ.**, 1996, 'İstanbul Doğu Yakası Kapasite Nüfus Tahmini Sorunlar ve Gelecek İçin Öneriler', Habitata Doğru İstanbul 2020 Sempozyumu, İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 17-19 Nisan 1996, İstanbul.
63. **Von Droste**, eds., 1995, 'Cultural Landscapes of Universal Value. Components of a Global Strategy' Jena, Stuttgart, and New York: Gustav Fischer Verlag, in cooperation with UNESCO.
64. **WHC**, 2011, 'Operational Guidelines For The Implementation Of The World Heritage Convention', November 2011, Paris.
65. **Wu J.**, 2010, 'Landscape Of Culture And Culture Of Landscape: Does Landscape Ecology Need Culture?', Landscape Ecology (2010) Vol:25, No:8, 1147-1150.
66. **Yaltırık, F.**, 1994., 'Koru', Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
67. **Yaltırık, F. ve Diğ.**, 1997, 'Tarih Boyunca İstanbul'un Park Bahçe Ve Koruları, Egzotik Ağaç Ve Çalıları', İBB Yayınları, İstanbul.
68. URL-1: <http://www.mimarlarodasi.org.tr/> (E.T: 20.10.2011)
69. URL-2: http://www.nps.gov/history/hps/hli/landscape_guidelines/terminology.htm USANPS, Defining Landscape Terminology (E.T: 19.10.2011)
70. URL-3: <http://www.pc.gc.ca/eng/docs/r/pca-acl/sec2/sec2c.aspx> Parks Canada, Cultural Landscape Web Sitesi (E.T.: 19.10.2011)

71. URL-4: http://www2.cr.nps.gov/tps/standards/four-treatments/landscape-guidelines/preservation_planning.htm (E.T.: 15.11.2011)
72. URL-5: <http://www.nps.gov/history/hps/tps/briefs/brief36.htm> (E.T: 12.12.2011)
73. URL-6: <http://www.pc.gc.ca/eng/docs/r/pca-acl/sec2.aspx> (E.T: 15.11.2011)
74. URL-7: <http://www.pc.gc.ca/eng/docs/r/pca-acl/sec5/sec5c.aspx> (E.T.: 15.11.2011)
75. URL-8:<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Birimler/BogaziciImarMd/Documents/bogazicialanikoruvemesireler.pdf> (E.T.: 04.04.2012)
76. URL-9:<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Birimler/BogaziciImarMd/Pages/AnaSayfa.aspx> (E.T.: 18.03.2012)
77. URL-10: <http://isiktansal.blogspot.com/2010/04/emirgan-korusu.html> (E.T.: 02.05.2012)